מדרש · אגדה · מדרש רבה · מפרשים · פירוש מהרז״ו

פירוש מהרז"ו על שיר השירים רבה

רבי זאב וולף [מהרז"ו] איינהורן

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פירוש מהרז״ו על שיר השירים רבה

רבי זאב וולף [מהרז"ו] איינהורן

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פירוש-מהרזו-על-שיר-השירים-רבה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרשה א 5
פרק א 5
פרק ב 14
פרק ג 21
פרק ד 22
פרק ה 26
פרק ו 27
פרק ז 29
פרק ח 31
פרק ט 31
פרק י 33
פרק יא 34
פרק יב 34
פרק יד 35
פרק טו 36
פרק טז 37
פרק יז 37
פרשה ב 38
פרק א 38
פרק ב 39
פרק ג 39
פרק ד 40
פרק ה 41
פרק ו 44
פרק ז 44
פרק ח 46
פרק ט 46
פרק יא 46
פרק יב 46
פרק יג 47
פרק יד 47
פרק טו 49
פרק טז 50
פרק יז 50
פרשה ג 51
פרק א 51
פרק ג 51
פרק ד 51
פרק ו 53
פרק ז 54
פרק ט 56
פרק י 57
פרק יא 58
פרשה ד 59
פרק א 59
פרק ג 62
פרק ד 62
פרק ה 68
פרק ו 70
פרק ז 71
פרק ח 72
פרק ט 74
פרק י 75
פרק יא 75
פרק יב 76
פרק יד 79
פרק טו 79
פרק טז 80
פרשה ה 80
פרק א 80
פרק ב 80
פרק ג 80

פרק ה 81
פרק ו 82
פרק ז 82
פרק ט 82
פרק יא 83
פרק יב 83
פרק יג 84
פרק יד 84
פרק טו 85
פרק טז 85
פרשה ו 87
פרק א 87
פרק ב 87
פרק ד 87
פרק ה 88
פרק ו 88
פרק ח 88
פרק ט 89
פרק י 90
פרק יא 90
פרק יב 91
פרשה ז 91
פרק א 91
פרק ב 92
פרק ג 92
פרק ה 93
פרק ו 94
פרק ז 94
פרק ח 95
פרק ט 97
פרק י 98
פרק יא 99
פרק יד 99
פרשה ח 99
פרק א 99
פרק ב 99
פרק ה 99
פרק ו 100
פרק ז 100
פרק ח 101
פרק ט 101
פרק י 102
פרק יא 103
פרק יב 103
פרק יג 103

פרשה א

פרק א

חזית איש. פסיקתא רבתי פרשה ו' ועיקר הדרשה השייך כאן מה שהובא כאן בסוף הדרשה על שלמה ותחלה הביא דרך אגב דרשות אחרות ע"פ מדה י"ז:

לעשות מלאכתו. ב"ר פרשה פ"ז ס' ז' דורש גם גז"ש מתיבת מלאכתו שמדבר ביוסף וס"ד ואין איש מאנשי הבית שם בבית ובב"ר שם הגירסא אפשר ביתו של אותו האיש משתייר בלא איש:

ניבול וזיבול. בב"ר שם הגירסא ניבול של נילוס ובפסיקתא הגירסא יום זיבול של נילוס וכאן הביא בו גירסאות ולא גרסינן בדברי ר"י יום טיאטרון היה רק בדברי ר"נ וכ"ה בפסיקתא ובב"ר שם ובדברי ר"נ לא גרסינן של נילוס:

לחשוב. כמ"ש בת"א למבדק בכתבי חושבני:

משמש את רבו. כמפורש אצל יוסף ויפקידהו על ביתו וכל יש לו נתן בידו והכוונה כל המשמש את רבו באמונה וכמ"ש ויהי מאז הפקיד אותו בביתו וכמ"ש שמ"ר פכ"ג ס"ס ב' וכתיב וכל יש לו נתן בידו והפסיק בדרשת ר"פ באמצע הדרשה שהתחיל על פסוק חזית ובמקומות הנ"ל לא הובא מאמר ר"פ וכאן דרך אגב וגם דברי ר"פ מרומזים בפסוק חזית כי העומד לפני מלכים זהו החירות האפשרי ומ"ש לפיכך לפני מלכים וכו' חוזר לדרשה שהתחיל ואינו דברי ר"פ כמ"ש במקומות הנ"ל:

מן הבור. וס"ד ויבא אל פרעה:

שהחשיך. ב"ר פרשה פ"ו סי' ג' שעל שלקחו לתאותו סרסו הקב"ה בגופו ומחולי זה חשכו עיניו:

זה פוטיפר. שהיה שר בית הסוהר כמ"ש אצל שר המשקים והאופים אל בית הסוהר בית שר הטבחים וביוסף כתיב ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים:

ויהי חשך אפלה. שבמכת חושך גזר שלא יראה משה פניו ומשה השיב לו כן דברת לא אוסיף עוד ראות פניך:

במלאכתו של הקב"ה. שהיל"ל מהיר במלאכה ע"כ דורש במלאכתו של הקב"ה וכמ"ש ד"ה א' ד' עם המלך במלאכתו ישבו שם וכמ"ש בב"ר פ"ח סי' ז':

זה רבי חנינא. הוא ר"ח בן דוסא כמ"ש בהדיא ריש קהלת והיה תלמידו של ריב"ז בזמן ביהמ"ק:

למדברה של עירו. כ"ה בקהלת רבה שם ומ"ש עוד בחורבה של עירו ל"ג שם וכאן הוא נ"א:

ה' סלעים. היינו סלע מדינה שנקראים איסתרא של חצי זהב שאם פי' סלעי צורי היה יכול להביא הרבה קרבנות:

נתן לחכמים. שיוציאו על צרכי רבים שלא לשנות מדעתו שהיה סבור שהם ב"א והבטיח להם שכר ומה שבקשו שיתן ידו עמהם שיחשוב ר"ח שהם ב"א וצריכים שגם הוא יעזור להם אך כוונתם היה שישאוהו בידו עם האבן וכמ"ש אצל מלאכי לוט ויחזיקו בידו וגו' ויוציאוהו ומסיים במדרש קהלת שם כמ"ש במ"כ:

זריז ולא נתעצל. וסיום הדרשה לקמן אלא שהפסיק בדברי הונא בשם ר"י דרך אגב ובפסיקתא לא הובא דברי הונא:

הונא בשם ר"י. צ"ל רב הונא וכמ"ש לקמן בסמוך:

ואפילו מלאכי השרת. במ"ר פרשה י"ד ריש סי' ג':

בנה בניתי. ולא יתכן לדרוש מדה יו"ד על שני בנינים שלא בנה אלא בית אחד ע"כ בהכרח לדרוש בנין בניתי:

בנוי איכ"כ. צ"ל בנה איכ"כ:

וכי אבנים יש בבבל. וכמ"ש בבנין המגדל ותהי להם הלבנה לאבן:

פרחה לה. וזהו והיתית מעצמה ע"י מלאך ולא כתיב ואיתיאו:

מלאך ירד בדמות ארי. וכמ"ש במכילתא ע"פ סגר עליהם המדבר אין סגר אלא חיות רעות שנאמר וסגר פום אריוותא וכמ"ש ב"ר פרשה ל"ב סוף סי' א' על פסוק ויסגור ה' בעדו שהקיפה אריות היינו מתיבת ויסגור כנ"ל הרי מ"ש כאן וסגר פירושו ג"כ שהסוגר היה אריה וכתיב שלח מלאכו וסגר שהיה מלאך בדמות ארי ומדכתיב והיתית אבן ששלח אבן הרי שהאבן בעצמו הוא הנשלח הוא המלאך והארי. גם דורש מ"ש ושומת על פום גובא ומ"ש וסגר פום אריוותא לגז"ש הרי מאבן של דניאל ק"ו לאבני ביהמ"ק:

לפני מלכים. כאן סיום הדרשה חזית איש מהיר על שלמה שנמנה עם הצדיקים ולא עם הרשעים עי' במ"ר ריש פ' י"ד בביאור ובפסיקתא שם הגי' אלא זכה להתייחס עם המלכים הצדיקים:

אל תגעו במשיחי. ושלמה נמשח בשמן המשחה ע"י צדיק כמפורש בריש מלכים א' וס"ד ובנביאי אל תרעו ושלמה היה נביא שנראה לו השי"ת ב' פעמים ודבר עמו:

ורחבעם בן שלמה. והרי כבר נזכר כמה פעמים וכתיב וימלוך רחבעם בנו אלא כאן בא לעשותו ראש היחס כך פי' לפי הגי' דכאן ועדיין יקשה איזה שלשלת יוחסין יש כאן אך בפסיקתא הגירסא מבוררת וז"ל ולא עוד אר"ל שנעשה ראש ליחסים אלה תולדות פרץ וגו' עד וישי הוליד את דוד בסוף רות והיה צריך לומר ודוד הוליד את שלמה ואינו

אומר אלא (ד"ה א' ג' י') ובן שלמה רחבעם ומונה והולך שם כל היחס עד זרובבל והרבה דורות אחריו עד ענני וכן צריך לגרוס כאן ובן שלמה רחבעם:

ויש להם משל וכו' ומליצה. לפרש מ"ש בריש משלי להבין משל ומליצה וזהו ענין שחז"ל ידעו לדרוש משלות שועלים וכמ"ש אצל ריב"ז ובר קפרא. ואצל צדיק בן צדיק חסר המשל ולא מצאתי מאמר זה במקום אחר ע"כ אין בידינו לפרשו ולהגיהו ועי' מ"כ:

אבל שלמה. פי' שלפי מנהג העולם הנ"ל הוא דבר יקר המציאות שיהיה צדיק בן צדיק וכמ"ש עוד ב"ר פ' ס"ג אלא שהיה עוד מלך ב"מ ואבגינוס וכו' וגם בהרבה דברים עוד:

מכל בית אבי. וס"ד על כל ישראל ויהודה בכלל:

דוד בנה. פסיקתא רבתי פרשה ב' סי' ד' ומ"ש ויקם דוד על רגליו וס"ד אני עם לבבי לבנות וכו' והכינותי לבנות היינו שהכין כל צרכי הבית וכרה שיתין ויסודות גם יתכן שכוונת המדרש לדרוש שמ"ש על רגליו מיותר ואם אינו ענין לדוד תנהו ענין שהעמיד ביהמ"ק על יסודותיו ורגליו:

נכתב על שמו. כמ"ש לקמן פסוק כמגדל דויד:

ויהי דוד וגו'. וס"ד ההולכים להעלות את הארון וגו':

אז יקהל שלמה. וס"ד להעלות את ארון ברית ה':

מקישו מכל צר. כי אין היקש למחצה וכאן חסר ג' דברים שלא פירשן. דוד מלך מסוף העולם וכו' דוד בנה מזבח וכו' דוד הקריב קרבן וכו' כל אלו מפורש היטב בשמואל ד"ה. ומ"ש שדוד מלך מסוף העולם ועד סופו כמ"ש באסתר רבה פסוק ויהי בימי דוד שלט בכולן הה"ד ויצא שם דוד בכל הארצות שלמה שלט בכולן הה"ד ושלמה היה מושל בכל הממלכות עכ"ל:

לב חכם. וס"ד ועל שפתיו יוסיף לקח משמעות התיבות שלב החכם גורם ועושה שישכיל הפה והוקשה לו שהרי אין שייך השכלה אלא בלב וכן בס"ד ועל שפתיו יוסיף לקח שאין הפה והשפתים כלי השכלה לא להוסיף ולא לגרוע וע"כ דורש הפסוק ע"פ מדה ט' ומדת ממעל לב חכם מלא חכמה אבל החכמה סתומה בו ואינה מסודרת אך הפה עושה שהחכם יסדר חכמתו שע"י שמוציא חכמתו בפיו תמיד הוא מתבונן ומשכיל בחכמתו על כל דבר שמוציא והפה גורם שישכיל הלב. ועוד שפיהו מורה עליו שידעו הכל מה שיש בלבו וגם ע"י שמוציאה תמיד בפיו ובשפתיו מוסיף חכמה וכמ"ש ד"ר פ"ח סי' ד' ע"ש:

עילהו. שהיה די שיאמר ובשפתיו ע"כ דורש על מלשון עילוי ועליה שעולה למדרגה עליונה ע"י שפתיו להיות ראשון ועליון לכל התורה כמו התייר שהולך ראשון לפני העם.

ובכלל זה שהתייר מחפש מקום טוב לשרות בו העם כן היה מחפש מי שמטיב ומצליח בחכמה ועי' מדרש קהלת פסוק ונתתי וע"ש יתר ביאור הדרשה:

תחת השמש. תחת השמים צ"ל כי כן הוא בקרא:

ויותר שהיה קהלת חכם. וס"ד עוד לימד דעת את העם משמע שלימד דעת את העם יותר מהחכמה שהיה בו וזה לא יתכן ע"כ דורש כשבא לחתום הספר קהלת אמר הנה דברי הספר כולם דברי חכמה של אמת וראוים להשמע אלו אמרם אחר ויותר ראוי שישמעו. שהרי קהלת היה חכם מפורסם וע"פ מדה ט' גם דורש כפי משמעות הלשון שלימד דעת יותר מחכמתו והיינו ע"פ רוה"ק ששרה עליו ומרומז במ"ש לימד את העם דעת וכמ"ש לקמן פסוק זה ע"פ ודעת אלהים תמצא זה רוה"ק:

עשה אזנים. כמ"ש לקמן בדברי רבי יוסי ורבי שילא והכוונה על אוזני כלים שמטלטלים את הכלי בהם:

לא היתה דוגמא. רק בדברי חוק ואמונה שלא היו מיושבים על הדעת לתת בהם משל ודוגמא אך שלמה פתח בכל ענין משל ודוגמא המקובל על הדעת:

ר"נ תרתין. דרש בזה שני משלים ועי' כל זה בב"ר ריש פ' י"ב ומש"ש:

לפלטין. והתורה נקראת בית כמ"ש חכמה בנתה ביתה וגו' וכמ"ש בכל ביתי נאמן הוא:

לחורשא של קנים. והתורה נמשלה לקנים כמ"ש חז"ל הרואה קנים יצפה לחכמה וכמ"ש קנה חכמה קנה בינה:

לקופה וכו' לקיתון. והתורה נמשלה לכלי וכמ"ש וכלי יקר שפתי דעת ומשל הקופה שמחסרון האזנים אינן יכולים להביאה למקום שיוכל להנות ממנה ולר' שילא מוסיף עוד שגם נכווים ונזוקים בחסרון האוזן והקופה שהיא גדולה צריכה שתי אזנים ומ"ש אוזן שספק לה צרכי אוזן והקיתון קטן ודי באוזן אחד ואוזן דקרא משמע אוזן אחד:

לבאר עמוקה. והתורה נקראת באר מים חיים וכמ"ש מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונה ידלנה:

למד משלמה. כמ"ש מלכת שבא לשלמה מלכים א' י' אשרי אנשיך וגו' העומדים לפניך תמיד השומעים את חכמתך שעל זה נקרא קהלת שהיה מקהיל קהלות ודורש וכמפורש בריש מדרש קהלת ומאמר זה שנוי לקמן:

כלירין. אפשר צ"ל כלידין וכמ"ש ב"ר פ' פ"ט סוף סי' ז' כלידים פי' אצעדה כלי ידים כי הכוליאור הוא מסבב הראש. והוא גדול אך אצעדה תכשיט קטן ונאבד:

לא קדמני. שהיה משכים קודם כל אדם לביאתו ומאחר מכולם בצאתו:

ומצאתי הזבלים. מוציאי הזבל והתבן לשדות שהשכימו יותר ממני:

לא נזבלים ולא נתבנים. צ"ל לא כזבלים ולא כתבנים:

זריזות מביאה. עי' מ"כ. ונעלם ממני גירסת כל המאמר ופירושו על נכונה ועל מאמר זה נתחבר ספר היקר המחוכם מסלת ישרים:
וכלה מכפר. וכלה הוא זריזות שעושה כל הדבר על לכלה. מכפר היא נקיות:
דברת בחזון. צ"ע איך דורש:
מה שעשתה חכמה. עי' תנחומא ריש בראשית בא"א:
הה"ד אז תבין. רפב"י בא לסיים הדרשה שהתחיל לעיל אם תחפשנה ומ"ש ודעת קדושים צ"ל ודעת אלהים:
לבוליוטוס. בולי פי' עשיר מלשון פרוזבולי וכמ"ש באיכה פסוק היו צריה לראש והיה בירושלים ד' בולייטין פי' עשירים:
הוא נותן לו. פי' יתן לי דבר זה לבד:
אני שואל את החכמה. שנקראת בתו כמ"ש שמ"ר ריש פרשה ל"ג וש"נ. ומ"ש והכל בכלל כמ"ש משלי חי"ת כל הפרשה עושר וכבוד אתי וגו':
חמור נוהק וכו' צפור מצוצי. כמ"ש מלכים א' ה' י"ג וידבר על העצים וכו' וידבר על הבהמה ועל העוף:
לגמרה של תורה. שכל החכמה שידע שלמה ברוה"ק נכלל הכל בתורה:
הא תלתא. שמגילה זו כולל ג' שירים יתכן כמ"ש סוף פסוק זה שאמר על עצמו ועל הקב"ה ועל כנסת ישראל במ"ש השולמית ושם שלמה כולל הכל:
כולה חד. גם ר"י בר"ס סובר שמ"ש שיר השירים הא תלתא אלא שמגילה זו לא נחשב אלא לשיר אחד:
ואת תולה בדוד. פי' שאינו אלא תולה בדוד אך לא אמר בעצמו והביא מפסוק כמגדל דויד צוארך וס"ד תלוי עליו כל שלטי הגבורים וכמ"ש במדרש לקמן פסוק כמגדל דויד שספר תהלים אמרו אותו עשרה זקנים ותולה הכל בדוד וכן פסוק כמגדל דויד שהכוונה על ביהמ"ק שבנאו שלמה ותולה בדוד על שרצה לבנותו ובנה היסודות כמ"ש לעיל פסוק זה וזהו מ"ש מה שיר השירים פי' פסוק זה כמגדל דוד שכתוב בשיר השירים שאמרו שלמה והיה צריך לומר כמגדל שלמה אלא שתלה הבית בדוד כך מזמור שיר חנוכת הבית לדוד אמר שלמה שהוא בנה הבית ועשה החנוכה ותלה בדוד כנ"ל וכמ"ש פסיקתא פרשה ו' סי' ב' באריכות וכאן חסר ונשלם בדברינו ועי' מ"כ:
במעלה הראשונה. המעיין בפסוקים יראה שפסוק וישב שלמה על כסא ה' כתוב בסוף ד"ה א' על תחלת מלכותו בימיו של דוד ופסוק כי הוא רודה במלכים א' ה' ד' ופסוק ושלמה היה מושל שם פסוק א'. אך המדרש מסדר כפי שהיה באמת ומעלין בקודש ולא

בהיפך וזהו ע"פ מדה ל"א ו"ב תחלה בכל עבר הנהר ואח"כ בכל המלכות ואח"כ על כסא ה' ומ"ש במעלה ב' שנאמר צ"ל כתיב וכן במעלה ג' כתיב:

מסוף העולם וכו'. א"כ הי"ל אצל כל העשרה מלכים שמלכו על כל העולם שישבו על כסא ה' אלא שבשלמה היה מדה אחרת שמלך גם על העליונים ועל השדים כדבסמוך:

רוחות היו. שמשל גם על הרוחות כנ"ל ודורש גז"ש כמ"ש זכריה ה' ט' והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם אף כאן רוחות ומ"ש זונות כמ"ש לשעירים אשר אתם זונים אחריהם והם פרים ורבים מבני אדם כמ"ש חגיגה דף ט"ז א' וכמ"ש ב"ר פרשה כ' סי' י"א:

יבמות היו. דעתו דרא"ש שטענה הראשונה ששתיהם פטורות מן היבום שילדו שתיהם ילדים חיים אלא שמת מחמת ששכבה עליו אך השניה טענה לא כן אלא בני החי ואני פטורה מן היבום ובנך המת שהפלת אותו מת וא"כ את צריכה להתיבם ולא אני כי בני החי כך נ"ל לפי דברי הע"כ ומ"ש זונות סובר כדברי התרגום יונתן כונדיקאות:

זונות ממש.כי איך יהיה שתים נשים יולדות בלא איש בבית אלא ודאי שהיו זונות ובהכרח שהיה כנעניות שנשפטים בלא עדים והתראה כמ"ש ב"ר פ' ל"ד סי' י"ד שלא יתכן שבימי שלמה יהיו זונות מפורסמות מישראל ומ"ש בלא התראה צ"ע מה התראה שייך כאן ויתכן דכדי נסבה אלא אגב שאמר בלא עדים וכמ"ש ב"ר שם:

על ביתו. יותר נכון לגרוס על מטתו ואגב שאמר אצל אחרים מלך אמר גם כאן מלך שעל ביתו ומטתו אין זה מלוכה ויתכן שבאיזה זמן אחר שחזר למלכותו כשברח האשמדאי והחזירהו למלכותו בביתו היה לו תואר מלך בביתו לבד וכמ"ש ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל שלא יעשה כן להדיוט ודייק מ"ש הנה מטתו שלשלמה ולא כתיב מלך גם מ"ש מטתו בכינוי מיותר שהיל"ל הנה מטת שלמה ודורש שהפסוק מודיע אשר שלמה שהיה עד עתה מלך גדול אך עתה לא נשאר לו אלא מטתו ויתכן שמפחדו היה שוכב על מטתו תמיד ולא הנהיג מלכותו אף שחזר למלכותו:

ג' עבירות. קהלת רבה פסוק לשחוק אמרתי מהולל וכמפורש הכל במלכים א' י' י"א ולא חשיב מ"ש אז יבנה שלמה במה דס"ל שמ"ש נשיו הטו את לבבו ללכת וגו' אך לא הלך בעצמו כ"א שנשיו היו עובדות לעבודת כוכבים ומקטרות אלא שלא מיחה בהם. וצ"ל עוד הפעם הרבה לו כסף וזהב שנאמר ויתן והמדרש כאן לא חשב כסדר התורה ובמלכים שם:

אבני עשר אמות. שמ"ש כאבנים לאיזה ענין נדמו לאבנים שהיל"ל ויתן הכסף בחוצות ע"כ דורש כאבנים הידועים המפורשים במלכים א' ז' יו"ד ומיוסד אבנים גדולים אבני עשר אמות ואבני שמונה אמות ומכבידם לא נגנבו:

אין כסף נחשב. וס"ד בימי שלמה למאומה. משמע שלא היה בו שום צורך ותשמיש ואולי דורש מ"ש נחשב שלא נעשה חשבון על ידי כסף שלא השתמשו בו למשקולות שבאים על ידם לחשבון:

על שם לא תתחתן. במ"ר פרשהי' בסי' ד' כל הענין ושם הגירסא חנניה בן אחי רבי יהושע והיד"מ הביא בשם הירושלמי פ"ב דסנהדרין שהגירסא ר' יהושע ולא ריב"ל עי' מש"ש. פירוש שמ"ש אשר אמר ה' וגו' והיכן אמר ודורש שהכוונה על פסוק דברים ז' ג' ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תתן לבנך וזהו מ"ש לא תבואו בהם וגו'. וכן דרך חז"ל בכל מקום שכתוב כאשר אמר כאשר דבר שואלים היכן דבר ומביאים פסוק מפורש ועי' מ"ש ב"ר פרשה נ"ג ד"ר פרשה ד' סי' ב' ומש"ש וש"נ:

רשב"י אומר לאהבה. ס"ד של והמלך שלמה הנ"ל בהם דבק שלמה לאהבה. ופליג על ריב"ל שאמר שעבר על לאו החמור הזה אלא דבק בהם לשם זנות שאין איסורו מפורש בתורה רק דרך חיתון:

גם אותו החטיאו. משמע לבד איסור הנכריות החטיאו אותו עוד באיסור אחר ובענין האישות היינו בנידות:

לאהיבן ולקרבן. דאם כרשב"י תיבת לאהבה מיותר שהרי כתוב בהם דבק שלמה ע"כ דורש לאהיבן שיהיה אהובות ובהכרח שהכוונה אהובות להשי"ת שלא יתכן שידבק בנשים לאהיבם לאחרים ויתכן שעל שכתוב בשלמה ויאהב שלמה את ה' א"כ מ"ש לאהבה ג"כ על השי"ת וילמוד סתום מן המפורש. ובהכרח לומר שכך היתה תחלת כוונתו כשנשאן אך לא עלתה לו שהחטיאו אותו:

ויקם ה'. מלכים א' י"א י"ד ויקם אלהים שם פסוק כ"ג. ויהי שטן שם פסוק כ"ה ולפי הפשט דקאי על רזון הוא מיותר ע"כ דורש ע"פ מדה יו"ד על שטן ג' ואינו מפורש מי היה ומן הסתם שהכוונה על השטן שמפורש אצל דוד בד"ה א' כ"א ויעמוד שטן על ישראל ובריש איוב ובזכריה ג' המלאך השטן שעולה ומשטין:

ותעלה ותצא מרכבה. מלכים א' סוף יו"ד וכוונתו על המבואר שם בפסוקים הקודמים ומקום מאמר זה הרבה לו סוסים קודם מאמר ג' שטנים וכמ"ש ג"כ במ"כ:

ג' משלות. פי' ג' ספרים של משלים:

הבל הבלים. ובפסוק זה עוד ד' הבלים הבל הבלים הכל הבל אלא שהיל"ל אמר קהלת בסוף פסוק ע"כ דורש שלא אמר אלא ג' הבלים והשאר הם פירוש על הג' הנ"ל:

ג' שירים. מבואר לעיל פסוק זה:

ידידי'. כמ"ש שמואל ב' י"ב כ"ה ויקרא שמו ידידיה בעבור ה'. שלמה ידוע וג"כ ע"פ ה' כמ"ש ד"ה א' כ"ב ט' כי שלמה יהיה שמו. ובקהלת דברי קהלת בן דוד מלך וגו':

אגור בן יקא. פי' ועוד ד' אלו ועי' שמ"ר פרשה ו' סי' א' ובריש קהלת רבה:

למד שלמה תורה בשעתו. כשהיה שלם עם ה' הצליח בה ואחר שחטא שכחה וזה לטובתו שלא להשתמש בסתרי תורה ובכתרה בעת החטא. התבוננתי שסדר תחלה המדרש הד' שמות אגור יקא למואל איתיאל וכן פירשם בסדר הזה ובפסוק כתובים אגור יקא איתיאל בפרשה למ"ד ולמואל בפרשה ל"א וכתבתי בזה דבר אמת בס"ד במ"ר פרשה י' סוף סי' ד' בביאור דרשהו משם ותמצא נחת:

וקהלת בסוף. שאלו המפרשים משל ושיר מן הסתם שאמרם תחלה וכמ"ש ועי' ד"ר פרשה ב' סי' ל"ג חזר ופירש ומש"ש:

מתנייתא פליגא כצ"ל אמרי מתנייתא דר' חייא רבה פליגא על שמעתא:

מתניתא אמרה. בברייתא שנינו בשם רבי חייא רבה שאמרן בזמן אחד ושמעתא דאמוראי אמרה בשם רבי חייא שכתבן בשלשה זמנים כמ"ש לעיל רבי חייא ורבי יונתן היינו שהאמוראים אמרו כן בשמם:

רק לעת זקנת שלמה. סדר עולם פרק ט"ו ועל מאמר זה כתבתי ביאור ארוך המקום יהיה בעזרי להדפיסו עם כל אחיו:

שלשת אלפים משל. שלא פירש על מה היו המשלים ע"כ דורש שמפורש במ"ש ידבר שעל כל דבור של חכמה שדבר אמר על זה שלשת אלפים משל וכן מ"ש ויהי שירו פירושו ג"כ שירו של דבר הנ"ל. וצ"ע איך מיושב בתיבת שירו על טעמים ואם הכוונה שאמר הטעמים בלשון שיר מנ"ל הא ויתכן שמ"ש טעמים פי' פסקי טעמים שמורים על הניגון ולעומק חכמתו אמר דבר אחד באלף וחמשה מיני פסקי טעמים שמשנים פשט הדבר וניגונו:

על כל משל ומשל. מאחר שלא פי' על מה היה המשל הרי פירש בתיבת משל על פי מדה ט' וממעל וכאלו כתוב וידבר ג' אלפים משל. על משל של משלי ושיר השירים ומ"ש שירו קאי על המשל וכנ"ל ובמ"ר פ' י"ט בסי' ג' ובקהלת רבה פסוק כל זה נסיתי בשינוי סדר המאמרים ושינוי הגירסא ואני פירשתי לפי הגירסא דכאן:

ויהי משלו אכ"כ. גירסא זו צ"ע ובמקומות הנ"ל ויהי שיריו איכ"כ אלא ויהי שירו:

שנים ושלשה טעמים. עי' מ"ש בזה במ"ר פרשה יו"ד שם כי אין לכפול:
אל תעמוד. ואם היה אומר אל תשב היינו אומרים אבל יכול לעמוד ואם היה אומר אל תדבר היינו אומרים שיכול לישב ולשתוק ע"כ אמר אל תעמוד ואנו לומדים על פי מדת ק"ו על הישיבה ועל הדבור הרי הקצור אל תעמוד נושא ג' טעמים שלא לעמוד שלא לישב שלא לדבר:
הוצא לי ממנה גלוסקיא. כצ"ל הוצא לי ממנה גלוסקיא אחת של קמח גלוסקיא אחת של סולת או שלא לגרוס של קמח כלל רק של סולת כפי הנמשל שיר השירים הסולת והמשובח של כל השירים:
המסולסל. מלשון סלסלה ותרוממך וגם סולת מענין זה הוא:
נאמר שיר. וזהו שיר השירים נאמר שירים על שעשאנו שירים או על שעשאנו שיריים וזה ע"פ מדת ממעל מלשון שארית ישראל ושיריים או מלשון שריה בארמית וכמ"ש ונחה עליו רוח ה' זהו שאמר להשרות עליו רוה"ק:
בשירת משה. על הים אז ישיר משה אנו מקלסין להשי"ת ובשירת משה של האזינו השי"ת מקלסנו:
כפול ומכופל. שכתוב הנך יפה רעיתי הנך יפה הרי כפול ופסוק זה שנוי עוד הפעם בשה"ש הרי כפול ומכופל וכדומה עוד פסוקים בשיר השירים:
שנות אבות. עי' מ"כ וצ"ע הלא היה מובלע ע"ה משנות אברהם בשנות יצחק וק"כ של יצחק בשנות יעקב הם קצ"ה שנים ולא ישאר לחשוב שנותם כי אם ש"ה ובהכרח לומר שהכוונה שהיה חביב שנות אבות על הקב"ה כל אחד בפני עצמו ולא נבלעים זה בזה. ועי' במ"ר פרשה י"ח סי' כ"א ומש"ש כי כל אחד עשה פעולתו בפני עצמו שלא הצטרכו זה לזה וכמ"ש ויק"ר פרשה ל"ו ריש סי' ה' כדאי הם מעשי האבות כל אחד שיתלה העולם בגינו. ויפלא בעיני כל קורא מה שייכות לחשוב שנות אבות ועשרת הדברות במספר אחד עד שדרשו שכלולים בתיבת שיר. אך חז"ל כוונו לענין עמוק ואמיתי ונפלא שהאבות היה עסקם כל ימיהם להודיע ולפרסם אלהותו יתברך שמו בעולם וכמ"ש ב"ר סוף פ' ל"ט אצל אברהם ושם פ"ד סי' ד' על יצחק יעקב ע"ש בהדיא והיה עסקם כל ימיהם להוריד השכינה לארץ כמ"ש ב"ר פ' י"ט סי' ז' והיה כל ימיהם ברוה"ק בשיר וזמרה אלהית כמו דוד שנאמר בו שמואל ב' כ"ג ונעים זמירות ישראל רוח ה' דבר בי וכמ"ש על יעקב שאמר כל ספר תהלים ואתה קדוש יושב תהלות ישראל ב"ר פ' ע"ד סי' י"א וכן אברהם וכמ"ש ב"ר פ' מ"ג סי' ט' הרימותי עשאן שירה חסדי ה' עולם אשירה חסד לאברהם ויצחק דין כולו שיר כמו הלוים כמ"ש בזוה"ק. נמצא שהיה כל ימיהם

בדמיון נתינת עשרת הדברות ומרומז בתיבת שי"ר דוק והתבונן מאד. ומ"ש ששני רעבון אינם עולים מן המנין עי' מ"כ אך שני רעבון של יעקב לא נתטלטל יעקב ממקומו וכשנסע למצרים נסע בשובע ושמחה אך שבירושלמי ריש ברכות איתא דאתי כמ"ד דבן שלש שנה הכיר אברהם את בוראו ואין שני הראשונים מן המנין שהיה ברשות תרח אך יצחק מקטנותו ברשות אברהם ויעקב ברשות יצחק וע"כ נחשבו כל שנותם:

כל מקום שנאמר.הדבר נראה לעין ששפתי דעת חז"ל ברור מללו לפרש לפי כלל זה כל מגילה זו על שלמה והקב"ה או על הקב"ה וכ"י כל אחד לפי שיטתו ונפלאת הוא בעינינו עד יערה עלינו רוח ה' ממרום ע"פ המורה צדק וע"פ אליהו ז"ל:

פרק ב

איכן נאמרה. כי יש פסוקים שמורים שנאמרו בים כמ"ש לסוסתי ברכבי פרעה ויש פסוקים שמורים על סיני וכמ"ש לקמן בסמוך ע"כ דורשים כל אחד על חלק אחד משיר השירים ואינם חולקים זה על זה כי אלו ואלו דברי אלהים חיים וכל אחד דרש הפסוקים המורים לפי שיטתו וכמ"ש בסמוך כולהון חורי בבית עולמים אמר רבי אחא אפריון ודבתריה הרי מבואר שדעת כל אחד על חלק ממנה ולא על כולה וכשחלה רוה"ק עליהם בים אמרו כולה גם על העתיד בסיני באוה"מ ובבית עולמים וכן אם נאמרה בסיני כשחלה רוה"ק עליהם בסיני אמרו כולה כנ"ל גם יש פסוקים שנדרשים כפי כל השיטות כדלקמן י' ע"פ ישקני:

ר"י בר"ס אמר בסיני נאמרה שנאמר שיר השירים. צ"ע שהרי מ"ש שיר השירים שאמרו אותו השרים המשוררים היא ראיה ולדעת רחב"פ דבים נאמרה גם מ"ש בסיני נאמרה איתא לקמן בסמוך דעת ר' יוחנן ולא ר"י בר"ס ע"כ בהכרח שמ"ש כאן בסיני נאמרה הוא ט"ס וכצ"ל ר"י בר"ס אמר שיר השירים שיר שאמרו אותו השרים וכו' לפרש כשיטת רחב"פ ומ"ש השרים הוא בשי"ן ימנית וכמ"ש קדמו שרים ג"כ בשי"ן ימנית ופסוק זה נאמר בתהלים ס"ח על שירת הים וכמ"ש בהדיא שמ"ר פרשה כ"ב סי' ז' וכאן סמך על המבואר שם:

ישקני מנשיקות פיהו. מה שזכינו לשמוע מפיו ממש הדברות וכדלקמן בסמוך:

עורי צפון. עי' ב"ר פרשה כ"ב סי' ה' וש"נ לכמה מקומות ועי' פסיקתא פ' ה' סי' ד' כל הענין:

ורבנן עבדין יתהון פתיחא. פסוקי אפריון ודבתריה וכמ"ש במ"ר פ' י"ב סי' ד' בכמה אופנים ובסוף דורש על המקדש ואח"כ על המשכן ע"ש באריכות:

האמר בים נאמרה. א"כ מהו ישקני וכו' שכשאמרו שירת הים בקשו שישרה עליהם רוה"ק ולא יספיק אחר השירה עד שיאמרו שאר שירות:

הה"ד ישקני. כל אחד לפי שיטתו כנ"ל:

נושקו על פיו. כמ"ש שפתים ישק משיב דברים נכוחים:

הראת לדעת. הילל"ל ראית אך הראת פי' ע"י מלאך שהראה וסיפא דקרא כי ה' הוא האלהים ותיבת לדעת הם הדינים והעונשים ומ"ש כי ה' הוא האלהים היינו אלהותו ית"ש ויתכן דפליגא בפסוק ה' יתן אומר המבשרות צבא רב צבא רב הם המלאכים שהוציאו האמירה של ה' לדעת ר"י ולדעת רבנן האומר עצמו בישר לצבא רב הם ישראל:

אדקולאין בן הדיסה. מצאתי בס' מעריך וז"ל בריש הספר. אדקולאין בן הדיסה במדרש שי"ר פסוק ישקני דע כי מעשה היה בסופר אחד שהיה לו אחות ושמה הדסה והיה לה בן ושמו ארקולאין והסופר הזה היה כותב מדרשים ובכל מקום שהיה מוצא תורה היה מתפלל על בן אחותו שיזכה לתורה וכותב דבריו בספר וכל הרואה חשב שהם דברי הספר ולא היא ולכן צריך למחוק וכן בפסוק תורי זהב וצריך למחוק שלמד אלקולאין בדעתו של הקב"ה עכ"ל ולא פירש מאין ידע זאת:

הדברים שני דבורים. כי מיעוט דברים שנים ועי' הגירסא במ"כ ובסמוך הוכפל כל המאמר זה בגירסא הנכונה וצ"ע:

ריב"ל אמר. כצ"ל ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי כמ"ש לקמן בסמוך:

דבר אתה עמנו. שמות כ' וכתוב אחר כל עשרת הדברות הרי שכל הדברות שמעו מפי הקב"ה וריב"ל סובר שפסוק זה מקומו אחר שני דברות הראשונות שמאחר שדורש מפסוק תורה צוה לנו משה על תרי"א אך הסידור מכריח היפך הדרשה כ"א נדרש ע"פ מדה ל"א מוקדם שמאוחר בענין וצ"ע איזה הכרח יש לו על דרשה זו של הגימטריא שיהפוך סידור הכתובים ע"פ מדה ל"א ונ"ל שעיקר ראיתו של ריב"ל הוא מתהלים בשני מקומות במזמור נ' כתיב שמעה עמי ואדברה וגו' אלהים אלהיך אנכי הרי שקודם דבור אנכי אמר להם לשון זה שמעה עמי וגו' ובתהלים פ"א כתיב שמע עמי ואעידה בך וגו' לא יהיה בך אל זר היינו דבור לא יהיה לך אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים הרי מפורש דשני דברות אלו העיד הקב"ה בעצמו לנוכח ולא בדברות אחרים וע"פ פסוקים אלו דרש הגימטריא של תורה ציה כמ"ש ד"ר פ' ב' סי' ל"א אמר להן שמע ישראל אנכי ה' אלהיך ע"ל מה שכתבתי שם וכ"ה בשמ"ר פ' כ"ט סי' ד' בהדיא.

שהיה הדבור יוצא. עי' שמ"ר פ' ה' סי' ט' וכמ"ש מימינו אש דת למו וישראל עמדו כנגדו בא הדבור לשמאלו ופי' לתקן כח שמאל שלהם היצה"ר להפכו לימין וחוזר ומקיף

מחנה ישראל כמ"ש וימינו תחבקני לשמאלו של הקב"ה כשישראל זוכין שמהפכין יצה"ר ליצ"ט עושין מדת הדין לרחמים וחסד ובכן מקבלו הקב"ה מימינו וסובר שיש שמאל למעלה כמ"ש וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו לחסד ולדין. ובכן נחקק על הלוחות בתיקון הכל לימין וכמ"ש קול ה' חוצב להבות אש וחצובה שייך באבן כמ"ש מלכים א' ה' שמונים אלף חוצב בהר שחצב הדבור של להב אש על הלוחות אבן:

וכי יש שמאל למעלה. פי' בשעת מתן תורה אחר שאמרו נעשה ונשמע ופסקה זוהמתן נתק השמאל לימין וכמו שהיה בשעת השירה שבעת השירה אין שמאל וכמ"ש ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב שהנקמה שנעשה בשמאל נעשה אז בשביל ישראל בימין וכמ"ש שמ"ר פ' כ"ד סי' ג' שאחר כל שירה שישראל אומרים נסלח להם כל עונות ראשונים ונמחים ומתחיל חשבון חדש שקודם שירת דבורה כתוב ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע ואחר השירה כתיב ויעשו בני ישראל הרע ולא יוסיפו שכבר נמחל הכל ואז אין שמאל. ומ"ש י"ח מיל אולי צ"ל י"ב מיל כמבואר בהרבה מקומות בדברי חז"ל:

חנוקא סברת לחנוקיני. ב"ר ריש פ' ע"ח איכה רבתי פסוק חסדי ה' חדשים לבקרים ושם ג"כ ר' ברכיה ור' חלבו ע"ש ופירושו דחוקא אתה רוצה לדחקני שאתה מקשה עלי להשיבני מפסוק זה שאם היה כתוב באצבע אלהים כתובים היה משמעות כדבריך שבאצבע כתובים אך מאחר שכתוב כתובים משמעות שתחלה היו כתובים ואח"כ ניתן עליהם אצבע אלהים ליושב:

ריב"ל ורבנן. כבר כתבתי פירושו לעיל והמאמר כפול וצ"ע:

ר' יוחנן פתר קריה. פסוק ישקני לפי שיטתו לעיל שנאמר בסיני:

ושיחותיו אינם נשמעות. שמשיב ואינו משיב ורוצה לדבר ואינו מדבר והבין המלך ששאלה דבר קשה:

וישב משה. ולא פירש מה השיב וכתוב אחריו הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך ומדברי השי"ת אנו לומדים שמ"ש וישב משה שהשיב שרצונם לשמוע ממפיו ולמוד מענינו. וזהו ישקני מנשיקות פיהו שרצו לשמוע מפיו כמ"ש שמ"ר פ' מ"א סי' ג' ובזה נגמר דרשת ר"י:

ומה ת"ל ויגד משה. דרשה אחרת היא שמאחר שכבר כתוב וישב משה את דברי העם אל ה' ומה ת"ל עוד ויגד משה:

בעבור ישמע. זה תשובה על מ"ש וישב משה כנ"ל בדברי רבי יוחנן ואח"כ אמרו עוד רצוננו לראות מלכנו וזהו מ"ש כך תבעו וכאן חסר וכמ"ש בדברי רשב"י ובדברי ר"פ בשם ר"ל כאן במשל ואחר דברי רשב"י וכמ"ש בהדיא במכילתא פסוק הנה אנכי בא

אליך בעב הענן רבי אומר וכו' רצוננו לשמוע וכו' אמר לו המקום תן להם מה שבקשו בעבור ישמע העם (היינו על מ"ש וישב משה וכו' וכנ"ל) דבר אחר אמרו רצונונו לראות לא דומה שומע לרואה כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני והיינו תשובה על מ"ש ויגד משה ע"ש ובפסוקים ודו"ק ועי' כל זה שמ"ר פ' כ"ט סי' ד' ופ' מ"א סי' ג':

נטלתי את שלי. כמ"ש שמ"ר פ' ג' סי' י"ב ושם מבואר:

מה אני עושה. איך אשיב שאינם רוצים להאמין ולקבל עד שיראו אף שאינו דומה לשם דשם אמר לו הקב"ה ושמעו לקולך ואמר מעצמו שלא יאמינו אך כאן ישראל אמרו שרוצים לראות ולשמוע וזהו שאמר חבלא מדחיל ליה:

ואל תבא במשפט את עבדך. וס"ד כי לא יצדק לפניך כל חי והיל"ל כל איש ודורש כל חי אלו שכתוב בהם כי ידבר אלהים את האדם וחי וכתוב כאשר שמעת אתה ויחי גם הם לא יצדקו שאפילו כן חטאו:

רצוננו לראות. ואם לא לא יאמינו וכמ"ש ר"פ בסמוך:

ר' יודין. ה"ג ר' יודן בשם ר' יהודה בר סימון ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה וכו':

ומה הנייה יש באבידה. וזהו מה שכתוב ועתה למה נמות אם היינו יודעים שיש הנייה במותינו היינו מתרצים למות כרצונו אך מאחר שהוא חפץ חיים למה נמות:

נתתי את תורתי בקרבם וגו'. שכל מה שיעשה הקב"ה לעתיד כבר עשה מקצתו בעוה"ז על ידי צדיקים וכמ"ש ויק"ר פ' כ"ז סי' ד' וש"נ בשם רבי יהודה ור"נ שכל מה שהקב"ה עתיד לעשות לעתיד כבר עשה מקצתו בעוה"ז וכן כאן נתקע תלמוד תורה בלבם לשעה ולעתיד יהיה כן לעולם וכן לדברי ר"נ וכל הנסים שנעשו בעוה"ז להראות שידעו ויבינו מה יהיה לעתיד והדרשות ע"פ מדה י"ז:

מרתף גדול של יין. לקמן פסוק הביאני אל בית היין ובמ"ר פ' ב' סי' ג' זה סיני ע"ש:

ז' מצות. עי' ב"ר פ' ט"ז שש מצות עי' מש"ש ולנח השביעית אבר מן החי עי' שמ"ר פרשה ל' סי' ט':

המן העץ אשר צויתיך. לבלתי אכול ממנו אכלת הרי אכלת בגזל:

מיד ליד. בדרך חיבה וכמ"ש מימינו אש דת למו ובמשל זה אין ההפרש רק באיכות נתינת המנה ור"י מוסיף שגם במנה עצמה יש הפרש:

אפסטלון. שמ"ר פרשה מ"א סי' ג' ושם הגירסא אפצטלין כי אפסטלין פירוש כתב ואגרת כמ"ש ב"ר פ' ע"ד סי' ט"ו וכמ"ש בערוך ובמ"ע ערך אפסטל ע"ש ערך פסטילי שאינו שייך לכאן כלל שפי' קורות ע"ג עמודים אך בערך פצטלין הביא המ"ע לשון

המדרש של שמ"ר פ' מ"א הנ"ל בגי' פצטלין ופי' מין פת קטן ושם הגי' מן הפיצטלין שבתוך פיך ועי' שמ"ר פ' ל' סי' ט' בלשון אחר:

מפיו דעת ותבונה. וזהו ישקני מנשיקות פיהו:

בית אב של הלכה. כמ"ש שבת פרק ב' אבוהון דכולהון דם:

שקיותהון. דורש ישקני מלשון שוקת המשקה לרבים שהבית אב דומה לשוקת:

הבל היוצא מפיהו. שע"י שמשיק שפתותיו בדברי תורה מוציא הבל מפיו גם זה נכלל במ"ש ישקני מנשיקות פיהו ועי' מ"כ:

לינטל בנשיקה. וע"פ מדה י"ז שמפורש בהם ע"פ ה' כן נשיקות פיהו על כל הצדיקים:

רוממות אל. וס"ד וחרב פיפיות בידם מצלת במלחמתה ממיתה ע"י השטן בעוה"ז ובעוה"ב:

בפיות הרבה. תחלה פה אחת פי משה רבינו נאמרה אח"כ בפיות כל ישראל וכי בכל דור התורה שנאמרה בפה אחד של הרב נאמרה אח"כ בפיות הרבה של התלמידים:

שתי תורות. ושבכתב נאמרת בפה ולשון אחד כנתינתה אך שבע"פ בפיות הרבה כל אחד כפי מה שקבל מרבו וזהו פיפיות כנ"ל:

אלו מלאכי השרת. פי' שהיו גוזרים על מלאכי השרת. כוונת המדרש למ"ש באיכה רבתי פסוק הרס בעברתו שבעת חורבן הבית הוצרך לחלל המלאכים כל אחד מפקודתו שלא ידעו מה שגוזרים עליהם ישראל מלמטה הרי שמתחלה היו גוזרים עליהם ע"ש בהדיא וזהו מ"ש ואחלל שרי קודש אחלל את אלו שהיו שרים על הקודש על מלאכי קודש וכן כאן שרי קודש שהיו שרים על מע"ט כשהיו עושים בטהרה כפי התורה אך בעת החורבן שהיו עושים היפך רצון השי"ת ע"כ ואחלל ודו"ק:

ד"א ישקני וכו' עד ישקני. כל זה מיותר כי עד כאן פירש מ"ש ישקני יזיינני ועתה בא לפרש מ"ש לעיל יטהרני וכן מ"ש עוד ישקני מנשיקות פיהו וישקני ג"כ מיותר. כי בא לפרש מ"ש לעיל ישקני ידביקני שמ"ש כנפי החיות משיקות פי' שנוגעות ודבוקות אחת אל אחת:

קול נשיקות. על שאין שייך למעלה ענין הנשיקה ע"כ פי' קול נשיקות קול של אהבה ודביקות:

תמן תנינן. ע"א פרק ב' משנה ה':

שורפה חיה. ולא הודו לו אבל אמרו לו לא נהנין ולא מועלין. אמר להם מפני שמעמידין אותה בקיבת עגל עובד כוכבים א"ל א"כ למה לא אסרו בהנייה כ"ה לשון המשנה ומ"ש ומהו שורפה וכו' עד ולא מועיל לשון המדרש מהגמרא וכאן בשיבוש וחסר ועי' במשנה

רק מה ששייך כאן ה"ג גרסינן במשנה או דודיך מיין א"ל כי טובים דודייך א"ל אין הדבר כן שהרי חבירו מלמד עליו לריח שמניך טובים:

שבקרוב אסרוה. בתוך י"ב חודש:

ר' ישמעאל בר נחמן. צ"ל ר' שמואל בר' נחמן:

כבשים ללבושיך. משלי כ"ז ובפסוקים הקודמים ידוע תדע פני צאנך שית לבך לעדרים כי לא לעולם חוסן וגו' פשט המשל מבואר והנמשל על הרב עם התלמידים שישגיח עליהם איך יצליחו בתורה שמלמדם ולא להתגאות מהם וזהו שאמר כי לא לעולם חוסן וגו' (ובזה ניחא מ"ש בגמרא רב כי ראה אמבוה דאזיל אבתריה אמר כי לא לעולם חוסן וד"ל) וע"ז אמר כבשים ללבושיך. ולפי הפשט היל"ל עור כבשים ע"כ דורש א"ת כבשים אלא כבשים ודורש הקרי והכתיב יחד אם תלמידיך קטנים ככבשים תהיה מכבשם ומכסה מהם בלבושיך ומ"ש תחלה גלה חציר וגו' פי' בנמשל מגלה ומסדר להם ההלכות המגולות כחציר ודשא ועשב אך דברים מכוסים תכסה מהם ועי' מ"כ:

אם להפליגו. מה ששאל ר"י לר' ישמעאל איך קורא פסוק כי טובים היתה כוונתו רק שיסיח דעתו משאלתו של גבינות וישים עינינו בפסוק זה למה דלג לשיר השירים ולא שאלו פסוק בתורה ויותר היה מפליגו אם היה שואלו מחמש הכרעות שבתורה שהוא מקום עיון בחמש פסוקים יחד אלא שהכוונה שהשיבו מפסוק זה שיש בו ראיה לענין ששאלו והשיבו שדברי סופרים חביבים מדברי תורה וצריכים לדקדק בגילוים לגלות:

שאת אם לא תטיב. כצ"ל וכו' ועי' ב"ר פ' כ"ב סי' ו' ומש"ש וכאן חסר עי' מ"כ ועי' ב"ר פ' פ' סי' ו' ומש"ש:

או כשמעם באו מן השדה. שם הגירסא או כשמעם ויתעצבו וכצ"ל כאן:

ואותי צוה ה'. דברים ד' י"ד וס"ד ללמד אתכם ותיבת ואותי מיותר הרי הוא המדבר והמלמד כל התורה אלא ללמד שאותי צוה לעצמי ולא ללמד אתכם. וזהו כוונת הירושלמי במ"ש אותי אותי צוה שלא ללמד ואותי צוה ללמד. שמ"ש ואותי צוה ה' שייך גם למ"ש בס"ד ללמד אתכם:

שמשיקים אותם על פה. עי' מ"כ ויתכן שמרומזים כאן בפסוקים ישקני מנשיקות פיהו בדברים שמשיקים על הפה ואינם מגלים בגזירות חכמים כי טובים דודיך מיין ויש דברים לריח שמניך טוב שמן תורק שמך לכל שידעו הכל:

בלבי צפנתי. תהלים קי"ט משמע שלא לגלות לאחרים ושם בפסוק אחר בשפתי ספרתי לאחרים בכ"מ והכריע כנ"ל יש דברים שמגלים ויש דברים שאינם מגלים הרי נתקיימו

שני הכתובים ומ"ש אלא כל זמן שהיה עירא היאירי דרשה אחרת היא להכריע כתובים אלו:

עירא היאירי. שמואל ב' סוף כ' וגם עירא היאירי היה כהן לדוד וסוברים חז"ל שכוונת הפסוק כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא כך עירא לדוד:

דומין זה לזה. פי' על סדר הפרשיות והפסוקים שבתורה שבאמת לא באו על הסדר שעל זה נמסרו שתי מדות מדה ל"א ומדה ל"ב שבין בפסוק אחד ושני פסוקים ויותר ובין בפרשיות אין סידור לדברים מן הסדר על קדימה ואיחור הדברים אך עכ"ז נתן לנו גם מדת סמוכין כמ"ש במדרש ובגמרא סמוכין מן התורה מנין שנאמר סמוכים לעד לעולם שלא נאמר שמאחר שבאמת אין מוקדם ומאוחר בתורה אין להקפיד על סידורם חלילה לומר כן כי גם בסידורם יש טעמים מטעמים שונים שעל כן כאשר נתנו הפרשיות בסידורם לפנינו כך יהיו לעד לעולם ואם שינה פסול ויש צד דמיון לדברים הסמוכין וזהו שאמר דומין זה לזה וקרובים זה לזה כמו הקרובים שארי בשר שיש בהם צד אחדות כך פרשיות הסמוכים מתאחדים וע"כ נקראים דודיך מלשון דודו ובן דודו:

אך מעין. ויקרא י"א ל"ו וסמוך ליה וכי יותן מים על זרע וכו' וכן אם נפל למעין ובור נכשרים הפירות עי' ויק"ר פרשה כ"ה סי' ז' במ"ר ריש פ' יו"ד וש"נ:

את חמי. כמו תא חזי בזוהר ותא שמע בגמרא כך בירושלמי את חמי כמו איתא חמי ודרך הירושלמי לבלוע אותיות ולומר לישנא קלילה והוא בירושלמי פרק א' דברכות:

כתיב אל תטיפו. והטפה אחד מעשר לשונות של נבואה כמ"ש ב"ר פ' מ"ד סי' ו' עי' מה שכתבתי שם ועי' ומ"כ ופי' שאצל הנבואה כתוב אל תטיפו שהנבואה יש לה הפסק אך ד"ח וגזירותם אין להם הפסק ומצות כל הנביאים חוץ ממצות משה הם לשעה:

נמשלו ד"ת. ד"ר פ' ז' סי' ג':

לכו שברו. וס"ד הוי כל צמא לכו למים:

וזרקתי עליכם. וזה לטהרת הנפש טהרה פנימית:

צרופה אמרתך. שמצרפת ומטהרת ומודיעה איך להטהר:

כמים לים מכסים. כי תמלא הארץ דעה את ה' ראיה ג"כ שנמשלה התורה למים:

בירוד שבכלים. וכמו שהשיב ר' יהושע לבת אנדריאנוס קיסר דאיתא בתענית ז' ע"א:

יכול אף ד"ת. מתקיימת אצל הרשעים ומגנת עליהם ת"ל כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בה ופושעים יכשלו בם:

אי מה המים. ע"כ דורש איך נמשלה למים ועכשיו בא לפרש איך נמשלה לשאר משקין וכל דרשה זו ע"פ מדה כ"א דבר שהוקש לשתי מדות אתה נותן לכל אחד כח היפה וכאן שהוקשה לחמשה דברים יש לה כח היפה של החמשה כולם:

זהו תלמיד חכם. כמ"ש חכמת אדם תאיר פניו:

ת"ל שמן. עי' שמ"ר פ' ל"ו סי' א' ד"ר פ' ז' סי' ג' מעלות השמן וכן בפסוק הסמוך:

מעדנת הראש. כי לוית חן הם לראשך:

מר מתחלתו. בשמ"ר ריש פ' ל"ו שם היינו הזיתים קודם כתישה מרים הן ע"ש לענין ישראל ולא לענין התורה ובד"ר פ' ז' סי' ג' גם דמיון זה בתורה:

חלב נקי. כי היין והשמן יש בהם שמרים ועד שמסתוננים השמרים המשקים עכורים. המים יש בו עפר ובדבש שעוה ודבורים מתים רק החלב נקי מכל אלו ולענין זה דומה לזהב ולזכוכית טוב שאין בהם פסולת:

ת"ל דבש וחלב. כצ"ל ת"ל דבש לענין שאינו תפל שבדבש אינו ניכר חסרון המלח ומ"ש מה דבש וחלב דרשה אחרת היא על שנכתבו יחד:

כי חיים. וס"ד ולכל בשרו מרפא:

דודיך אלו האבות. כמ"ש רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם:

מיין אלו הנשיאים. צ"ע איך דורש ויתכן על שהנשיאים הקריבו כל מיני קרבנות ומנחה וקטורת רק לא נסכים וזה מרומז בתיבת מיין שהיו חסרים יין שהיו דודים בלא יין ויתכן שזהו מ"ש דודיך אלו הקרבנות מיין אלו הנסכים הכל על הנשיאים שהקריבו קרבנות בלא יין:

פרק ג

כל השירות שאסרו. עמ"ש בזה לעיל בפסוק שיר בסופו שכל חיי האבות ברוה"ק ובשיר וכמ"ש עוד ב"ר פ' מ"ג סי' ט' עשאן שירה ודבר עמוק הוא שעדיין לא הגיעו להוריד השינה לארץ כמ"ש ב"ר פ' י"ט סי' י"ז שאברהם הורד מהא' לב' ויצחק מב' לג' ויעקב מג' לד' ע"כ לא הגיע שיחתם לארץ כי אם כמו ריחות אך משה הוריד השכינה לארץ בסיני ובאה"מ וכמ"ש באה"מ וירא כל העם וירונו שאמרו שירה שראו כבוד ה' בא משמים לארץ וכי בביהמ"ק אצל שלמה ואז נאמרה כל שיר השירים כמ"ש לעיל ריש פסוק ישקני ובכן שמן תורק שמך:

כל המצות. כמ"ש לעיל פסוק ישקני קרוב לסופו למי שהיה לו מרתף של יין ולא הגיע לעולם ממנו אלא כריח ולא הגוף מטעם הנ"ל המבואר בשירות שלהם אבל לישראל שירדה השכינה לארץ נתנו כל המצות בגופן וזהו שמן תורק כאדם שמריק לכלי חבירו

כל מה שהיה בכלי שלו וכמ"ש ד"ר פ' ח' סי' ו' לא בשמים היא שלא נשתייר הימנה בשמים שלא יותן עוד תורה אחרת ולא מצוה אחרת מן השמים על כן התורה שנתנה לנו ארוכה מארץ וכמ"ש איוב י"א גבהי שמים עמוקה משאול ארוכה מארץ מדה וכמ"ש בדברי ר"א ור"י ור"ע ומ"ש רמ"ח מצות עשה וכו' ולא אמר סתם כל המצות יתכן שכוונתו לרמוז בתיבת תורק וכמ"ש במה"ר פ' י"ג סי' ט"ז קרוב לסופו שדורש קטורת בגימטריא תרי"ג בחילוף ק' בג' בא"ת ב"ש וכן כאן הק' יתחלף בג' והוי"ו ביו"ד באותיות אהו"י שמתחלפין גם הק' באותיות גיכ"ק בג' הרי תרי"ג ברמז:

זכרותו כמכחול בים. צ"ל זכרותו של מכחול ופי' שהמכחול שכוחלים בו העינים יש לו שפופרת של כחול שמטביל בו הקנה שנקרא מכחול שנוטל דבר מועט מהשפופרת אך עכ"פ מחסר ממנו מעט ע"כ אמר כמכחול בים שטובל קנה קטן מאד בים שאינו מחסר כלום מן הים והדמיון שהתלמיד החכם מדקדק בדברי רבו ומוציא איזה דבר שטעה רבו וצ"ע לפי זה בדברי ר"ע שהרי מפורש בכל סדרי משנה ובריייתא שחלק עליהם בהרבה דברים ואולי אמר ר"ע כן בדרך ענוה גם יתכן שפירושו שר"א ור"י אמרו על הפלגת חכמת רבם שלא קבלו מחכמתם אלא מעט כמכחול בים וכל החכמה נשארה אצל רבם ור"ע אמר שגם מעט אקבל מכם כי כל דור שקדם היה לבו פתוח כפתחו של אולם נגד דורש אחריו וראשונים כמלאכים ואנן מה נענה אבתרן:

כמין ריס. עי' מ"כ והריס הוא שבעה ומחצה במיל בפיוט שבת שקלים:

דומה להר סיני. עי' פי' בהקדמתי לספר פרקי דר"א במאמר האחד אליעזר:

פרק ד

לא היונקים. שמחנכים אותם בבית תלמודם ואם אין גדיים אין תישים:

דאתקריאת משכנותא. הוקשה לחז"ל שאמר משכני משמע שצריך למשוך ואם לא ימשוך לא אלך ואח"כ אמר אחריך נרוצה הם בכ"מ מדה ט"ו והכריע ע"פ מדה ל"א מוקדם שמאוחר בענין וע"פ מדה ממעל כאלו כתוב הביאני המלך חדריו בארץ ישראל אחריך נרוצה למקום משכן כבודי במקדש גלגל ושילה ובית עולמים וריב"ל דורש ע"פ המדות הנ"ל כאלו כתיב הביאני המלך חדריו משכני אחריך נרוצה שהביאני לחדריו למקום משכן כבודי ע"כ אחריך נרוצה לעשות רצונו תמיד ורבנן אינם דורשים מדה ל"א רק רישא דקרא משכני אחריך נרוצה ע"פ מדת ממעל:

ועשו לי מקדש. שמות כ"ה ח' וס"ד ושכנתי בתוכם וכל דרשות שדורש להלן בפסוק זה הכל בעבור קושיא זו:

על שסלקת. וכאלו כתיב משכני שכינתך וכמ"ש במשוך היובל בפסוק היובל וכן כאן שמשכתי והפסקתי ממני ולא פי' מה הפסיק ודורשים ע"פ מדת ממעל ודרך קצרה שהמשיך את השכינה והפסיקה ע"כ אחריך נרוצה לבקש שתשיב שכינתך בתוכנו:

ויתאבלו. שבכו שישיב שכינתו ויעלה בתוכם וס"ד ולא שתו איש עדיו עליו ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב ועל זה הביא דרשת רשב"י:

זין שנתן. שמ"ר פ' מ"ה סי' ב' וסי' ג' וש"נ להרבה מקומות ומ"ש שנתן קאי על פסוק את עדיים כנ"ל:

אלא לבעלה. ומאחר שאתה מסתלק ממנו למה העדי לנו:

ר' איבו ורבנן. עיין מ"כ:

לגינוני. לקמן פסוק באתי לגני וש"נ וכמ"ש במ"ע ערך גנונא ובצלצל דגים תרגום ובגנונא דנוניא ופי' מקום צלו וסוכתו והכוונה על מקום שכינתו בארץ שהיה שם עיקר בתחלה:

עם שכינותי.דורש משכני א"ת מָשְׁכֻנִי אלא מְשָׁכֵנִי וע"פ מדה ט' פי' ממנהג שנהגת עם שכיני וע"פ מדה י"ז כמפורש ביחזקאל ט"ז מ"ו ואחותך הקטנה ממך היושבת מימינך סדום ובנותיה וכמ"ש בסוף מאמר זה וכמ"ש באיכה רבתי פסוק ויגדל עון בת עמי. ועי' כל זה ב"ר פ' כ"ח סי' ה' וש"נ ומבואר כל המאמר:

ביזת ושכינותי. דורש משכיני כנ"ל מְשָׁכֵינַי ועפ"י גז"ש כמ"ש משכנת הרי שמ"ש משכיני על הביזה:

וצידונים ועמלק. שופטים י' י"ב והם שוכנים בגבולי ישראל עמלק בנגב ארץ ישראל וצידון בגבול נחלת אשר יהושע י"ט כ"ח:

משכינוני. שמשכנת אותי שנטלתי ממני משכון ואמר שלש לשונות כפולות הם העתקות ממקומות שונות ועי' שמ"ר פ' נ"א סי' ג' ועיקר פירוש של המשכון בחורבן בית המקדש שהקב"ה כ"י מסר את כ"י שירדה שכינה בגלות בין המחריבים למשכון שיבא ויפדה ישראל עמה כמבואר בזוהר הרבה פעמים מפורש:

הסיען מחטאו של ים. עיין שמ"ר פ' כ"ד סוף סי' ג' וש"נ ומבואר וזהו משכיני שתחלה המשיכן מחטא ים סוף ואח"כ אחריך נרוצה למדבר וכמ"ש ירמיה ב' זכרתי וגו' לכתך אחרי במדבר:

אמר להם לאלים. כאן חסר מהמסעות גם חשבם בערבוביא בקדימה ואיחור והם סדורים בסדר בשלח אחר השירה ובסדר מסעי ועיקר הנסיעה וסופה לסיני כי שם יהיה מקום הדיבוק והחתונה וכמ"ש בהוציאך את העם ממצרים תעבדו את האלהים בהר הזה. ועי' מדרש רות סוף פסוק ותאמר רות אל תפגעי בי שהוא שייך כאן:

דבקה נפשי. תהלים ס"ג ט' והדביקות שייך לתיבת בו כמ"ש ובו תדבק ולדבקה בו וכדומה וההליכה שייך לתיבת אחריו כמ"ש אחרי ה' אלהיכם תלכו וכמ"ש וכה תדבקון עם נערותי והלכת אחריהן ואמיתת פשט הפסוק ע"פ מדה ט' וי"ז דבקה נפשי בך ואחריך אלך וארוץ וכמ"ש כאן אחריך נרוצה:

והרי המקרא מכריז. הדבר נראה שחסר תחלת המאמר שיאמר עליו והרי: סי'

הציץ ונפגע.הציץ חוץ לגבול השגתו ונפגע במוחו:

בן זומא. ב"ר פ' ב' סי' ד' וש"נ:

קצץ בנטיעות. על שדימה הכנסתם למחקר האלקי להכניסה לפרדס ע"כ אמר על מי שנתקלקל שם בדמיון קיצוץ בנטיעות ועי' ב"ר פ' מ"ב סי' ג' מקטף בעוללות ג"כ על התינוקות:

לא שאני גדול מחבירי. זה ידוע שבן עזאי היה תלמידו של ר"ע כמ"ש בברכות דף ס"ב עד כאן העזת פניך ברבך וכן בן זומא היה תלמידו ובודאי היה גדול מהם ולא יקרא אותם חבירי אלא הכוונה על אלישע בן אבויה שהיה חבירו והיה גם כן גדול ממנו הרבה בתורה וכמ"ש במדרש רות פסוק ליני הלילה שדברי תורה שאמר לר' מאיר שם אמר בשם ר"ע לא של עצמו אלא שכך פי' שלא גרמה לו זאת בעבור גדולתו בתורה אלא בעבור דקדוק מעשים טובים:

ועליו נאמר. ובכיוצא בו:

אלא מהחודש. עי' ב"ר פ' א' סי' ב' ורש"י בחומש ריש בראשית:

ויגד לכם את בריתו. כוונתו מפסוק כזה בסוף משפטים ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וכמ"ש במכילתא יתרו ויקח את ספר הברית זה ספר בראשית וצ"ע שהרי בפסוקים אלו מפורש שקרא תחלה ספר הברית ואח"כ אמרו נעשה ונשמע וכן אחר שהגיד בריתו אמר להם עשרת הדברים כסדר הכתוב ולמה אמר בהיפך בלא שום הכרח ונראה לומר שעיקר הכוונה במ"ש ר' ינאי מיד גלה להם על סודות מעשי בראשית וכמ"ש וכי מנין יבא אליהוא בן ברכאל ויגלה להם חדרי בהמות ולויתן וזה אינו מפורש כלל בתורה וכן מעשה מרכבה של יחזקאל אך הענין שספר הברית הוא ספר בראשית וכן ויגד לכם את בריתו והם הדברים המפורשים לפנינו כפשוטם קודם שאמרו נעשה ונשמע כפשט הכתוב אך אחר שאמרו נעשה ונשמע וקבלו עשרת הדברות שהיו כולם נביאים גדולים זכו יותר מהשגת כל הנביאים וגם אליהוא בן ברכאל ויחזקאל וכל הנביאים מכח התורה זכו:

עשרה למקרא ועשרה לתלמוד. עי' מ"כ ויתכן שדורש שהיל"ל עשרת הדברים ולמה כתיב לעשות ע"כ דורש שמ"ש לעשות פירושו לתלמוד שכולל התלמוד שבע"פ עם המעשה ומ"ש עשרת הדברים הם הכתובים למקרא וילמוד סתום מן המפורש מה מפורש למקרא עשרת הדברים כך למעשה עם התלמוד גם כן עשרת הדברים:

נקראו ישראל. פי' שנאמרו אצל ישראל על ציון וירושלים:

ועברו בני ישראל. כבר הדפסתי בספרי מדרש תנאים בשם ספר המעריך שכוונתו לפסוק בעזרא ו' ט"ז ועבדו בני ישראל כהניא ולואי ושאר בני גלותא חנוכת בני אלה דנא בחדוה:

אית דמפקין תרועה. כי התרועה הוא לזכרון ביום דין ולעורר רחמים ואינו מיוחד לשמחה ומעיילין דיצה וכמ"ש בשבע ברכות גילה רינה דיצה וכו' ופסוק ולפניו תדוץ דאבה מדבר שם בלויתן שהוא עם הבהמות המבואר שם בפרשה הם לסעודת צדיקים לעתיד א"כ השמחה ג"כ על ישראל לעתיד וע"ז נאמר שם הוא ראשית דרכו אל סוף מעשה של שכר הצדיקים בראשית הבריאה:

למטרונה. ב"ר סוף פ' ב' רמז על זה:

מה איכפית ליה. פי' שאין זה שמחה שלמה כ"ז שלא בא המלך בעצמו גם הבנים והבנות ידאגו אך בבוא המלך חדוה שלמה להמלכה ולבניה ולבנותיה ולחתניה: גילי מאד. וס"ד הנה מלכך יבא לך: רני ושמחי. וס"ד כי הנני בא ושכנתי בתוכך:

זה היום עשה. ועי' ב"ר פ' ו' סי' ב' ושם מבואר וכמ"ש למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך וכמ"ש והימים האלה נזכרים ונעשים וזה שאמר אם לשמוח ביום. ופי' שזכר בפסוק זה את היום ואת השי"ת ותיבת בו אינו מבואר על מי חוזר:

בך בכ"ב אותיות. שאין לנו דרך לעבודת השי"ת ליראה ולאהבה בלא התורה ואיך אנו שמחים עם השי"ת שאין אנו משיגים אותו רק ע"י התורה שנאמרה ע"פ כ"ב אותיות התורה ואורייתא וקוב"ה חד הוא ומפורש היטב בתיבת בך:

מיינה של תורה. אצל כי טובים דודיך מיין אמר לעיל שמ"ם מיין פי' מ"ם היתרון יותר מיין אך כאן פירושו מיין מקצת היין ולא כולו וזהו נזכירה דודיך שאנו זוכרים בפינו ד"ת כל דבר בעתו מה טוב:

מיין של אבות. וכמ"ש בס"ד מישרים אהבוך וכמ"ש תמות נפשי מות ישרים הלא היא כתובה על ספר הישר וכמ"ש ב"ר סוף פ"ו ומ"ש מה פעל לפניך אדם הראשון קודם החטא שהיה ישר וכמ"ש והאלהים עשה את האדם ישר קאי על האדם קודם החטא עי' קה"ר שם וע"פ זכרון מעשיהם נוכל ללמוד דודיך:

רחמיך. פי' אהוביך בלשון ארמית ועי' מ"כ ותקיפין פי' של שיריין:

פרק ה

שחורה אני ונאוה. בכ"מ והכריע שחורה בפ"ע ונאוה לקוני ועי' שמ"ר פרשה כ"ג סי' יו"ד מ"ט סי' ב'. וכשאנו מחזיקים עצמנו לשחורה חוטאים ובלא זכות אז אני נאוה בפני קוני:

אתם לי. משמע שהם לו לעם ולעבדים מיוחדים לרצון לו וסותר למ"ש כבני כושיים שהוא לרעה ואינם לו ע"כ דורש ומכריע כנ"ל:

וימרו בי. יחזקאל כ' עי' שמ"ר פ' א':

בדם פסח. שמ"ר פ' י"ט סי' ה':

ואנוהו. ונתקנו ונמתקו וכן כל אלו שחושב נתקנו ונמתקו:

וימתקו המים. וס"ד שם שם לו חוק ומשפט ושם נסהו:

מסה ומריבה. וס"ד על ריב בני ישראל וגו':

ויקרא שמו. באותו המקום עצמו נתקנו:

יעשו עגל. תהלים ק"ו ועל שכאן כתוב תיבת בחורב הביא מקרא זה ובזכות נעשה ונשמע התפלל משה והצילם כמבואר בפסוקים שם:

בלתי כלב. ואולי צ"ל כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון בסדר שלח לך:

בנביאים שלי כו'. יותר נראה שצ"ל בנאים שלי עאכ"ו:

ג' שעות. צ"ע מנין לו ועי' פר"א ריש פרק מ"ג:

כל ימות השבוע. טרודים בעבודה ובפרנסה ובשבת פנוים לעבודת השי"ת:

בשבט יהודה ובנימין. שברוב הדורות ורוב המלכים היו צדיקים:

בנות ירושלים. ואם הכוונה כפשוטו על הכפרים של ירושלים יקשה איזה ענין יש לו עם בנות ירושלים ולא עם ירושלים עצמה ע"כ דורש בונות ירושלים ודורש גם כפשוטו על העתיד לבשר שיתן לה בנות וערים הרבה ומדינות:

ולא מבריתך. אלא מבריתי כי את לא שמרת ברית:

טוענות ופורקות. פסיקתא רבתי סוף פרשה ל"ז:

מטולטלין. שמלאכתם לרעות צאן ונוסעים תמיד במדברות לתור להם מרעה וכמ"ש כל צאן קדר יקבצו לך ישעיה ס'.

שמתחן. כמ"ש וימתחם כאהל לשבת ישעיה מ':

אהל בל יצען. ותיבת יצען יחידית שאין כמוה ודורשה נוטריקון יצא ינוע ור"ד חזה ציון קרית מועדינו עיניך תראינה ירושלים נוה שאנן אהל בל יצעי שלא יצא ממקומו ולא ינוע עוד: אין עליהם עול. עתה דורש מדה כ"א שהוקש לשתי מדות ואתה נותן כח היפה

לשתיהן שמוצא גם באהלי קדר צד יפה כאהלי קדר לענין שאין עליהם עול כי אין להם ארץ קבוע והיום כאן ולמחר במקום אחר וכן תמיד ע"כ אין עליהם מושל קבוע וליריעות שלמה כנ"ל:

תני רבי חייא. עי' ת"כ ריש בחוקותי:

כיוסף. מוצא ג"כ צד כח היפה באהלי קדר:

פרק ו

אל תלשן. ועל פי מדה ז' וי"ז מפורש למי מזהיר ועל מי מזהיר ודורש אל תלשן עבד על פי מדת ממעל ודרך קצרה אל תלשן עבד עבד. אתם נביאים שנקראו עבדים אל תלשינו את ישראל שנקראו עבדים ומ"ש בשחררותי בעת שאני שחור וחוטא:

שמח בבני. גדול ומצליח ומפורסם:

ובידו רצפה. היה לו למימר גחלת על כן דורש נוטריקון רץ פה ופירוש רצוף פה וזהו מה שכתוב ויגע על פי ויאמר הנה נגע זה על שפתיך וסר עונך וחטאתך תכופר הלא היה צדיק גמור בלא עון וחטא ולמה דוקא על פי אלא על חטא זה שאמר בפיו והוא סבור לומר כן דרך וו ידוי:

בריתי שמא בריתך. עד ואת מה איכפית דורש כן שתחלה אמר החמורה שמרדו בה' והרגו כל הנביאים ואח"כ אמר הקלה שבקשו לקוח נפשו ולא לקחו ע"כ דורש שעל שלא נתקבלו דבריו הראשונים הוצרך להוסיף:

רצוץ פיות. כנ"ל אצל ישעיה ושם נאמר רצפה לשון יחיד ואצל אליהו רצפים יתכן שאליהו היה קודם לישעיה כמה דורות ורמז גם על ישעיה ועל שהיל"ל גחלים כנ"ל דורש כן:

ר"י מייתי לה מן הדא. כאן חסר ריש המאמר ע"כ אין לשונו מובן אך בפתיחתא יו"ד דאיכה ובמדרש אסתר פסוק גם ושתי הגי' ר' יצחק פתח ולא אותי קראת יעקב וגו' ר' יוחנן שלמעלה מן הדא:

ערוער בתחום מואב. נתבאר בפתיחתא דאיכה שם:

שס"ה בתי. צ"ע מנין לו כל זה:

אומניא. כלל שורה אחת ועבדו את כולם יחד:

ויוסיפו בני ישראל. שופטים יו"ד עי' במ"ר פרשה כ' סי' ה': לך שוב למרברה. וכי משם בא שאמר לו לשוב שם והלא היה בהר הכרמל ובשומרון ע"כ דורש לדרכך על לשה"ר שדרכך שתפסת לומר לה"ר שוב לדרכך על דמשק ומ"ש לדברה מל' דבור. גם בתיבת לדרכך מרומז לשה"ר כמ"ש ב"ר פ' ע' סי' ד' ואין דרך אלא לשה"ר ע"ש:

כי משחתם. עי' מ"כ:
וישבת הסוסים. מלכים ב' כ"ג ועי' במ"ר פ' י"ב סי' ד' והוא רוכב במרכבה ועי' מש"ש:
פתר קריה. פסוק ששזפתני השמש על עון פעור שכתוב בו לנגד השמש וגם ר' אייבו קאי על פסוק ששזפתני השמש:
המירו כבודם. ועברו על נעשה וזהו מ"ש במשל ידיה מפוחמות:
שמשה של עבודת כוכבים שזפתני. ובמעט שעה של תשובה ומע"ט אנו מתלבנים:
ממעי אמכם. ואולי דורש בני אמי שהיו"ד נוסף בני אם נחרו בי שזופים ממעי אמם:
נתגרו בי. בתיבת נחרו ב' פירושים מלשון נחר גרוני נחר מפוח וזהו גירוי וגם מלשון חרון אף ודורש בכל דרשו תאלו ב' הפירושים יחד. נתגרו בי. נתמלא הדין חרון. והדיין הוא פרעה כמ"ש וישמע פרעה ויבקש להרוג את משה:
על שהייתי עושה דין בין בנותיו של יתרו. נראה דכך צ"ל עד שהייתי עושה דין בין בנותיו של יתרו ובין הרועים לא היה לי לעשות דין וכו'. וכל הפסוק נאמר במשה ע"פ מדה י"ז:
אלו המרגלים. וישראל אמרו כל פסוק זה. והדיין הוא הקב"ה שגזר עלי שיהיו רועים במדבר ארבעים שנה:
ארבעים ושתים מסעות. המפורשים בואלה מסעי מב' פעמים ויסעו לבד ויסעו הא' שאינו מן החשבון וזהו שמוני נוטרה את הכרמים מ"ב מסעותו לא יכולתי לכנוס לא"י לכרמי שלי:
משמירת שני עגליו. שעשה ירבעם משמרות כומרים שלו כמו שעשה דוד משמרות כהונה ולויה:
יום שנתחתן. עי' ויק"ר פ' י"ג סי' ה' שכתבתי פי' מאמר זה באריכות ביאור נפלא והמאמר בשבת נ"ו ושם איתא גבריאל ומ"ש והוו בניין לו ואינון נפלין יתכן שהוא הוספה על המאמר בדורות האחרונים שהיו המעשה כן בימיהם:
נצב באדום מלך. עי' ב"ר פ' פ"ג סי' ב' ודורש סמוכים במלכים ב' ב' הסתלקות אליהו ושם ג' כתוב מלך אדום הרי שהוקם לאדום מלך והסתלקות אליהו היה במות אחזיהו בימי יהורם בן אחאב ועי' ב"ר פ' פ"ג סי' ב' מש"ש וכמ"ש בס"ע פרק י"ז. ובב"ר שם איתא שנצב מלך באדום במות הושפט ובהכרח שפי' שבעת שנגזרעליו שימות עם אחאב ע"ש ושם וצ"ע ואין בידי לברר הדברים ועכ"ז יש מכאן ראיה לפירושי שם בפסוק זה ומלך אין באדום נצב מלך שתיבת באדום שייך למטה שבאדום נצב מלך ודוק מאד בפסוקים

ובמקומות הנ"ל הובאו המאמרים לפרש מ"ש שמוני נוטרה את הכרמים לרומי ולמלך אדום:

מלא הדיין זה אחאב. שהרג את נביאי ה' ושם את ישראל לנטור את הכרמים אחרים לשמוע לנביאי שקר וכרמי שלי הוא נביאי האמת:

לצדקיה בן כנענה וחביריו. כמפורש במלכים א' כ"ב י"א שהיו חביריו של נביאי אחאב וגם מעשה מכיהו שם הוא:

זו איזבל. אף שהיתה בת מלך צידון עכ"ז אשת אחאב מלך ישראל היתה והיתה מאכלת לנביאי הבעל כמ"ש מ"א י"ח י"ט נביאי הבעל ארבע מאות וחמשים ונביאי אשרה ארבע מאות אוכלי שולחן איזבל. ומדברי מדרש זה למדנו שמ"ש מ"א כ"ב שם ויקבוץ מלך ישראל את הנביאים כארבע מאות איש הם נביאים אחרים שהיו מתנבאים בשם ה' בדרך שקר ואינם נביאי הבעל שהם היו נביאי איזבל ואותם שחט אליהו וכמ"ש יהושפט שם דרש נא כיום את דבר ה' ואמר עוד שם האין פה נביא לה' עוד אלא שנתן בם ה' רוח שקר:

פשחור בן מלכיה וחביריו. ירמיה ריש ל"ח וצ"ע למה תפס דוקא את פשחור שהוא האחרון ולא שפטיה שהוא הראשון ומן הסתם שהיה החשוב ע"כ חושבו ראשון ויותר יקשה שהרי שרים אלו הורידו אותו אל הבור להמיתו ואכילת הלחם הוא מעשה אחרת בסוף ל"ז ואולי צ"ל פשחור בן אימר כמ"ש ירמיה ריש כ' שהכה את ירמיה ונתנו אל המהפכת ואח"כ הוציאו. או שצ"ל חנניה בן עזורה נביא בירמיה ריש כ"ח וזה נראה יותר ופי' הפסוק כנ"ל שמוני נוטרה את הכרמים לנביאי שקר כרמי שלי זה נביאי האמת כגון ירמיה לא נטרתי:

מחוץ לאופים. צ"ל מחוץ האופים ירמיה סוף ל"ז ויתכן שכצ"ל מהו מחוץ האופים מחוץ לאופים אר"י זו פת קיבר שנמכרת חוץ לפלטר שהיא שחורה וכו' ופלטר הוא האופה המוכר ככרות לחם בשוק לחם טוב ולבן אך הקיבר מוסר לאחרים למכור:

על שכרמי שלי. ה"ג בילקוט שיר רב הונא בשם ר"י מי גרם לי שאני נוטרה את הכרמים ע"י שכרמי שלי לא נטרתי. ובירושלמי עירובין פרק בכל מערבין הגי' ר' בא ר' חייא בשם ר"י:

חלה אחת כתקנה. עי' מדרש איכה פסוק קראתי למאהביי:

וגם אני נתתי. וס"ד ומשפטים בל יחיו בהם ופי' שלא יקבלו עליהם שכר לעוה"ב.

פרק ז

הגידה לי שמ"ר פרשה ב' סי' ד' ופ' ג' סי' ד':

בי ה'. שמות ד' דורש כמ"ש ב"ר פרשה צ"ג סי' ו' בי ולא ביה וכן כאן וכי בי ועל ידי יכולים כל דברים אלו להעשות:

תרעה בימות החמה. שאז הוא זמן להרעות שיש דשאים בשדה ובצהרים מגודל החום רובצים ואינם הולכים וכן בימות הגשמים וצ"ל ובימות הגשמים ואיך תעשה כל זה לישראל במדבר שאין לחם ואין מים:

שאהבה נפשי. אומה וכו' ופי' הפסוק הגידה לי איכה תרעה ואיכה תרביץ בצהרים שאהבה נפשי ע"פ מדה ל"א:

כעוטיה כאבל. על צרת ישראל במחסור כל במדבר:

ועטה את ארץ מצרים. וס"ד כאשר יעטה הרועה את בגדו ויצא משם בשלום מהו ויצא אלא שיצא נקי מצאנו שבקעום זאבים והחזיק טובה שיצא בעצמו בשלום ובהכרח שהכוונה על מלך מצרים ולא על נבוכדנאצר ע"ש בפסוק ודו"ק:

אצל חבירך. האבות שדבקו ונתחברו בך:

אמר לפניו. ספרי סדר וילך:

מי ומי הרועים. שיהיו בכל דור ודור:

בצהרים. משל לתוקף השעבוד:

שלא אעשה. לפי שלא היה נעשה למה ובב"ר פ' ב' סי' ג' הגי' ללמה ולא כלום ודורש שלמה נוטריקון שלא מה וכנ"ל:

אר"י ב"ם. בא לדרוש פסוק זה שלמה אהיה כעוטיה על עונש ישראל במרגלים שאמר משה ואמרו כל הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יכולת ה' להביא וגו' וישחטם במדבר שתחלה היה סבור בטעות שיוכל להביא וכשראה שאינו יכול וישחטם ודורש כעוטיה היפך אותיות כטועה ורוה"ק אמרה כן להקב"ה בעד ישראל:

הוא יודע שמבקש לשחטן במדבר. הל' דחוק ופי' שעתה כשרואה שידו קצרה מלהביאם בארץ וא"כ עומדים ומוכנים לכלות במדבר וע"כ עשה עילה לומר שחטאו וע"כ שחטם במדבר. והנה התבוננתי שדברי המדרש סותרים זה את זה תחלה אמר שיאמרו טעת מדה"ד פי' שתחלה היה סבור שהוא יכול להביאם לארץ ואח"כ ראה שאינו יכול כ"י וע"כ שחטו כנ"ל ואח"כ אמר יודע שמבקש לשחטן במדבר שידע מתחלה וא"כ לא טעה ובאמת שהם שני מיני טענות שיושבי כנען יאמרו שטעה וע"כ שחטם במדבר ולא משנאה הוציאם בתחלה ומצרים יאמרו שהוציאם בשנאה שלא יתלו בגבורות אנשי כנען יותר מהם והנה בעגל בכי תשא אמר ברעה הוציאם היינו בשנאה ומצרים אמרו כן ובשלח לך במרגלים אמר מבלתי יכולת ה' היינו שטעה כנ"ל ויושבי כנען אמרו כן

ובסדר עקב הם בכ"מ וההכרעה ע"פ מדה ל"א הארץ אשר הוצאתנו משם היא מצרים בשנאה הוציאם ויושבי כנען יאמרו מבלתי יכולת מדה ט' ע"פ מדה י"ז כמפורש בעגל ובמרגלים אך בעקב שחושב ב' הטענות של עגל ושל מרגלים יחד אמר תחלה מבלתי יכולת וגו' ואח"כ ומשנאתו וגו' ושם מפורש שני החטאים ושני התפלות ודברי המדרש כפי מ"ש בעקב ודוק מאד ועי' במ"ר פ' ס"ז סי' כ"ב ד"ר פ"ג סי' ט"ו:

אם לא ידעת. עי' בשמ"ר שם הפירוש:

פרק ח

בסוף בעקב. וזהו בעקבי הצאן בעקבי דמשיחא כמ"ש חז"ל עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת:

ס"ב סעודות. ובשמ"ר פרשה כ"ה סי' ד' איתא ס"א סעודות עי' מ"כ שם. ובס"ע פרק ה' איתא שלשים יום היינו ס' סעודות וכל דעות אלו כולם אמת וכמ"ש כיום צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות כהנה וכהנה ועי' מ"ש לעיל פסוק ישקני על מ"ש נתתי את תורתי וכו' והסירותי את לב וכו':

ומשה עסוק. שמ"ר סוף פרשה כ' ומכילתא ריש בשלח שחפש את ארונו הרבה ונשתהה:

הרי ששה ימים. עי' שמ"ר פרשה ג' סי' י"ד ומש"ש וש"נ ומבואר:

של אהרן. ויק"ר פרשה י"א סוף סי' ב'. וה"ג שם ר' ברכיה בשם רבי לוי ור' חלבו וכן צ"ל כאן ואין כאן אלא שתי דעות:

של קשים ורעים. שמ"ר פ' ב' בסי' ד' ועי' מש"ש בשם הזוהר כמו כאן:

פרק ט

והוא באחד. וס"ד ונפשו אותה ויעש תנחומא סדר שמות סי' י"ט כל הענין ע"ש באריכות שמ"ר פרשה ד' סי' ג' בקיצור ובשמ"ר פ' כ"ג סי' י"ד ובד"ר פרשה א' סי' יו"ד ברמז ועי' הפירוש שם:

וארא את ה' יושב על כסא רם ונשא. עי' ביפה קול וכ"ה בתנחומא שם ובילקוט וארא את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו ופסוק זה דורש ולא פסוק של ישעיה ומ"ש כסאו פירוש שמיוחד לו כ"י היינו כסאו המופרש מעולם התחתון של בני תמותה ועומד בין מלאכי מעלה החיים והקיימים תמיד:

וכי יש שמאל למעלה. לעיל פסוק ישקני לדברי רבנן:

ובית דינו. וזהו וצבא גדול ועי' ויק"ר פרשה כ"ד סוף סי' ב' וש"נ ומבואר:

ומה מקיים ר' אלעזר. צ"ל רבי עקיבא וכ"ה בתנחומא ע"ש:

אמת. יומא ס"ט ב' נפל פתקא מן רקיע דהוה כתיב ביה אמת:
אם אמת למה רשום. ב"ר פ' פ"א סי' א' ועי' מש"ש פי':
כיחידו של עולם. ב"ר פ' כ"א סי' ה' ושם מבואר:
חרטומי מצרים. עי' זוהר סדר תשא באריכות מה שעשו:
המד"א רפתה דמשק ורטט החזיקה. כ"ז נראה שאינו מן המדרש אלא היה פירוש על הגליון לפרש תיבת רטט שבמדרש:
שונאיהם של ישראל. ועי' ילקוט בשלח בפסוק והמים להם חומה ובפסוק וישובו המים. אמר בכנוי על האויבים והכוונה על ישראל ועי' מ"כ ועל שהוקשה לו איך ידמה רעיתו לכוס ע"כ דורש מלשון שישה ושמחה לשמחה של רכבי פרעה בים דמיתיך רעיתי ובשביל דרשה זו של ר' פפיס הובאו כל דרשות של ר' פפיס לכאן:
וכאן בסמ"ך. ואף שדורשים חז"ל באופנים אלו אך צריך ליתן אופן גם כפי מה שכתוב שדימה רעיתו לסוס ברכבי פרעה ע"כ דורש שהקב"ה כ"י עשה דמיון סוסיו ורכבו של פרעה בשביל ישראל בים. ועי' כל זה מכילתא בשלח פסוק ה' איש מלחמה:
דרכת בים סוסיך. הדריכה שדרכת והלכת בים כמ"ש בים דרכך היה על סוסיך ע"פ מדה ט' שאם הכוונה מה שדרך על סוסי פרעה והרגם לא היה קורא לסוסי פרעה סוסיך וכל הדמיונות שמביא מאחר שכתוב ה' איש מלחמה עשה מלחמתו עם פרעה כדרך בני אדם:
וילבש צרקה כשרין. וס"ד וכובע ישועה בראשו כעל גמולות ישלם שגמל ושלם לפרעה כמו שעשה ומאחר שהם צרכי מלחמה הם בכלל מ"ש ה' איש מלחמה שעשה הכל. והביא פסוקים של שירת דוד תהלים י"ח ושמואל ב' כ"ב שמדבר במלחמת הים כמ"ש שם ויראו אפיקי ים וגו' ימשני ממים רבים יצילני מאויבי עז וגו' וכן כל הפסוקים של חבקוק ג' שמדברים ג"כ בים כמ"ש שם אם בים עברתך וגו' דרכת בים סוסיך ומאחר שמצאנו שבמלחמת הים עשה השי"ת כל דברים אלו ע"פ מדה י"ז מזה אנו יודעים שפרעה עשה כן תחלה כמ"ש כאן לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי וכ"ז להתעולל בפרעה שידמה תחלה שנלחם בדומה לו וכמ"ש את אשר התעללתי במצרים: [נטל סגניות. פי' הדגלים. בשם הגאון מהרש"ש זצ"ל]:
וירכב על כרוב. הוא הכרוב שראה יחזקאל במרכבה שהוא רק במראות אלהים וכן כנפי רוח:

ויצא להראות בהם. ר"ל ידאה שיראה בעולמות שעדיין לא השתמש בהם כי עד עתה השתמש בעולמות הטבעים לצורך ההנהגה הטבעית ובקריעת ים סוף השתמש בעולמות שהם כלים לקריעת ים סוף ולנסים העתידים:

שתקתיך וכו' ואתם תחרישון. ואם הכוונה מהתפלה למה לא יתפללו בעת צרה כזו וע"כ דורש שיחרישו מזעוק אל פרעה ומצרים שלכם אנו ובמכילתא בשלח דורש ואתם תחרישון בתמיה או בק"ו ק"ו אם תאמרו שירה ע"ש:

לסוסים נקבות. וזהו לסוסתי לסוסיא נקבה דמיתיך רעיתי:

הם ושלום. כמ"ש לקמן פסוק עד שהמלך במסיבו שאין דורשים שיר השירים לגנאי ע"ש וזהו גנאי לישראל ע"כ דורש על גלי הים ומ"ש דמיתיך רעיתי פי' למענך עשיתי דמויים כאלו:

אי פאטיסים. פי' המעריך ענינו מערות וקברות בלשון יוני והמ"ע כתב פירוש בלשון יוני נפילת אויבים פתאום מכל מקום מסביב ואין מקום לנוס:

שהסוס היה זורק. כמ"ש במכילתא פסוק רמה בים כתוב אחד אומר רמה בים וכתוב אחד אומר ירה בים רמה שהיו עולים במרום ירה שהיו יורדים לתהום וכאן הכריע מפסוק וינער כזה שמנער:

שאלו לא קבלו. עי' ד"ר פרשה חי"ת סי' ה' ביתר ביאור:

נמוגים ארץ. ב"ר פ' ס"ו סי' ב' וש"נ לקמן פסוק שובי שובי:

פרק י

בשתי תורות ד"א וכו'. וכן הוא בת"כ בחוקותי פסוק אלה המשפטים והחוקים והתורות ב' דעות אלו:

לב ששמח. שמ"ר פ"ג סי' י"ז:

וכי שני זקנים. וכי מאחר שכתוב שתי פעמים זקן בהכרח לדרוש ע"פ מדה יו"ד על שני זקנים וא"כ תדרשם על אהרן ולא יתכן ע"כ דורש לרבות זקנו של משה:

בלוניא של מרגליות. שענין החרוזים שתוחבין דברים מנוקבים על עץ או על חוט זה אחר זה בשורה כמו חרוזות דגים או מרגליות זה על זה בסידור הראוי להם וכן הזקנים אחר משה זה אחר זה כפי מעלתם החשוב חשוב קודם:

שחוזרים. א"ת בחרוזים אלא בחוזרים שמחמת דוחק ישיבת התלמידים חוזרים צוארם כלפי הרב:

חורזים מד"ת לנביאים. מלקטים ומסדרים כל ענין מד"ת מה ששייך לו מנביאים וכתובים וזהו עצמות מדה י"ז שע"ז כתוב אם תבקשנה ככסף וגו':

בן עזאי. ויק"ר פט"ז סי' ז':
בחדרי מרכבה. אשר במקום שעוסקים בחדרי מרכבה שם האש לוהט וכמ"ש חגיגה פרק אין דורשין:
שמא איני חורז. והאש בא חלילה לעונש אך לא כן הוא כ"א מחביבות התורה כנתינתה:
למחרז למקדח. ענין למחרז לסדר ענין אל מה ששייך לו ובדומה לו וענין הקידוח לידע תחלה הקושיות והדקדוקים אם הם בכ"מ אי כפול או מיותר או בשינוי וכדומה ומי שאינו יודע למקדח לא ידע גם למחרז שלפי הקושיא והדקדוק יתבונן לישב ולתרץ ולסדר וצריך להקדים הקידוח להחירוז:
ומדלגות מזו לזו. הדרשות שע"פ מדה ל"א ול"ב ועכ"ז הם דומות וקרובות:

פרק יא

זו ביזת מצרים. שהיו להם מכבר וזהו עם נקודות הכסף וביזת מצרים לא היה אלא של יחידים כמ"ש משכנתה ומגרת ביתה אך ביזת הים היה מאוצרות פרעה כמבואר במכילתא ובפיוט פסח יום ז' וח':
ותבואי בעדי. יחזקאל ט"ז ז' ודורש מדה יו"ד:
אלקולאין. עי' לעיל פסוק ישקני בשם המעריך:
זה הכתב. שנכתב בשורות שורות כתורי זהב והתורה נקראת זהב ובתיבת תורי נרמזה התורה:
שני העמודים. לקמן פסוק אפריון וגו' עמודיו עשה כסף בשיטת ר"י ב"ר אלעאי בארון ע"ש בהדיא ומ"ש כאן כמין אצטוון שם בפסוק אפריון ליתא וכפי מ"ש בערוך ערך אסטווא שהוא מחברו לתיבת אצטווה והביא שם המ"ע תרגום והנה המלך עומד על העמוד על האסטווה יתכן גם כאן שצורת העמוד שנקרא איסטונה או אסטווה היה ידוע להם במלאכת ארון:
זה התורה שלומדים בלחיים. בחרוזים אלו הנביאים א"ת בחרוזים אלא בחוזרים כדלעיל ריש פסוק צוארך בחרוזים וכלשון חכמים שנוי בנביאים ומשולש בכתובים כי ליכא מידי דלא רמוז באורייתא ושנוי בנביאים ומ"ש אלו הכתובים צ"ע איך דורש:
מלה חתומה. שכל שיר השירים הוא רק במשל וחידה והנמשל סתום וחתום. ודומה לכתב פשוט ומנוקד שהניקוד מורה שיש בו עמוקות וחתומה פי' סתום וחתום ומסיימה פי' מסויים וגלוי:

פרק יב

מה המור. לקמן פסוק מי זאת עולה מקוטרת מור ובפסוק אל הר המור:

וירא וירץ. עי' מ"כ וכן הוא בבראשית רבה פ' מ"ח סימן ט' וכצ"ל כאן עי' מש"ש:
ר' פנחס דורש. כשיטת ר' אליעזר לעיל:
ששינת עצרת. עי' לקמן פסוק פשטתי:
אוכלין פסחיהם. בהסיבה כדין פסח וזהו במסיבו:
עד שמשה. שמ"ר פ' י"ט סי' ה' עי' מש"ש בפירוש מאמר זה:
סריי נתן ריחו. כדלעיל פסוק זה בדברי רבי מאיר אלא שגם סריי הוא לשבח כאן:
שעשו אותה גבעה. עי' ויק"ר כ' כ"ה סי' ו' וש"נ ומבואר:

פרק יד

שנכפת. שהאשכול מכובדו מניחים אותו על עצים ונקשר סביב העצי' בסיב היוצא ממנו כך יצחק נקשר על המזבח ממעל לעצי':
עין עולם. במשל עין גדי הוא שם עיר כמ"ש בחצצון תמר היא עין גדי. אך בנמשל כאלו כתוב בכרמי גדי עין ומ"ש שהם עין עולם פי' יקרים כעין ומשגיחי' כעין העולם אם ישראל זכאים יפתח ה' ואם לאו ועצר השמים:
רבש"ע. וזהו דודי וכאלו כתוב דודי צרור המור בין שדי ילין וא"כ מ"ש צרור המור אינו לי כ"א למצרים ע"פ מדה ט':
הטמן לי. עי' שמ"ר פרשה י"ח סי' ב'. ועיקר הדרשה על תיבת ילין בעת שהוצרך ללון אתי בלילה היינו במצרים בעת מכת בכורו':
מיצר לי. דורש כל הפסוק על ישראל ותיבת לי ע"פ מדה כ"ב שייך גם לצרור המור וזהו מ"ש מיצר לי מימר לי דודי לי ואיך הוא נעשה דודי ע"י שמיצר לי בא ופירש אשכול הכופר דודי לי ודורש דודי לי שהוא כפול על פי נוטריקון דודי דין די ומ"ש לי פי' בעדי יזכו ישראל למדה זו שיהיה צדיק אחד מכפר על עון הדור בזכות כרמי גדי עין כדלעיל כאלו כתוב תיבת עין בסוף לפי הנ"ל:
בד בבד. לשון הכתוב קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבונה זכה בד בבד יהיה ודורש שמ"ש בד בבד יהיה שיהיה מספר הסמים כשני בדים של עלים שוים זה כנגד זה שבא לפרש סמים השני שלא נאמר מיעוט סמים שנים כמו הראשון ע"כ דורש ע"פ מדה ל"א סמים בד בבד ונ"ל שדורש ג"כ בד בבד מלשון יחידי פי' שבבד אחד יהיה בד אחד יחידי לי היינו שיהיה הלבונה הי"א ודוק ובזה מיושב כל הדרשה ועי' לקמן פסוק מי זאת עולה. וזהו צרור המור סמים שהם בצרור אחד עם המור שהוא ראש הבשמים:
בין שני בדי הארון. שראשי הבדים בולטים בפרוכת כמו דדים והיינו ביום הכפורים שאז מכפרים:

מתמרת ועולה. בשוה כמקל עד למעלה ואח"כ פוסה ויורד למטה כאשכול שנכפת למטה כדלעיל:

וכסה ענן הקטורת. את הכפורת ואם הכוונה שיכסה רק את הכפורת הלא כל הבית מתמלא מעשן עד התקרה וכל הבית בכסוי ע"כ דורש ע"פ מדה י"ז שהכסוי הוא על החטאים כמ"ש כסית כל חטאתם סלה:

שהתניתי לאברהם. מרומז בתיבת עין כמ"ש ב"ר פ' מ"ב סי' ג' עין משפט היא קדש ע"ש ומ"ש בין הבתרים מרומז בתיבת גדי כמ"ש איל משולש:

מדבר הכתוב באברהם. וכמ"ש לעיל ריש פסוק צרור המור שהפסוק מדבר באברהם וכאן חותם הדרשה:

אחר הדברים. ב"ר פרשה מ"ד סי' ה' כל הענין ועי' בפירושי שם:

בכרמי עין גדי. מבואר לעיל בדברי רבי ברכיה וכאן חסר:

שכפר בעבודת כוכבים. הם עמון ומואב כמ"ש בסמוך ומ"ש שכפר שהיה להם אצלו זכות לוט שהלך עם אברהם ובעונם אבדו זכות זה:

ויהי אחרי כן. ד"ה ב' כ' וס"ד והנם בחצצון תמר היא עין גדי וזהו שרמז כאן במ"ש בכרמי עין גדי כמ"ש בסמוך:

שאין הכתוב. פסוק זה אשכול הכופר שע"פ גז"ש אנו דורשים שמדבר בישראל:

פרק טו

במצות. לקמן פסוק הנך יפה ב' כל הענין ולקמן פסוק מה יפית ודורש כופל לשון הנך יפה במצות שיש להם שייכות זו לזו שעל ידיהם ישראל נעשים יפה:

הנך יפה בנטיעה הנך יפה בערלה. כצ"ל הנך יפה בנטיעה בערלה:

מה היונה הזאת תמה כך ישראל נאים. כצ"ל מה יונה הזאת תמה כך ישראל תמימים מה יונה זאת נאה בהלוכה כך ישראל נאים. כי יש בעופות בעלי ערמומיות כמו העורב אך היונה בדעת פשוטה בתמימות וכענין העורב והיונה אצל נח וכן ישראל תמימים להקב"ה כי עליך הורגנו כל היום. והיונה נאה בהילוכה שאינה קופצת:

מצויינת. במיני צבעונים:

צנועה. שאינה מזדווגת רק לבן זוגה כמ"ש לקמן וצ"ע למה חלקם בשני דרשות אולי יש לה סגולה בצניעותה לבד הנ"ל:

מכפרת על עונות. כמ"ש ובן יונה או תור לחטאת:

שבעים פרים. כמ"ש ב"ר פ' כ"א סי' כ"ד:

מכרת קנה ושובכה. כי בכל שובך יש קנים הרבה ואינה צריכה לחפש:

בכל חודש תורה. שקורין פרשת ראש חודש ומתפללים מוסף ומקריבים קרבן מוסף:

כך ישראל. גלו מרחוק וחוזרים לארצה:
לא בטלו ג' רגלים. עי' לקמן פסוק אם חומה:
אף בחנניה. לעיל פסוק לריח שמניך ע"ש ואגב שאמר שהזקן יושב ודורש וכו' כגון יתרו ע"י משה הביא דרך אגב המעשה של רבי:
דדוגמא דידך. דורש עיניך כמ"ש כעין הבדולח כעין החשמל:
הביאה אורה. בשורה טובה ושמחה:
טריף קטל. ב"ר פרשה ל"ג סי' ו' ושם מבואר:

פרק טז

לעשות אומה. ואעפ"כ איני עושה כי את יפה לי וע"כ כפל:
בלשון כפול שנא'. נ"ל דכאן חסר פסוקי הכופל כמו כי גאה גאה מי כמכה באלים ה' מי כמכה נאדרי בכח וכדומה ומ"ש הנך יפה דודי שייך לדרשה של מטה כי בפסוק זה אין כופל וגם לא היה צריך לומר שנאמר שהרי בפסוק זה עומד אלא בהכרח להגיה כנ"ל:
בחדר המטות. וכתוב שם ויהי אתה מתחבא בבית ה':
בתאים בעליות. ומ"ש בחדר המטות פירש בחדר שראוי להעמיד מטות לא בבית ה' ממש. וזה לפי פשוטו שבבית ה' אינו חדר המטות ואח"כ דורש שחדר המטות הוא ביהמ"ק:
ויאריכו הבדים. שנתארכו בנס שניתן חיות בכל כלי ביהמ"ק בבוא הארון והשכינה על הארון והבדים בדמיון מטה ואריכות הבדים מורה על מנוחה כמ"ש לקמן פסוק עמודיו מנוחה שאתננה עם ישראל להפרותם ולהרבותם:
משנבנה ביהמ"ק. כמ"ש ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ש"ב ו'. ומ"ש ויסעו ויחנו צ"ע ואולי הכוונה שעד שלא באו לארץ ויסעו ויחנו ואחר שבאו לארץ היו במקום משכן קבוע ואח"כ בביהמ"ק:
כל הקהל כאחד. עזרא ב' וזה היה במקדש שני:
לא מטחנה להון. אולי צ"ל לא מטענה להון פי' אינה טוענת ומחזקת אותם:

פרק יז

אבנים שישן. ב"ר פרשה ס"ח סי' י"א וקאי על רישא דקרא אף ערשנו רעננה:
וכפלומה. מלשון אבנים מפולמות רטובות ורכות:
ומה הרטבה. איזה תועלת היה בזה שהיו רטובות ורכות כמעה קורות בתינו ארזים וכמ"ש צדיק וגו' כארז בלבנון והגי' כמ"ש מ"כ:

אין אדם נהנה. אם יעשה מהברותם. מטה לסמוך עליו הוא נכפף כן כפוף. נשבר מטה רשע של יצה"ר מעבודת כוכבים וכמ"ש אפרים מה לי עוד לעצבים אני כברוש רענן אני עשיתי שיהיה היצה"ר כברוש וזהו רהיטנו ברותים מה שהיינו רצים אחר יצרה של עבודת כוכבים נעשה ברושים עד ששבנו לרוה"ק ואמרנו שירה להקב"ה וכ"ז ממנו פרייך נמצא ועי' לעיל סוף פסוק שיר בדברי רבי לוי ועי' שמ"ר פכ"ד סי' ג' ותבין כאן ההיפוך מעבודת כוכבים לשירה כי השירה מוחלת לעונות שקדמו ועי' מש"ש בפי' בסוף סי' א':

רהיטנו מברותים. קורות בתינו של ביהמ"ק של ארזים והקרקע שרצים עליו הוא מברושים:

פרשה ב

פרק א

חבצלת השרון. עי' כל זה מדרש תהלים מזמור א' ע"ש פסוק לא כן הרשעים ועי' מ"כ ומ"ש אני הוא וחביבה אני על שהקדים תיבת אני לתיבת חבצלת דורש בפני עצמה וגם בצירוף לתיבת חבצלת ופי' אני איני כדאי אעפ"כ וחביבה אני כמ"ש שחורה אני וכו':

ולשעה קלה כנסני. כמו שכתוב במכילתא יתרו פסוק ואשא אתכם על כנפי נשרים ר"א אומר זה יום רעמסס שנתקבצו כולם ובאו לרעמסס לשעה קלה והמעשים טובים המה דם פסח ודם מילה מצה ומרור. והשרון מלשון שירה:

והראתיו. השרון מלשון אשורנו:

בצלה של סיני. כמ"ש תחת ההר שכפה עליהם את ההר:

המדבר אמרו. במ"ר פ' א' סי' ב' ע"ש היטב:

ישושום מדבר. וס"ד ותפרח כחבצלת וע"פ גז"ש ותיבת חבצלת דורש וכותב עוד שם הדר הכרמל והשרון וכצ"ל ולכשיבקשם הקב"ה אחזירם לו שנאמר יחיו מתוך נבלתי יקומון וכ"ה בילקוט וכאן בטעות:

שחבויה בצלה. בצל עצמה שעדיין לא נתפשטה:

במשובה שבמינים. במיני עשבים ודשאים:

בעמקי הצרות. וזהו שושנת העמקים:

הה"ד ה' בצר פקדוך. ורישא דענינא ביום ההוא יושר השיר הזה ופסוק זה לראיה שהשיר על הצרה:

מעמיק עיניך. וזה העמקים ודורש אשורנו מלשון שור שחקים ומלשון שירה:

בעמקי גיהנם. כמ"ש משלי סוף ט' בעמקי שאול קרואיה:

כי באש. הוא אש של גיהנם:
ד"א שבטך. תיבת ד"א מיותר:
ומשענתך. כמ"ש כל משען לחם וכל משען מים זקן ואיש מלחמה ושופט וגו' ונבון דבר והכל בתורה:
ת"ל אך. דורש פסוק הסמוך להנ"ל אך טוב וחסד שהטוב והחסד באים לבסוף ע"י יסורים שעי"כ ושבתי בבית ה' לאורך ימים בעוה"ב וכמ"ש חז"ל ג' מתנות וכו' וכולם ע"י יסורים:

פרק ב

כשושנה. ברבקה. כל פסוק זה בויקרא רבה פכ"ג סי' א' ושם מבואר הכל:
שאסר הקב"ה. שמות רבה פרשה ו' סי' ד':
ואין לכן אלא לשון שבועה. בראשית רבה פ' מ"ד סי' י"ט וש"נ:
שסדרו ישראל. שקרבו להר לקבל עשרת הדברות ושם הגירסא באופן אחר ע"ש:
הרוח צפון יוצא. ומטה אותה כלפי דרום וכו' ורוח דרום יוצא ומטה אותה כלפי צפון וכו':

פרק ג

כתפוח. בשעת השרב. כי חימוד ישיבת הצל אינו כ"א בעת שרב ומאחר שכתוב בצלו חמדתי בהכרח שמדבר בשעת שרב וא"כ הכל חומדים ולמה כתוב חמדתי ע"כ דרש על שהתפוח צלו קטן:
חמדתי אותו. שאם היה כתוב צלו חמדתי היה משמע שחמד הצל עצמו אך מאחר שכתוב בצלו חמדתי משמע שבצלו חמד את אחר ולזה אמר חמדתי אותו ומרומז למי חמד בתיבת בצלו למי שהצל שלו וע"כ ישבתי בצלו עיין שמ"ר פרשה י"ז סי' ב':
ניצו קודם לעליו. נץ הוא תחלת הוצאת הפרי ועי' שבת דף פ"ח פריו קודם לעליו ועי' תוספות שם דהיינו בשנה שניה וכאן משמע מיד בתחלת גידולו ע"ש וצ"ע:
איסר. פי' דבר מועט. ומ"ש כמה ריחות פי' שכל זמן שהוא קיים יש לו ריחו הטוב וזה לראיה שהכוונה על אתרוג כי סתם תפוחים אין להם ריח כמ"ש תוספות שם:
הדא מסרתא. עיין ויק"ר פ' למ"ד סי' א':
לך היא שלך היא. כופל הלשונות מורים שנותן בכל לב וכאלו מעולם היה של הבן:
עזי וזמרת יה. הקדמה למאמר ר' לוי שקיוו לתורה שנקראת עזי. בצלו חמדתי כמ"ש ר"ה ור"א ריש פסוק זה:

דכתיב חמדתי. כמ"ש במ"ר פרשה ב' סי' ג' ובשם אלהינו נדגול ימלא ה' כל משאלותיך וכמ"ש בסוף פסוק הסמוך הביאני:

כי לא ישבתי בבית. גז"ש מה ישבתי זה פירושו שלא ישבתי בבית אלא באהל ומשכן כך מ"ש כאן חמדתי וישבתי פי' במשכן ואהל וזהו בצלו:

כההוא דאמר. שייך למ"ש קיוו לדגלים:

למדבר שור. דורש מלשון שורה וכמ"ש שע"ר פרק כ"ד ריש סי' ד' אין אנו מוצאין מדבר ששמו שור וכו' שנתאוו ישראל לעשות בו שורות דגלים דגלים ע"ש וכמ"ש במ"ר פרשה ב' סי' ג' ובשם אלהינו נדגול ימלא ה' כל משאלותיך וכמ"ש בסמוך בסוף פסוק הביאני אל בית היין ודגלו וכו' וזהו כוונת המדרש במ"ש כמטעות של כרם כמ"ש בדברי ריב"ל ובדברי ר"ס בסמוך והמאמר הוא בויק"ר פ"א סי' י"א כל הענין ואגב זה העתיק משם מאמר מאהל מועד אף שאין לו שייכות כאן וע"ש פירושו וש"נ:

דו פרוספון. שם הגי' דו פרצופין וכמ"ש שמ"ר פ' ה' סי' ט':

תחת התפוח. תחת הר סיני וכמ"ש לקמן פסוק זה וס"ד שמה חבלה ילדתך שחבלה לאותם שלא קבלו התורה:

הקול נפסק. עי' במ"ר פרשה י"ד סי' כ"א:

פסקה נבואה מהם. כמ"ש ברכות דף ז' מפסוק ונפלינו אני ועמך:

אחזתיו. אחזתיו לעצמי ולא ארפנו לאחרים:

פרק ד

ואמרתי לעגל. זה מרומז במ"ש ודגלו עלי אהבה כמ"ש סוף פסוק זה על דגל של מעלה וכמ"ש שמות רבה פרשה ג' סימן ב' עיין שם ותבין כאן ודו"ק:

דייך מאיר. לעיל ריש פסוק עד שהמלך במסבו:

למרתף גדול של יין. לעיל פסוק ישקני במשל של מרתף שהר סיני היה מסוגל לתורה מראשית הבריאה ושם היתה חבויה עד נתינתה וזהו מ"ש חבקוק ג' אלוה מתימן יבא וגו' עד ושם חביון עוזו היינו בסיני וזהו מ"ש משה קבל תורה מסיני ממש. וכאן הר המוריה לביהמ"ק ולשכינה כך סיני לתורה וזהו מרתף גדול של יין זה סיני:

ר"א בשם ר"י. במ"ר פ"ב סי' ג':

בית אב. דורש כן כמ"ש שבת פ"ב אבוהון דכולהון דם. ובכן הוא יודע טעם ההלכה וזהו שאינו אומר בית אב לא יתכן לו לעמוד על טעם ההלכה ומדלג בה וגם ר' יונה דורש כמו ר' אחא ודילוגו אלא שר' אחא מוסיף:

ולגלוגו. שהדלי"ת והלמ"ד מתחלפים באותיות הלשון דטלנ"ת א"ת ודגלו אלא ולגלו:

לשעבר. לפי מ"ש במ"ר פ"ב שם פי' שבראשונה היה חוק זה אצלם ולא עתה ובעת נתינת התורה ושה"ש עדיין היה חוק זה אצלם:
ודיגולו. עי' מ"כ ופירושו שדלג והעלים ממנו:
ואת עורות גדיי העיזים. וכמו שנתברך יעקב על ידם ושרה רוה"ק על יצחק כך במשכן:

פרק ה

בשתי אשות. כמ"ש והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד ה' עליו באש וזהו אש של מעלה והיא העירה אש של מטה והעשן הוא על ידי אש של מטה:
שבכתב ושבע"פ. כמ"ש מימינו אש דת למו:
באשות הרבה. שאם היה כתוב באשות לא היה במשמע רק שתי אשות אך מאחר שכתוב באששות דורש הרבה אשות:
של אברהם. אור כשדים שנשרף בו וניצול ממנו:
ושל מוריה. כמ"ש ויקח את האש ושל סנה כמ"ש וירא אליו מלאך ה' בלבת אש מתוך הסנה:
ושל אליהו. בהר הכרמל כמ"ש ותפול אש ה' ותאכל את העולה וגו':
המאוששות. המיוסדים והחזקים מלשון נפלו אשיותיו נהרסו חומותיה ירמיה נ' ט"ו:
כל חלאים. יסורים ושעבוד וגלות. בשביל להביאני ט"ס וצ"ל לאהביני:
אע"פ שאני חולה. חוטאת שזהו חולי הנפש כמ"ש רפאה נפשי כי חטאתי לך אעפ"כ בין כך ובין כך קרוים בנים:
היתה התורה כלל. כמ"ש שמ"ר פ' מ"א סי' ו' ויתן אל משה ככלותו וכי במ"ם יום למד משה התורה אלא כללים למדה הקב"ה למשה וכל כלל נושא פרטים לאין מספר וכל עוד שהיו הכללים מסודרים בלבות הראשונים היה קל להם ללמוד ההלכות וכאשר נשתכחו מקור הכללים נתקשה למוד ההלכות:
אלא מקומו של אדם. ובשבת פרק ב' מבואר הטעם על שהיה ראש המדברים בכל מקום ועי' כ"ז ברכות ס"ג ב':
כאן הרחק. שמ"ר פ' מ"ה סי' ב' וסי' ג' והקדים שלא היו רחוקים רק ב' מיל וקרא אותם מבקשי ה' וברכת ר"י לאשר באו ללמוד וללמד:
שתי אומות. ויק"ר פ' ל"ד סי' חי"ת:
שהבא מן הדרך. לסימן טוב ולקרב הלבבות לאהבה:
לא יבא עמוני ומואבי וגו'. על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים:
במאכלכם. שהיו צריכים להם על אחת כמה וכמה:

זה אמציה כהן בית אל. ירושלמי ברכות פרק הרואה וירושלמי סנהדריי פרק הנחנקין. כמ"ש עמוס ז' וישלח אמציה כהן בית אל אל ירבעם מלך ישראל היינו ירבעם בן יהואש כמפורש בריש עמוס וכתוב שם ויאמר אמציה חוזה לך ברח לך ארץ יהודה ואכל שם לחם ואצל הנביא הזקן יושב בבית אל כתוב במלכים א' י"ג ט"ו לכה אתי הביתה ואכל לחם ועל ששמע לו אכלו האריה וע"כ אמר כאן ואכל שם לחם ולא כאן זה ראיה שאמציה הוא הנביא הזקן שהיה בימי ירבעם בן נבט ובשני המקומות כתוב בית אל וגם מענין הלחם לגז"ש שהכל אחד ועי' ירושלמי סנהדרין גירסא אחרת ואני פירשתי לפי הגירסא דכאן גם נראה שגירסת המדרש עיקר ודוק היטב:

זה יהונתן בן גרשום. הוא הנער הלוי שמבואר בשופטים י"ז וי"ח שהיה כהן למיכה ומפורש שם בסוף י"ח שהיה שמו יהונתן בן גרשום בן מנשה וכתוב שם הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני ותיבת הוא מורה שהוא בעצמו היה כהן עד יום גלות הארץ ועליו כתוב ונביא אחד זקן שהיה נביא שקר בפסל מיכה שהשכיר עצמו לפסל מיכה וכן השכיר עצמו לירבעם:

נו"ן תלויה. ובלא הנו"ן הוא משה הוא גרשון בן משה שכתוב בתורה וכמ"ש בד"ה א' כ"ג ט"ו ע"ז בני משה גרשום ואליעזר בני גרשום שבואל הראש ושם בד"ה א' כ"ו כ"ד כתוב ושבואל בן גרשום בן משה נגיד על האוצרות הרי שהיה בן גרשום בן משה זקן גדול וכאן שכתוב יהונתן בן גרשום בן משה שלא נזכר בד"ה בהכרח לומר שהיו לו שני שמות יהונתן ושבואל והיה כהן בימי מיכה עד דוד ודוד מינהו נגיד על האוצרות ועי' ב"ב ק"ו מתיבת הלום ומתיבת בנה ומתיבת פה שהנער הלוי היה בן משה ועי' כל הענין בירושלמי ברכות פרק הרואה ובירושלמי סנהדרין פרק הנחנקין:

עינו צרה. כמ"ש שם שופטים י"ח שאמרו לו בני דן שאל נא באלהים היינו בפסל הנ"ל והשיב להם לכו לשלום נוכח ה' דרכיכם ולא בפסלו וכמ"ש ב"ר ל"ח סי' י"ג. אצל אברהם בפסילי תרח:

ומסמי עיניה. פי' שאני מבזה אותה ומגלה מומה שירחקו מעבודתה וזהו שהיתה עינה צרה בעבודת כוכבים ומאחר שבאמת לא היה רשע ולמה השכיר עצמו לכהן אלא בעבור הממון שהיה עני:

שהממון היה חביב עליו. שלכך השכיר עצמו לכהן אלא שכל הבא לשאול נותן שכר לכהן מלבד השכירות שנתן לו מיכה שהיה דבר מועט:

קמסיטון תסבריות. בירושלמי הגירסא שם קומוסטסתריות פי' שר ונגיד על האוצרות והאוצרות הוא מקום מוסתר והיה לו מקום שירויח כמפורש בפסוק שהבאתי בד"ה

א' כ"ו כ"ד ובפסוקים הקודמים והמאוחרים מפורש אוצרות בית ה' ואוצרות הקדשים ובפסוק זה כתיב אוצרות סתם משמע של חולין המבוארים שם סוף כ"ז:

אמרו כיון שמת דוד. עתה חוזר לדרשתן שנביא הזקן הוא יהונתן בו גרשום כהן של פסל מיכה ובימי דוד עשה תשובה וזהו שבואל כמ"ש במ"כ ואיתא בירושלמי שם אשר שלמה החליף כל הממונים של דוד וא"כ נשאר גם יהונתן בלא התמנות וחזר להיות כהן אצל ירבעם בבית אל:

מהו כחש לו. כי כיחש שייך בדבר שהופקד בידו כמ"ש וכיחש בפקדון ע"כ דורש דכאן פי' שיקרא לו והאכיל לחם בשקרו וכזבו בנבואת ה' ולשון חכמים תטיב דעת והעירו אותי שכל הענין מפורש במשלי כ"ג אל תתאו למטעמותיו והוא לחם כזבים אל תיגע להעשיר מבינתך חדל אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו למטעמותיו וכל הענין ע"ש. שהיה רע עין בעבודת כוכבים כנ"ל ואעפ"כ אל תלחם אתו כי הוא לחם כזבים אל תיגע להעשיר שהיה הממון חביב עליו מבינתך חדל שטעה במ"ש מכור עצמך לעובד כוכבים ודו"ק:

אל הנביא אשר השיבו. היינו הנביא הזקן של בית אל הנ"ל וכמ"ש בירושלמי שם אשר הושב אכ"כ אלא אשר השיבו זכה ששרה עליו רוה"ק על שהאכילו על שולחנו אף שהיה בעבירה:

במאכל אמת. כפי מצות השי"ת להגדיל התורה ועיקר הדרשה מפשט הקרא ויהי דבר ה' לנביא אשר השיבו ששרה עליו רוה"ק על שהאכיל לנביא על שולחנו ואגב דרש מי היה זה:

עמיאל הששי יששכר השביעי. וס"ד פעולתי השמיני כי ברכו אלהים הרי אחר שזכר הבנים אמר כי ברכו שהברכה היה בבנים וכתוב שם בד"ה א' י"ג וישב ארון אלהים עם בית עובד אדום בביתו שלשה חדשים ויברך ה' את בית עובד אדום הרי שכל הברכה בג' חדשים ושם כ"ו כתוב ששים ושנים לעובד אדום שזה היה הברכה. עי' שאר פירוש המאמר במ"ר פ' ד' סי' ח' באריכות:

פעולתי השמיני. וס"ד כי ברכו אלהים משמע שברכו לפעולתי ע"כ דורש שהברכה לעובד אדום על שפעל טוב עם הארון ומה היה יכול לפעול הלא לא היה אצלו המשכן עם המזבח והמנורה רק הארון לבדו אלא שהיה מדליק לפניו נרות:

אמר לו ר' יהודה בר סימון. בהכרח שיש כאן ט"ס או שתיבת לו ט"ס או תיבת בר סימון ט"ס שר"י בר"ס אמורא לא ראה את רשב"י:

אפילו נרות אפילו פתילות. דורש כן שאצל השונמית שקבלה לאלישע כתוב ונשים לו שם מטה וכסא ושולחן ומנורה וכתוב שם ותחזק בו לאכל לחם אך אצל אליהו לא כתיב רק שישב בעליה שלה הרי שלא נתנה לו שום דבר הרי בהכרח שהיה מוכן לו הכל ומ"ש צויתי אשה אלמנה לכלכלך היינו על ידי נס של קמח ושמן שלה גם על שקבלתו ושמשה אותו:

ויאמר שאול אל הקני. ויק"ר פ' ל"ד סי' ח' וש"נ ומבואר:

וכתב עם כל ישראל. צ"ל וכי עם כל ישראל ועי' מ"כ:

יתרו ודאי עשה חסד. שמה שעשה עם משה היה רק בחסד שלא היה חייב למשה כלום שהרי משה לא בקש כלום והלך לו שלא עשה בעבור שכר:

לנו ולאבותינו. ע"ש ויק"ר פ' ל"ד פירושו:

היום הזה נהיית וכו' על אכו"כ. והק"ו שאצל משה היה ביום אחד כמ"ש היום הזה וכאן באושא נתייגעו כמה שנים בני אושא שקבלו את החכמים והתלמידים במאכל ובמשתה וכל צרכיהם דומה כאלו קבלו התורה מסיני כי החכמים והתלמידים שנתייגעו הרבה שנים עד שלמדו כל התורה:

פרק ו

לוחות הראשונים. שנתנו מן השמים בראש ההר ומשל בה סהדין והקטרוג שנמשל לשמאל ונשברו תחת ההר וזהו תחת לראשי והלוחות השניים נתנו אחרי שנתרצה לישראל ונתנו בחסד וזהו וימינו תחבקני:

זו ציצית. מרומז בתיבת שמאלו מלשון שמלה על פי מדת ממעל והתפילים קושר בימינו על שמאלו והימין מחבק את השמאל:

זו קריאת שמע. שמקבל עול מלכות שמים במחשבה שבראשו וימינו תחבקני זו תפלה על שבתפילה צריך יד ימינו על שמאלו כעבד לפני רבו:

זו סוכה. שהסכך למעלה מראשו והוא תחתיו:

מי מאיר לך. עי' ב"ר סוף פרשה ל"ט ותבין כאן:

פרק ז

בשמים ובארץ. כמ"ש ועצר את השמים וגו' והאדמה וגו' וכמ"ש ואעידה בם את השמים ואת הארץ וכדומה:

עם אבני השדה בריתך. והברית הוא השבועה כמ"ש פר"א פרק ל"ט ובויק"ר פרשה ו' סי' ו' וע"פ מדה י"ט הברית וההשלמה בשניהם שאם יזכו ישלימו עמהם ואם לא יזכו והשלחתי בכם את חית השדה:

נפתלי אילה. כמ"ש ב"ר פ' צ"ט סי' ד' אע"פ שקרא ליהודה ארי ולדן נחש ולנפתלי אילה חזר וכלל אותם וקראם כולם אריות כולם נחשים כולם אילות וכ"ה לקמן פסוק כולך יפה רעיתי:

השביען במילה. כמו אברהם לאליעזר ויעקב ליוסף וע"פ מדה י"ז דורש כאן נוטריקון:

כדם צבי ואיל. יתכן שכוונתו כדם צבי ואיל שצריכים כסוי כך המילה צריך לכסות הדם אך מ"ש גם בדברי רבנן על קדושת שמי כדם צבי ואיל צ"ע מה הפרש יש בדם צבי ואיל מדם בהמות ועי' מדרש איכה פתיחה ה' ולא נהגו בדמו כדם צבי ואיל שכתוב בהם ושפך את דמו וכסהו בעפר וכו'. ע"ש וכן הנהרגים אין מכסין דמם והיל"ל לא כדם צבי ואיל ועי' שמ"ר פ' כ"ז סי' ט':

אשיא כתיב. צ"ע שבספרים שלנו כתוב אשא ואולי צ"ל א"ת אשא מעצמי אלא אשיא שלא היה מוסר נפשו מעצמו אלא בשעת העברת הדת בע"כ מהאויבים:

כצבא של מעלה. כמ"ש שמ"ר פ' ל"ב אני אמרתי אלהים אתם וא"ל כצבא של מטה אכן כאדם תמותון:

שתי שבועות. פי' שני פעמים כתוב בשיר השירים פסוק השבעתי אתכם אחד כאן ואחד בשיר ג' פסוק ה' כלשון זה ממש:

שלא בעונתה. וזהו אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ:

הן לצדק. לעשות צדק שלא לעשות חנף כמ"ש אדם חנף ממוקשי עם איוב ל"ד ל' ועי' ד"ר פרשה ה' סי' ט' בביאור:

על עמך. על ישראל אף שאינם אומתו ועל מצרים שהם אומתו:

ארבע שבועות. שתים הנ"ל ואחד בשיר ה' פסוק חי"ת ואחד בשיר ח' פסוק ד' וב' הראשונים בלשון אחד והאחרונים בלשון אחר:

א"כ למה. פי' שזהו ענין של מלך המשיח לעלות כל ישראל יחד מהגלות ואם חלילה יעשו בעצמם כך יפסידו גאולת המשיח:

בני אפרים. וגו' הפכו ביום קרב כי לא שמרו ברית אלהים הוא השבועה הנ"ל וכמ"ש ריש פסוק זה שהברית הוא השבועה. ועי' מכילתא ריש בשלח ועי' שמ"ר פרשה כ' סי' י"א ושם מבואר ומ"ש אחד בימי עמרם איני יודע מנין לו ואולי דורש מ"ש שמ"א ב' כ"ז הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים לבית פרעה פי' שיהיה במצרים לבית פרעה ולא ימרדו ובית אביך במצרים הוא בימי עמרם וכמ"ש יחזקאל כ' פסוק ה' ו' שנשבע להם להוציאם מארץ מצרים ולא מעצמם ומ"ש בימי בן דיניי ובן כוזיבא זה היה בבית שני:

מלכות של מעלן. עי' קה"ר פסוק בקש קהלת ומ"ש בקולי קולות דורש סמוכים כמ"ש בפסוק הסמוך קול דודי וגו':

פרק ח

בשעה שבא משה. עי' שמ"ר ריש פרשה ט"ו וש"נ ומבואר:

עמרם ובית דינו. עי' מה שהערותי בזה בשמ"ר ריש פ' ב' שעמרם כבר מת ולפי מ"ש בסוף פסוק הקודם אחד שטעה בשלשים שנה הרי סובר שלשים שנה קודם יציאת מצרים היה חי וכאן בהכרח פי' על בית דינו של עמרם שהיה קיים אך הוא כבר מת ועי' פסיקתא רבתי פרשת החודש פרשה ט"ו:

פרק ט

דומה דודי. במ"ר פרשה י"א סי' ב' כל הענין וש"נ ומבואר:

מה אמר לי יברכך ה' וישמרך. עי' שם במ"ר פרשה י"א סי' ב' באופן אחר ובאריכות ומכאן ואילך אינו במ"ר שם ועי' שמ"ר ריש פ' ט"ו וש"נ ומבואר וכל הענין בפסיקת' פרשה ט"ו:

נראה וחוזר ונכסה. מדרש רות סוף פסוק ויאמר לה בועז:

שלשה חדשים. בשמ"ר פרשה ה' סי' י"ט איתא ששה חדשים:

יהודה ב"א אמר לקורסין. בפסיקתא שם ליתא וכאן צ"ע:

כך גואל אחרון. וכמ"ש כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות ותרגום כי יפלא ארי יתנשא:

ימים אלף מאתיים. אין אתנו יודע עד מה ימים אלו מה טיבן:

הקוטפים מלוח. ובפסוק הקודם העורקים ציה אמש שואה ומשואה ובעת שיתכסה המשיח יברחו ישראל למדבר ושם יקטפו מלוח עלי שיח:

זו זכות אמהות. וכמ"ש בילקוט כשם שיש הפרש בין חלון לחרך כך וכו' עי' מ"כ:

פרק יא

אלו ת' שנה. פסיקתא פרשה ט"ו סי' י"א ושם הגי' כי הנה הסתיו אלו ר"י שנה הגשם חלף הלך לו זה השעבוד וכן צריך להגיה כאן ועי' סדר עולם רבא פרק ג' שלכך נקרא שמה מרים וכו' וכן הוא בפסיקתא שם בשם ר' יצחק:

פרק יב

הנצוחות נראו. כי לפי מ"ש הסתיו והגשם על הגלות ושעבוד שהלכו א"כ מ"ש הנצנים משל על הגואלים ועל שלא אמר הפרחים או הדשאים ע"כ דורש הנצנים נצוחות נצחנים

ע"פ מדת ממעל על שנצחו את פרעה ומצרים וזהו נראו שנצחו וכמ"ש ד"ר פרשה ה' סי' י"ג שבכמה מקומות שכתוב נראה דורשים על נצחון:

עת הזמיר. דורש הזמיר מלשון כריתה וכמ"ש תזמור כרמך ומלשון שירה וזמרה:

זמנה של ערלה. שבליל פסח ביציאתם ממצרים מלו כמ"ש שמ"ר פרשה י"ט סי' ה':

פרק יג

והימים אשר הלכנו. מקדש ברנע. עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמונה שנה עד תום כל הדור וגם יד ה' היתה בם וגו' שהיה רצונו שיתמו אלו ויהי כאשר תמו ויאמר ה' אלי ולא קודם לכן שהיה בכעס ורוגז עליהם:

נשיא אחר. במדבר ל"ד י"ח וס"ד לנחול את הארץ והם נצחו לכנענים:

זמנה של ערלה. בכניסתם לארץ מלו יהושע בגלגל:

עברו בקרב המחנה. לעבור את הירדן לנחול את הארץ:

ע"י דניאל. בבית שני:

ולא שבעים שנה. כמ"ש לפי מלאת לבבל שבעים שנה וכתיב ירמיה כ"ה י"א ועבדו הגוים האלה את מלך בבל שבעים שנה ותירץ שי"ח שנה של מלכות בבל היה קודם החורבן ונ"ב שנה אחר החורבן:

זמנה של ערלה. לעיל בדרשה שעל מצרים וכניסת הארץ היה שם מילה כאשר נתבאר ואגב שאמר שם אמר גם כאן:

שבר ה' מטה רשעים. ובפסוק הקודם נשא המשל הזה על מלך בבל וכו' שבר ה' וגו':

ע"י אליהו. דורש על לעתיד בעת המשיח:

ארבעה חרשים. עי' סוכה מ"ט וס"ד ויבואו אלה להחריד אותם לידות את קרנות הגוים הנושאים קרן אל ארץ יהודה לזרותה ומ"ש משוח מלחמה הוא משיח בן יוסף וכמ"ש במ"ר ריש פרשה י"ד וע"ע ב"ר פרשה ע"ה סי' ו' ע"ש:

שבוע שבן דוד. פסיקתא פרשה ט"ו. סוטה מ"ה כל הענין:

ותהי האמת נעדרת. ותהי האמת משמע הויה וקיום ונעדרת משמע כליון ע"כ דורש נעדרת עדרים עדרים כך שמעתי בשם הגאון החסיד רשכבה"ג אליהו מווילנא זצ"ל וזה ע"פ מדה ט"ו וההכרע ע"פ מדת ממעל:

פרק יד

יונתי. שמ"ר פרשה כ"א סי' ה' עי' מש"ש ועי' לעיל ריש פסוק השבעתי ותבין כאן:

למלכא לנבוכדנאצר. עיין ויקרא רבה סוף פרשה ל"ג:

אני פי. קה"ר פסוק זה:

תנא דבי רבי ישמעאל. מכילתא בשלח פסוק ויראו מאד:
שהיתה לו בת. עי' שמ"ר שם המשל ביתר ביאור וכאן בקיצור:
חבויים בסתרו של ים. עי' לעיל פסוק אני חבצלת חבויה בצל וכן כאן בחגוי הסלע בסתר המדריגה ופי' שהיו בצער וצרה קודם שנבקע:
בסתרו של סיני. מכילתא פ' יתרו פסוק ויתיצבו בתחתית ההר שהיו בצער וצרה שכפה עליהם ההר:
זה קול שלפני הדברות. ויק"ר פרשה ל"ב סי' ב' ושם בארתי הפלוגתא של חייא וב"ק ועי' ד"ר פ"ז סי' יו"ד ומש"ש:
כהטבת נרות. שמטיבים אחר הדלקה שסובר על קול שאחר הדברות. וכהטבת קטורת שאומרים הדק היטב. שמעתי. וזה לפני הקטורת:
את מראיך זה התלמוד. יותר נכון לדרוש מראיך על המעשה וקולך על התלמוד וכמו שדורש כאן על סיפא דקרא אך מאחר שנמנו וגמרו שגדול התלמוד שמביא לידי מעשה והתלמוד תמיד קודם ע"כ דורש בין ברישא ובין בסיפא תחלה על התלמוד ואחר כך על המעשה. שאף בגלות ובשעבוד שמרו התלמוד והמעשה:
על דעתיה ררבי מאיר. לעיל ריש פסוק ישקני ר' מאיר אומר באהל מועד נאמרה. והיו בצער קודם שירדה האש וקודם גלוי השכינה:
שראו דבר חדש. אש מן השמים וכבוד ה'. עי' ת"כ פסוק זה. וכן מ"ש על דעתיה דרבנן בבית עולמים לעיל ריש פסוק ישקני רבנן אמרי בבית עולמים נאמרה והיו בצער שדבקו שערים ולא ירדה האש וכבוד ה':
כתיב ויענו. שמות כ' וס"ד כל אשר דבר ה' נעשה וכתיב שמות כ"ד ויען כל העם וגו' כל אשר דבר ה' נעשה:
קול אחד. ע"פ מדה ז' וי"ז שבזכות שענו אצל הר סיני בקול אחד כל אשר דבר ה' נעשה זכו לבית המקדש שיבנה במהרה ויאמרו שם שירה בקול אחד:
זה השיר. של הלוים בביהמ"ק:
בקר איזה בקר. לפי מ"ש כאן צ"ע איך דורש אך הגירסא הנכונה כמ"ש לקמן יפה את רעיתי שמביא הפסוק מד"ה ב' ז'. ויזבח המלך שלמה את זבח הבקר בקר אין כתיב כאן אלא הבקר איזה בקר הוי אומר את ארבעת העגלות ואת שמונת הבקר ועי' במ"ר פרשה י"ב סי' י"ח ובמ"ר שם. ועל שבחינוך בית המקדש נגנז המשכן ע"כ שחטו הבקר עי' ב"ר פ' מ"ב סוף סי' ג' ובויק"ר פרשה י"א סי' ג':
נתעקרה רבקה. ב"ר פרשה ס' סי' י"ג:
שלא יהיה מתרפקות. בראשית רבה פרשה מ"ה סי' ד' ועיין שם הגירסא ופירושה:

פרק טו

ונתתי אני את פני. על יושבי ירושלים כתוב שמתחלה היו בגלות מצרים ובימי השופטים בכמה גליות בכמה מושלים וזהו מהאש יצאו מכמה גליות:

דעכו כפשתה כבו. ורישא דקרא המוציא רכב חיל ועזוז וגו' דעכו כפשתה כבו היינו מצרים הל"ל:

רישא דדהבא. וס"ד חדוה דכסף ודרעוהי דכסף:

אילנא די חזית. דניאל ד' ופי' בפסוק הסמוך אנת הוא מלכא הרי שדימה את מלך בבל לאילן רם וגדול מאד:

ואנכי השמדתי. וס"ד אשר כגובה ארזים גבהו:

מושלן בחיות. עי' שמ"ר ריש פרשה כ"ב:

שמרו אותם ליאור. וזהו אחזו לנו שאחזו בהם להשליכם ביאור ויתכן שדורש אחזו מלשון חזיון שהשגיחו ושמרו עת הריונם ולידתם בכדי להשליכם ליאור. וכמ"ש בסמוך:

ערומים היו. ב"ר פרשה פ"ו סי' ג' איש מצרי גבר ערום וכל הענין בשמ"ר פרשה א' סי' ט' וש"נ ומבואר:

לשעלו של ים. לים שנמדד בשעלו כמ"ש מי מדד בשעלו מים ויותר נראה לפי הענין שהוא מלשון דרך ומשעול כמ"ש משעול הכרמים:

הנותן בים דרך. כך הטביע הקב"ה בטבע הבריאה שיהיה לבני אדם דרך בים על ידי ספינה ובמים עזים נתיבה כמ"ש ב"ר פ' ו' סי' ה' ע"ש ואין זה ע"פ נס וזהו אין זה מדה קשה אך מ"ש המוציא רכב חיל ועזוז דועכו כפשתה כבו זה היה ע"פ נס:

רבבה כצמח השדה נתתיך וס"ד ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדיים ודרשו שבאו בעדרי עדרים ועי' בשמ"ר פ"א סוף סי' י"ב וכאן פי' שבאו מן היאור:

שש מאות אלף רגלי. כמ"ש ב"ר פ' צ"ז סי' ג' וש"נ ומבואר דרשהו משם:

אלא אחזו לנו ששמרו. דורש אחזו מלשון חזיון וכמ"ש ורואין איזה אשה מישראל מעוברת:

משל למדינה. ב"ר פרשה ס"ה סי' י"א וש"נ ומבואר:

ואבקש מהם איש. וס"ד גודר גדר ועומד בפרץ בעד הארץ לבלתי שחתה ולא מצאתי. וביחזקאל י"ד מפורש שאף אם היה שם נח ודניאל ואיוב לא היו מצילים רק עצמם ולא את הדור. ומ"ש ואבקש מהם איש פירושו איש גודר גדר ועומד בפרץ כמשה שכתוב בו לולי משה בחירו שעמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית ולא מצאתי:

פרק טז

דודי לי. ולא פי' מה הוא לי ומפורש ע"פ מדה י"ז בכמה מקומות ובכמה אופנים:

לעם ואומה. עי' לעיל פסוק השבעתי ההפרש בין עם לאומה:

שררך אל יחסר המזג. עי' לקמן פסוק זה שהכוונה על סנהדרין שלא יחסרו ממנינם שאוהב אתם וכאן אנו מבקשים שלא נחסור אותו:

וכשיהיה לי דבר. שאני בצרה וצריך לישועה:

וימת מלך מצרים. וס"ד ויזעקו בני ישראל אל ה' ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה:

דברו אל כל עדת בני ישראל. בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות שמצותיו נתן לישראל וזה היה במצרים:

ופרעה הקריב. וישאו בני ישראל את עיניהם אל ה' וזה היה בים במדבר:

בחירופין וגידופין. כמ"ש חזקו עלי דבריכם:

ועשו לי מקדש. הכוונה על בית המקדש וזה היה בארץ:

שתי פרות. ב"ר פ' ל"ב סי' ג' וש"נ ומבואר הג' משלים והנמשל:

פרק יז

פיחה. כרוח המפיח בדבר קל ומחסרו כך עת הישועה באה והחסיר עת הצרה וכשהאיר יום הישועה נסו חושך הצרות והצל חושך כנגד אור היום ובמצרים היה שני מיני שעבוד א' של טיט ולבנים וא' של כל עבודה בשדה:

וגם את הגוי. כולל גוי הוא מצרים ואות ה"א רבוי א'. את רבוי ב'. גם רבוי ג'. והוי"ו של וגם רבוי ד' מצרים וד' גליות שיכניס פיחה בגליות כמו במצרים ועי' ב"ר פרשה מ"ד סי' י"ח ומש"ש וכן מאמר ר' יודן ע"ש פירושו:

ממהר בגאולתכם כצבי וכאיל. כגי' המ"כ שהצבי והאיל קלים במרוצתם מכל החיות:

ר' ברכיה אמר. בא לדרוש שמ"ש עד שיפוח היום שארתיח היום. היום הוא השמש וחומו כאש וכשהרוח מפיח באש הוא מתלהב יותר וכמ"ש לפחת עליו באש הרי שהפחה שייך באש. והכוונה על לעתיד כמ"ש סוף מלאכי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים ועושי רשעה קש וליהט אותם היום הבא וגו'. ועל הצדיקים כתוב שם וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ואז יבטלו מהם כל הצרות ונסו מהם יגון ואנחה וזהו ונסו הצללים כמ"ש ישעיה ל"ה על לעתיד נסו יגון ואנחה:

פרשה ג

פרק א

ועכשיו שישנתי לי. נראה דכך צ"ל ועכשיו על משכבי בלילות אר' אלכסנדריא וכו' והשאר מיותר וכפול:

לילה של מצרים. בגודל צרתי כשגזר פרעה ואמר תבן לא ינתן לכם אז בקשתי את משה שגרם לי צרה זאת שיושיע ויתקן אשר קלקל וכמ"ש ויפגעו את משה ואת אהרן שבקשו וחפשו ונמצאו לפניהם:

פרק ג

זה שבטו של לוי שהיו פנוים במצרים מעבודת פרך והם היו המורים והשופטי' בישראל. וע"כ בעת העגל הם היו הסובבים במחנה וזהו השומרים הסובבים בעיר וכמ"ש לקמן פסוק מצאוני השומרים הב'. וכמ"ש לקמן פסוק הנה מטתו מגבורי ישראל שהם משמרים את ישראל:

בית אמי זה סיני. לעיל סוף פסוק כתפוח:

נתחייבו ישראל. ויק"ר פרשה א' סי' י"א:

פרק ד

משא מדבר ים. דורש כל הפרשה כסדר ועל הקורא מוטל שיהיה פתוח לפניו כל הפרשה:

הדא חיותא. ויק"ר פרשה י"ג סי' ה' הגירסא בהיפך עי' מש"ש:

בי' לשונות. ב"ר פרשה ס"ד סי' ו' עיין מש"ש:

עלי עילם צורי מדי. והוקשה לי הלא בבל עמוקה מכל המדינות ואיך אמר עלי עילם גם יקשה מ"ש צורי שנקרא כן השי"ת צורי ע"כ דורש עלי עילם צורי מדי על שנתעלה ונתחזקה צרתה של מדי על בבל ודרש צורי מלשון צרה ומלשון יצירה שנוצרה צרתה:

אנחתה של בבל. שנאנחו הכל תחת בבל השבתי:

ארשב"ג. איכה רבתי פסוק בנפשנו נביא לחמנו:

לסבב את ארץ. וקצרה נפשם על שראו שעתידים למשול עליהם:

נביא לחמנו. בלשון עתיד שבגלות בבל יהיה כן:

אתכרית רוחי. דניאל ז' כשראה מראה ד' גליות הקדומות:

על כן מלאו מתני. חוזר לדרשת הפרשה בישעיה כ"א הנ"ל:

עומר שלכם. שסעודת בלשאצר היה בליל ט"ו בניסן הוא ליל פסח והעומר נעשה בליל ט"ז וקרב ביום ט"ז:

תעה לבבי. שב"ד הם לבם של ישראל ועיין מ"כ:
חשוקה בו לגאולה. ליל ט"ו ליל שימורים לגאולת העתידות:
שם לי לחרדה. שנשתמש בכלי הקודש על שסבור ששלמו הע' שנה ולא יגאלו עוד ישראל כמ"ש במסכתא מגלה:
משחו. משל על מלוכה שנמשחים בשמן:
הוה אמר כורש לדריוש. הנה כורש הוא מלך פרס כמ"ש ריש עזרא וסוף ד"ה ב' ודריוש הוא מלך מדי כמ"ש דניאל ו' ודריוש מדאה קבל מלכותא ובהכרח שצריך להפוך הגירסא היה אמר דריוש לכורש מלוך את קדמי על שמפורש בישעיה סוף מ"ד וריש מ"ה שכורש ישלח הגלות ויבנה הבית המקדש וכורש השיב מנבואת דניאל שהקדים למדי תחלה וע"כ מלך דריוש תחלה ודורש כן על שכתוב ודריוש מדאה קבל מלכותא שתחלה לא רצה לקבל אלא בעבור הנ"ל ע"פ מדת סמוכין שסמוך לפסוק ויהיבת למדי ופרס כתיב ודריוש מדאה קבל מלכותא ולא אמר וימלוך דריוש אלא כאומר שדריוש קבל המלוכה ולא כורש:
ששמע אותו רשע. בלשאצר שמע הפתרון שפרס ומדי ימרדו בו ותנתן להם מלכותו רצה להתחזק כנגדם במלחמה וכמבואר בסמוך מן הכתוב כי לא ממוצא וממערב ובפסוק הקודם אמרתי להוללים אל תהולו ולרשעים אל תרימו קרן אל תרימו למרום קרנכם וגו' כי לא ממוצא וגו' כי כוס ביד ה' ודורש פסוקים אלו על בבל כמ"ש ירמיה נ"א ז' כוס זהב בבל ביד ה' וכו' ע"כ יתהוללו גוים על כן אמר כאן בתהלים אמרתי להוללים אל תהולו וכו' על בבל שעל ידו יתהולל גוים אל תהולו מעתה אל תרימו קרן שאתם רוצים להתחזק על אלו שרוצים למרוד בכם כמו שהיה עד עתה לא כן הוא אל תרימו למרום קרנכם כנגד מ"ש ועל מארי שמיא התרוממת על כן כי זה ישפיל לבלשאצר וזה ירים לכורש ודריוש:
שוערים של בלשאצר. שכורש שהיה מלך פרס ודריוש שהיה מלך מדי היו עבדי בלשאצר שהיו שומרים על שעריו וכמ"ש ירמיה נ"א העיר ה' את רוח מלכי מדי ועליהם אמר שם החזיקו המשמר הכינו השומרים:
נתותרו מיעיו. מגודל החרדה של מראה הכתב כמפורש בכתוב וקטרי חרצי משתריין וכמ"ש ותתחלחל המלכה ודרשו שהוצרכה לנקביה וכמ"ש במגלת אסתר ריש פרשה ג':
בשעת מחליית שינתא. כמ"ש ירמיה נ"א והשכרתים למען יעלוזו וישנו וגו' ובפסוק נ"ז ג"כ ע"ש וס"ד ולא יקיצו היינו בעת הקצה בבוקר שאז מכירים בין זאב לכלב וכורש מלך

פרס דומה לדב וכמ"ש ויק"ר פרשה י"ג סי' ה' ומדי כמ"ש תהלים כ"ב הצילה מחרב נפשי מיד וגו' וזהו בין דב לכלב:

רדי ושבי על עפר. ישעיה ריש מ"ז וס"ד בתולת בת בבל שבי לארץ אין כסא בת כשדים ופי' את סבורה שאת בתולה וכמ"ש שם בפסוק הסמוך כי לא תוסיפי יקראו לך רכה וענוגה:

אין כסא. וזהו מ"ש זכריה ב' י"א י"ב הוי ציון המלטי יושבת בת בבל כי כה אמר ה' צבאות אחר כבוד שלחני אל השוללים אתכם היינו בבל הנ"ל וכמ"ש תהלים ע"ג ואחר כבוד תקחני:

יומא הוא דחזר. השמש הלך לאחריו כמ"ש מלכים ב' כ' י"א וש"נ וכל מעשה זו איני יודע מאין דרשו כן:

והעמיד אחרים. כמ"ש ירוץ כבירים לא חקר ויעמוד אחרים תחתם איוב ל"ד כ"ה:

נכיתא שנכת. נשיכה שנשך. בלשון ארמית נשך נכת:

זין בולע זין. צ"ע איך דורש על זין:

בתי השן נמשכים כשעוה. בהכרח שכוונתו בתי שם מצופים זהב שנמשכים כשעוה כמ"ש לקמן פסוק עמודיו עשה כסף זהב שחוט שנמשך כשעוה וכמ"ש ויעש המלך כסא שן ויצפהו זהב מופז:

כתיב קחי רחים. עי' איכה רבתי פסוק ממרום שלח אש:

לדרא יקידתא. סי' דור שרוף שרפת ועי' מ"כ:

שנתנן לפנים. כמ"ש ב"ר פרשה ע"ח סי' חי"ת. וע"ע איכה רבתי פסוק טומאתה בשוליה ובפסוק על אלה במעשה של מרים וז' בניה:

כל מכבדיה. ויתכן שהכוונה על שלוחי מרודך מלך בבל שכבדוה ובסוף הזילוה וזהו שאמר כי ראו ודוק:

ואף דדניאל. בא לפרש מ"ש בפסוק הנ"ל תגל ערותך גם תראה חרפתך נקם אקח ולא אפגע אדם וזהו שאמר עתיד אני להביא פורענות היינו נקם אקח ולא אפגע שאין פגיעה אלא תפלה וזהו מ"ש ואף דדניאל בעי עלה רחמין אינו מקבל תפלתו ולא יועיל לה הצדקה לבבל:

גואלנו ה' צבאות שמו. ירמיה נ' במפלת בבל:

פרק ו

עולה מן המדבר. שמ"ר פרשה ב' סי' ד' ומ"ש חילוקה כמ"ש לאלה תחלק הארץ:

שני זקוקים של אש. עי' במ"ר פרשה ה' סי' ז':

אלא תפול. שבשירת הים או מה שיהיה במדבר:

כך כהונה. עי' לקמן פסוק לחייו:
רוכלותיו של יעקב. מתנותיו שזכה על ידי חזירותו בדרכים כרוכל הזה לא זכה אלא על ידי ויאבק איש עמו ונצחו והודה לו על הברכות ובזה תלוי כל מה שיש לישראל בעוה"ז וכדמפרש והולך:
ענן אבק רגליו. גז"ש:
לשרו של אדום. ב"ר פרשה ע"ז סי' ב' ג' ועי' ביאורי שם:
לרועה נדמה לו. ע"ש בב"ר פ' ע"ח בשינוי וכמ"ש במ"כ שם:

פרק ז

הנה מטתו. במ"ר פרשה י"א סי' ג' ויש בפסוק זה ה' דרשות ושם הסדר א' ב' ג' ד' ה' וכאן ממש בהיפך ה' ד' ג' ב' א':
ר' ביבי בשם ר"א בר' יוסי. שם במ"ר לא גריס בר' יוסי דר' אלעזר ברבי יוסי היה תנא ור' אלעזר סתם הוא ר' אלעזר בן פדת שהיה אמורא:
מטתו מטותיו ושבטיו. דורש מטתו מלשון למטה ראובן למטה שמעון שפירושו שבט ראובן שבט שמעון וכאן הכוונה שהכהנים היו מברכים את כל שבטי ישראל אך במ"ר שם בד' דרשות הקודמות הגי' מטותיו ושבטיו אך בדרשה זו שהיא שם דרשה ה' הגי' מטתו זה ביהמ"ק כשם שהמטה אינה אלא לפריה ורביה כך כל מה שהיה בביהמ"ק היה פרה ורבה ע"ש באריכות ועי' בתנחומא ביתר ביאור והובא המאמר לקמן פסוק אפריון סמוך לסוכו והכוונה ששם היו הכהנים מברכים את ישראל ברכת כהנים בשם המפורש:
ס' אותיות. כן הוא בצמצום אותיות של ג' פסוקים יברכך יאר ישא:
כולם אחוזי חרב א"ר עזריא. כאן הגי' בשינוי והגי' שם במ"ר מגבורי ישראל שהם מגברים את ישראל אר' עזריא דברים שהם נזכרים בגבורה ששמו של הקב"ה נזכר בכל אחת ואחת יברכך ה' יאר ה' ישא ה'. כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה שהם נלחמים כנגד כל הפורענות שבתורה וכאן הגירסא שבעולם והכוונה כנ"ל על שהיו מברכים בביהמ"ק בשם המפורש וכמ"ש ד"ר פי"א שהיתה תפלתו דומה לחרב שקורע וחותך שהיה תפלתו מעין שם המפורש וכו' ע"ש וכן יש לקיים הגי' שבכאן:
מחתכת ביריכו. צ"ע למה דוקא ביריכו ובילקוט כאן הגי' שחרב שלופה ונתונה בצווארו ובתנחומא שני הגירסאות יחד ואולי הכוונה על יוצאי יריכו:
פתר קריה במשמרות. שם במ"ר דרשה ד':

שבועות מטות. שנשבע לשבעי' כמ"ש שמ"ר ס"פ מ"ד וצ"ע למה לא הביא מפסוקי' של תורה כמ"ש ראשי המטות וכמה פעמים והביא פסוק של חבקוק:
ס' גבורים סביב. שמסבבים את ישראל ועובדים ושומרים אותם:
ושתים עשרה מחלקות. כ"ד משמרות כהונה הם המנויים בד"ה א' כ"ד וכ"ד משמורות לויה הם המנויים בד"ה א' כ"ה וי"ב מחלקות הכוונה על י"ב מחלקות של ישראל המנויים בד"ה א' כ"ז כל מחלקות היו של כ"ד אלף ועי' שם במ"ר בפירושי ועי' לקמן פסוק כמגדל דויד:
שמשמרים את ישראל. לעיל פסוק מצאוני השומרים:
כבנין. שהפרוכת המבדיל בין היכל לק"ק הוא במקום מחיצה של אמה טרקסין ע"כ יש להם דין בנין:
כקרבנות. על שזורקים עליו ביוה"כ מדם ושעיר של יוה"כ ע"כ יש לו דין קרבנות שבאים מתרומת הלשכה:
מלמדים לכהנים. אולי דורש מלחמה מלשון לחם הקרבנות לחם ה':
בסנהדראות. שם דרשה ג':
וששים וגו' הנמצאים בעיר. מאחר שאמר מעם הארץ א"כ מ"ש הנמצאים בעיר מיותר אלא פירושו שהיו מסנהדרין שנמצאים בירושלים לגדולה ולדון ולהורות וחסר עדיין לחשבון סנהדרין י"א איש לתשלום שבעים ואחד וחושב אלו המפורשים בפסוקים הנ"ל ובפסוק הנ"ל מפורש עוד אחד ואת הסופר שר הצבא המצביא את עם הארץ שאין לחשבו במספר הסנהדרין שדרשו שם במ"ר הנ"ל זה שליח ב"ד לקרא למי שצריכים וזהו המצביא וגו' וכאן חסר:
סריס שמסרס את ההלכה. מלשון חז"ל סרס המקרא ודרשהו היינו להקדים את המאוחר ולאחר את המוקדם בפסוק וכן כאן שבדיני נפשות מתחילין מן הצד והמופלא פוסק דעתו בסוף הכל. כך נ"ל ובמ"ר שם ליתא:
שבעה. ושבעה אנשים מרואי פני המלך בסוף ירמיה והם בכ"מ והכריע שהם שני סופרים:
מגבורי ישראל מזכין את ישראל בגבורה. כל אלו שחושב הם מזכין ובמ"ר שם ליתא למאמר זה:
שונין הלכה בחרב. כמ"ש ושננתם וכמ"ש רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם:
בשעת הדין. פירושו בשעת גמר הדין אפילו המזכין יכולין ללמד חובה כמ"ש סנהדרין במשנה סוף פרק ה' וזהו כולם אחוזי חרב:
שיצתה מיריכך. וזהו על יריכו:

ותתפחד מדש"ג. וזהו מפחד בלילות:
ורבנן פתרי. שם דרשה ב':
ששים רבוא וכו' ולמעלה. וכמ"ש בסדר בא ויסעו וגו' כשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף שהיו ג"כ כשש מאות אלף לא פחות כי כל אחד היו לו בנים וכאן הגירסא מגבורי ישראל אלו ס' רבוא וכו' ולמטה ובמ"ר שם הגי' מגבורי ישראל להביא טף ונשים וכאן חסר דרשה על כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה והוא שם במ"ר ועי' מ"כ כאן:
סינטומיס כל ערל לא יאכל. שמ"ר פרשה י"ט סי' ה' באריכות וש"נ וכתב במוסף ערוך טנטומיס בלשון יוני כללו של דבר:
מהו אל גבעת הערלות. אגב שהזכיר הפסוק דורש אותו שקבץ ואסף כל הערלות שמלו למקום אחד ועשאו כמין גבעה ומ"ש כאן בערלה שם במ"ר הגי' בערלות:
תני עד שלא יחטא. דרשה חמישית על הנה מטתו וכאן חסר ריש הדרשה וה"ג במ"ר שם רשב"י פתר לה בשלמה הנה מטתו שלשלמה זה שלמה המלך ששים גבורים סביב לה שהיו ששים גבורים סובבים מטתו בלילה והן היו מגבורי ישראל כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה למה היה עושה כן מפחד בלילות שהיה מתיירא מן הרוחות שלא יזיקוהו. אמר רשב"י עד שלא יחטא אדם כו' כמ"ש כאן:
א"ר אייבו. עי' ב"ר פרשה י"ט סוף סי' חי"ת פירושו בדרך נפלא מאד ע"פ המדות:
טוכסות זו את זו. עי' ערוך ערך טכס שהביא על זה מאמר בטקסים של מלכים ובמ"ע טכסא בלשון יוני ביר חיל וחומות ובערך טכסטסיס הסמוך וכתב שם המ"ע טכסיס בלי סדר וגם צבא או אנשים נועדים ללות שר או מלך ובמ"ר שם הגירסא א"ר אבא בר כהנא עד שלא חטאו ישראל ומראה כבוד ה' באש וגו' שבע מחיצות של אש היו בוססו זו בזו והיו ישראל רואים ולא מתייראין וכו' כמ"ש כאן:
ר' אייבו. שם במ"ר הגי' ר' יודן בשם ר' אייבו וכ"ה בקהלת רבה פסוק שבתי וראה. ד"ר פרשה י"א סי' ג'. וכאן חסר כל הדרשה משאול ואיתא במ"ר שם:
ורפה ידים. מפני היראה משונאיו:

פרק ט

אפריון עשה לו. במ"ר פרשה י"ב סי' ד' כל הדרשה דכאן אלא שאינם שווים בסידור הדרשות שהדרש הראשון דכאן הוא שם האחרון:
פפליון. במ"ע פי' בלשון רומי אהל ובילקוט כאן גורס עשו לה קיטון ועיין במ"ר פ"א ריש סי' ג' כל הענין:

פרק י

עמודיו עשה כסף. טעות הדפוס שהדפיסו עמודיו עשה באותיות גדולות ובהפסק וריוח גדול והקורא טועה לומר שהיא דרשה אחרת ואינו כן אלא הוא באמצע הדרשה וכ"ה במ"ר שם. ודורש לו שהעמודים בעצמם היו של כסף אלא על העמודים עשה ווים של כסף:

כתוב אחד אומר ולא יכלו הכהנים. כי מלא כבוד ה' את בית ה' הנה פסוק זה כתוב במ"א ח' כשנגמר הבית המקדש וכאן מדבר באהל מועד ובמשכן והיה לו להביא פסוק של סוף פקודי ולא יכול משה לבא אל אהל מועד וגו' וכבוד ה' מלא את המשכן וכ"ה שם במ"ר פסוק ולא יכול משה ושם חסר. ופסוק ולא יכלו הכהנים היה לו לדרוש באופן זה בסוף דרשת פסוק זה על בית המקדש. גם מה שהביא פסוק המכחיש ממש והחצר מלאה את נוגה כבוד ה' יחזקאל יו"ד פסוק ד' אינו מתיישב לפי המשל וכפי מ"ש לקמן והעולם לא חסר היה יותר נכון לגרוס פסוק של ישעיה ו' מלא כל הארץ כבודו וצ"ע:

פריומא. ובסמוך פריום ופירש במ"ע בלשון יווני מעיל קל ודק. ושם במ"ע בסמוך הביא מדרש זה וגורס פוריון ופירש שבלשון יווני הוא כסא שבו נושאים איש ואשה חשובה אך כאן משמע שהוא ענין ארון ותיבה שהוא מכוסה וצ"ע ואולי היה מעשה הכסא הנ"ל ג"כ מכוסה:

שני העמודים העומדים לפנים. במ"ר שם הגי' ב' עמודים של כסף שהיו עומדים לפניו כמין אסתווה. ובמ"ר פ"ד בסי' כ' בענין הארון מפורש שהיו שני עמודים של כסף עומדים בתוך הארון שנאמר אפריון וכו' עמודיו עשה כסף:

שאחורי הכפורת. שהדבור היה מבין שני הכרובים אבל הנועדה היה בכל ק"ק מקום הארון ולאו דווקא מקום הארון אלא מלא כל הארץ כבודו כמ"ש לעיל במשל המערה והים והפסוקים המבוארים שם וכמ"ש בסמוך שאין מקום פנוי בארץ מן השכינה:

כההיא דתנינן. מדות ריש פרק ד':

טובוי דהוא בביתא. ב"ר פרשה ט"ז סי' ב':

בת בלווייתא. שטוב ללין עמו בדרך במקום הלינה שלא ירגישו בו שנפחו קטן ולא כן הכסף ובמ"ר ובב"ר הנ"ל לא גרסינן תיבת בת:

כל הכלים הסיפות. מ"א ז' נ' הסיפות והמזמרות והמזרקות והכפות והמחתות זהב סגור והפותות שנקרא כסף מזוקק:

חפיפות. אולי הכוונה על מ"ש ד"ה ג' ה' ויחפהו זהב ועיין במ"ע סוף ערך חף א' וחישוריהם הכל מוצק מ"א ז' ל"ד מתורגם וחופיהון:

צר בו כל מיני אילנות. של כל מיני עצים וגם של זהב עשה פירות וכש"כ של עצים ועי' תנחומא סוף תרומה סי' י"א ועי' יומא דף ל"ט:
אף גילת ורנן. כבוד הלבנון אליך יבא:
שהעמיד מנשה צלם. וביומא שם הגי' וכשנכנסו גוים:
אפריון זה העולם. שם במ"ר הוא הדרשה הראשונה אך שם בדרשות אחרות ובאריכות:
זה שלשלת היוחסין. שם הדרשה באריכות מכתובים ע"ש:
וחקקן בכסא הכבוד. כמ"ש יחזקאל א' יו"ד ודמות פניהם פני אדם ופני אריה וגו' ופני שור וגו' ופני נשר:
ה' בשמים הכין כסאו. תהלים ק"ג י"ט. וס"ד ומלכותו בכל משלה ועי' שמ"ר פכ"ג סי' ג' ועי' תד"א פרק ל"א והעתקתי בב"ר פ"א סוף סי' ד':

פרק יא

צאינה וראינה בנות ציון. במ"ר פי"ב סי' חי"ת כל הדרשה וכאן חסר הדרשה שעל המילה:
מעשיו לבריותיו. שם במ"ר הגי' מעשיו לאוהביו:
המלאך ליעקב. היינו מ"ש ויאבק איש עמו וירא כי לא יכול לו שעל זה מפורש ביהושע י"ב וישר אל מלאך כמ"ש בתורה כי שרית עם האלהים:
חמש אפין. חמשה אופנים איך שעושה שלום בין בריותיו וחושב והולך. א' וגויתו כתרשיש ותרגום יונתן בכל מקום שכתוב תרשיש ימא וכתיב ופניו כמראה ברק שהוא אש ואין הים מכבה אותו. ב' המקרה במים שאין אש השכינה שבשמים ולא הכרסי' של אש מיבשים עליותיו של מים עליונים ולא עליותיו מכבה הכסא. ג' הרקיע של מים והכוכבים של אש ומ"ש מעולם לא ראתה חמה אינו מהחמשה אופנים שאינו חושב אלא מים ואש והובא דרך אגב. ד' המשל ופחד וכנ"ל מיכאל שר של שלג וכו' וכמ"ש בדברים רבה פ"ה סי' י"ב מיכאל כולו שלג וגבריאל כולו אש ודברי ר' לוי הוא דרך אגב. ה' ברד ואש מתלקחת שמ"ר פרשה י"ב סי' ד' ושם מבואר:
מיתה ומתקלהא. אולי פי' מלשון תקלה ובמ"ר שם הגי' ומתקהלא מלשון אסיפה של אש ומים ונכונה יותר גירסת השמ"ר מתלקחת מאחר שמכהו הברד לוקחו האש ושורפו:
שאל רשב"י. שמ"ר סוף פרשה נ"ב ושם מבואר:
היה לו להעמיד. שאם היה כתוב אלא ועשו לי משכן היה די שיעמיד ד' קונטיסין הם עצים גבוהים אלא שצוה עוד הקב"ה על כמה דברים ועי' שמ"ר פ' ל"ה סי' ו':

אותונין. עי' מ"ע אותונית. ירושלמי סנהדרין פרק כה"ג נפיק לגביה אותוניתיה וא"כ יקשה דהיינו דר' ברכיה בלבוש נאה ע"כ נכונה יותר הגי' בשמ"ר סוף פרשה ל"ה איקונין:

וכי יכולני לעשות כמוהו. חסר וצ"ל אמר לו כתבניתם אמר לו ראה ועשה (אמר לו יכול אני לעשות כמוהו א"ל) כתבניתם כך צ"ל א"ל ראה ועשה כתבניתם והשאר מיותר וכנ"ל בשאר הדרשות ובמקומות הנ"ל:

העמיד אין כתיב כאן. הכוונה העמד:

באסטרטיא. חיל של מלך עי' בערוך ערך זה וכן סנקליטין פי' בית דינו ויועציו עיין בערוך ערך זה:

נראים במשכן ככוכבים. שהיריעות כרקיע כמ"ש נוטה שמים כיריעה וכמ"ש וימתחם כאהל וביריעות היה תכלת דומה לרקיע והקרסים נוצצים ככוכבים:

כחתני' היו. במ"ר שם הגירסא חיתונים היו שנא' וקדשתם היום ומחר וביום שמחת לבו זה מתן תורה ויתן אל משה ככלותו כתיב עיין בפירושי שם:

פרשה ד

פרק א

הנך יפה במצות. לעיל פסוק הנך יפה ולקמן פסוק מה יפית וחושב זוגות זוגות שדומים ונערכים זה לזה על שכתוב ב' פעמים הנך יפה:

בכלאים. שאת שומרת איסור כלאים של מלבוש ואת שומרת מצות ציצית אף שיש בו כלאים שכן צותה התורה:

הנך יפה בנטיעה הנך יפה בערלה וכו'. כך צ"ל הנך יפה בנטיעה בערלה הנך יפה בנטע רבעי שאחר שהנטיעה אתה שומר ג' שנים ערלה ואח"כ שנה רביעית נטע רבעי:

הנך יפה בתפלה הנך יפה בקריאת שמע. הנראה שצ"ל תחלה בק"ש ואח"כ בתפלה כסדרן תמיד:

במזוזה הנך יפה בתפילין.שבשניהם כתוב פרשת שמע והיה אם שמוע ובשניהם כתוב וקשרתם וכתבתם:

הן הסנהדרין. לקמן פסוק עיניו כיונים:

הולכים וחוזרים. כשרואה בעיניו יודע אנה ילך כי הסומא אינו יכול להלוך כ"א על ידי אחר שמראה לו את הדרך:

יונה זו תמה. שאין בה בינה יתירה ולא עזות כמ"ש ויהי אפרים כיונה פותה אין לב וכאן חסר וכצ"ל מה יונה זו תמה כך ישראל תמימים מה יונה זו נאה בהילוכה כך ישראל נאים בהילוכן:

מצויינת. תארה יפה בגופה ובצבעי מראותיה:

צנועה. איני יודע מהו צניעותה ואם בזה שדבוקה בבן זוגה הלא זאת חושב לקמן בסמוך:

על העולים. לעיל הגירסא על העוונות ואולי הכוונה על היורדים שהיונה היא קרבן עני ואמר עולים בדרך סגי נהור שכן נקראת קרבן עולה ויורד:

שלש שורות של ת"ח. סנהדרין במשנה פ"ד מ"ד:

בכל חודש גורן. עיין לעיל במ"כ. והכוונה פירות שובך כמו פירות של גורן כך היונים עושין פירות ומולידים בשובך:

לא בטלו ג' רגלים. שהיו עולים לאחר החורבן לזכרון:

שוגרת רגליות הרבה. שפורחת מקנה ומהלכת ברגליה במקום שמוצאת מזונותיה ומלקטת ועכ"ז אינה שוכחת מקום קנה:

בשעה שהזקן. והיו רואים אז ביומא דכלה יקרה דאורייתא תרי זימנא בשעתה היינו עמוד ענן כמ"ש בברכות י"ז ע"ב וכגון יתרו שראה בכבודן של ישראל ובא ודבק בישראל:

כי בראותו ילדיו וגו'. יקדישו את שמי היינו שקדשו שמו בירידתן לכבשן האש והקדישו את קדוש יעקב וגו' אז וידעו תועי רוח בינה וגו' שבאו ודבקו בישראל:

רבי היה יושב ודורש. אגב דרשה דלעיל שדרשה רבי הביא גם זו שהיה יושב ודורש:

בישראל כמשה. גדול מהכל ושקול כהכל:

דוגמא דידך. וכמ"ש ועינו כעין הבדולח שפירושו תבניתו ודוגמתו וכן עיניך יונים:

הביאה אורה לעולם. שהאירה עיני נח ובניו וכל אשר אתה בתיבה שיש תקוה שישוב העולם להיות כמקדם לצמוח ולגדל פירות ולסימן אורה זו הביאה מאילן הזית שדולק ומאיר לעולם:

טרף בפיה קטל. על שהתחיל הקב"ה לבנות העולם מחדש היה גדל הכל מהרה כמו בבריאת העולם שכל עלה היה נעשה ענף גדול בזמן מועט והיו מרכיבים אותו ונעשה אילן גדול:

ר' לוי אמר משמטוטי. ה"ג בב"ר פל"ג סי' ו' ר' אבא בר כהנא אמר משבשושין של א"י הביאה אותו ר' לוי אמר מהר המשחה הביאה אותו ובערוך ערך שבט ב' הביא הגי' ר' אבא אמר משבטוטי שבא"י הביאתו ופי' במ"ע שם שפירושו שבטים ובנוסחאות

כתוב משבשושין וענין אחד הוא ובויק"ר פ' ל"א סי' י"א ע"ש הגירסא בהיפך ומ"ש מהר המשחה על ששם גדלים זיתים מעולם:

אפילו אצרובלין של רחיים. בא לחזק הקושיא מהיכן הביאה אותו שהרי כל מה שנמצא אפילו אבנים שהם לצרכי אדם הכל נמחה ולא שאר אבנים עיין ב"ר פרשה כ"ח סי' ג' שהארכתי בזה איך דורש:

ולא מתוק מתחת ידיך. ע"כ לעיל פסוק הנך יפה:

מבעד לצמתך. שערך כעדר העזים שגלשו מהר גלעד:

שעיניה יפות. דורש רישא דקרא עיניך יונים:

כשמצמת שערה. דורש מבעד לצמתך שערך שמצמת ואוספת שער ראשה וקולעתם מאחורה כך היתה סנהדרי גדולה יושבת בלשכת הגזית במקום שהוא חול ולא קודש וזה נקרא אחורי ביהמ"ק ומרומז בתיבות מהר גלעד ואין גלעד אלא בית המקדש עיין ב"ר סוף פרשה ע"א ושמ"ר פרשה מ' סי' ד' ומש"ש בשם המכילתא:

מצומדין והן מרווחים. כמ"ש עומדים צפופים ומשתחוים רוחים וכן כאן מבעד לצמתך מבעד פי' מרווח לצמתך לצמצומך:

כהדין. אולי צ"ל בדין פי' כשיושבים בדין ועי' מ"כ:

רבה דציפורין ור' לוי. שניהם דרשו תיבה זו בלשון ערבי ועיין מ"כ ולקמן בפסוק מגדל דוד הסמוך ציינתי לכמה מקומות:

שגלשו מהר גלעד. שגלשו פי' מלשון קרתה וגלוי כמ"ש בתרגום תזריע פסוק ואם מפאת פניו ימרט ראשו גבח הוא ת"א גלוש הוא וזהו מ"ש הר שגלשתי מתוכו שקרחתי מתוכו היינו ביזת מצרים כמ"ש וינצלו את מצרים וביזת הים:

גלעד לאומות העולם. ע"ד שכתוב עד הגל הזה וכמ"ש שמעו עמים ירגזון:

דאתנהרתון. שעל ידי הקרחה מתגלה הראש שהיה מכוסה וכמ"ש שמ"ר ריש פרשה ט"ו מיד גלו צדיקים את ראשיהם ע"ש:

הדא מוצינא. עיין מ"כ דגרס בוצינא ויתכן דכצ"ל הדא בוצינא כד הוא צפי טבאות מלשון איהו בקרי ואתתיה בבוציני הם הקרים הקטנים כשעולים וצפים מן הארץ בטוב והצלחה אז צריך למעטם ולקרוח מהם הרבה ואז יהיו היתרים טובים וגדולים שעלו:

שניך כעדר הקצובות קצובין מילין. אולי דורש שנייך על שני דברים שאכלו בשנייך הם ביזת מצרים דברים קצובים ממה שהבטיח לאברהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול:

מן הרחצה. שנרחצו ונטהרו בעלותם מן הים אחר שאמרו השירה והביא ראיה משירת דבורה שמחלה השירה על כל חטאותיהם הקודמים ונעשו עם חדש וכן אצל דוד כתוב

אלה דברי דוד האחרונים מיד אחר השירה שאמר שם להורות שנעשה כעולם חדש שאין אחרונים מצטרף עם הראשונים:

מותאמים. בין שכינה למלאך:

ויסע וגו' ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם. ולפניהם הרי כתוב וה' הולך לפניהם יומם:

פרק ג

כחוט השני שפתותיך. כמ"ש אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו ביוה"כ וכך ע"י השירה שתחלה היו מלאים עונות וע"י השירה שאמרו בשפתותיהם נלבנו ונרחצו ונתכפרו:

ומדברך נאוה. כשאמרת ואנוהו היינו זה אלי ואנוהו ואגב דורש מ"ש זה אלי שהראו באצבע ואמרו זה עי' שמ"ר פרשה ט"ו סי' כ"ח שבכמה מקומות שכתוב תיבת זה פירושו שהראה באצבע:

הריקן שבכם. היינו על ידי שירה הנ"ל שכפרה על הריקן אך ביתר שאת על הצדיקים שנתעלו מאד ומ"ש התחיל משה משבחן וכו' כמ"ש שמ"ר פ' כ"ד סוף סי' א' וסוף סי' ג' דוק שם ותבין כאן:

פרק ד

כמגדל דויד. ולא מצינו בתנ"ך מקום שנקרא מגדל דוד ע"כ דורש כמגדל נוטריקון כמה שגידל ושייך לפסוק הקודם שדרשו על ביזת הים ועל שירת הים וע"ז אמר כאשר גידל אתכם דוד שסיפר הנסים של הים וסיפר השירה שאמרתם וכמ"ש במזמור ע"ד אתה פוררת בעזך ים וגו' ובמזמור ק"ו ויגער בים סוף ויחרב וגו' עד ויאמינו בדבריו וישירו תהלתו וזה צוארך. השירה שאמרו בצוארם וכדומה במזמורים אחרים ולכולם כוון המדרש אע"פ שלא הביא אלא פסוק לגוזר כי הביא פסוק של תהלים קל"ו שנקרא במשנה הלל הגדול וזהו כמגדל כמו שגידל בהלל הגדול וכן בדרשה שעל מדין וסיחון מלך האמורי וכן בדרשה שעל הירדן למכה מלכים גדולים מטעם הנ"ל רק בדרשה שעל מ"ת לא נזכר בהלל הגדול ע"כ הביא מתהלים ס"ח ודו"ק:

אדם הראשון. היינו מזמור קל"ט אחור וקדם צרתני וכל המזמור שם עי' ב"ר ריש פ"ח ואברהם היינו מזמור פ"ט משכיל לאיתן האזרחי וכמ"ש שמ"ר פכ"ז סוף סי' ו' איתן מושבך כאברהם וכמ"ש ר"ה פ"א ירח האיתנים איתני עולם שעל כן פתח חסדי ה' עולם אשירה לדור ודור אודיע אמונתך שאברהם מדתו חסד כמ"ש חסד לאברהם וזהו כי אמרתי עולם חסד יבנה והוא הודיע אמונת השי"ת בעולם וזהו לדור ודור אודיע אמונתך

בפי (שעל זה רמזו חז"ל מרגלית טובה היתה תלויה על צווארו של א"א וכשמת תלאה בגלגל חמה שתחלה אמר אודיע אמונתך בפי ואח"כ אמר שמים תכין אמונתך בהם והפסוק הב' מפרש לפסוק הא' חסדי ה' כשאמרתי עולם חסד יבנה לדור ודור אודיע אמונתך שמים תכין בהם). משה כמ"ש מזמור צ' תפלה למשה שלמה כמ"ש מזמור ע"ב לשלמה וגו':

רב אמר אסף. וכו' עי' ויק"ר פרשה י"ז סי' א' קה"ר פסוק טובה חכמה מגבורה וכו' עשרה שליטים וכצ"ל אסף הימן וידותון ג' ושלשה בני קרח אחד וכ"ה בקה"ר שם:

ור' יוחנן וכו'. ושלשה בני קרח א' תיבת אחד שאצל בני קרח מיותר וט"ס:

רב אמר אסף והימן וירותון. ג' שנזכרים בד"ה א' כ"ה ו' הנה אסף יש הרבה בספר תהלים מזמור לאסף משכיל לאסף. הימן כמ"ש תהלים פ"ח למנצח לבני קרח למנצח על מחלת לענות משכיל להימן האזרחי. וידותון היינו מ"ש תהלים ע"ז למנצח על ידותון לאסף מזמור וכולם נקראו נביאים בד"ה א' ריש כ"ה פסוק ב' על ידי אסף הניבא על ידי המלך ושם פסוק ג' לידותון הניבא על הודות והלל לה' ושם פסוק ה' להימן חוזה המלך בדברי האלהים. ובני קרח הם המפורשים בתורה ריש פ' וארא ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף ובד"ה א' ו' בן אביסף בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל ואחיו אסף העומד וגו' עד גרשון בן לוי הרי שאסף שחושב כאן מפורש בו שאינו אביסף שאביסף מבני קרח בן יצהר בן קהת ואסף מפורש בו שהיה מבני גרשון ובד"ה א' ט' י"ט כתוב ושלום בן קורא בן אביסף בן קרח ועליו מפורש בד"ה א' ריש כ"ו למחלקות לשוערים לקרחים משלמיהו בן קורא מן בני אסף הרי לנו מבואר שהיו שני אסף אחד אסף הוא אביסף ואביאסף בן קרח ואחיו אסף בן ברכיהו מבני גרשון ואסף של ד"ה א' כ"ה ב' אסף הניבא על ידי המלך הוא אסף בן ברכיהו הנזכר בד"ה א' ו' אך אסף הנזכר בתהלים הרבה פעמים בזה פליגי רב ור"י דרב סובר שאסף של תהלים הוא אסף בן ברכיה הנביא מבני גרשון כנ"ל לכך חושב אסף הימן וידותון לשלשה ובני קרח שבתהלים כמה פעמים שהם אחד שבכללם ג"כ אסף בן קרח ור' יוחנן סובר שאסף סתם של תהלים הוא בן קרח וע"י שהיה בן תורה יותר מאחיו זכה עם אחיו וזכה בעצמו ביחוד יותר מאחיו וע"כ חושב בני קרח שלשה ואסף הימן וידותון אחד אסף כבר נחשב בבני קרח וידותון לדרשה על הדתות והדינים ואין לחשוב אלא הימן ודורש שבתהלים ל"ט כתוב למנצח לידותון היינו ידותון שנזכר בדה"א כ"ה ובתהלים ס"ב למנצח על ידותון מזמור לדוד ובתהלים ע"ז למנצח על ידותון לאסף מזמור ואם פי' ידותון הנביא איך אמר על ידותון והם ב' כתובים מכחישים ע"כ דורש ר"י ומכריע על ידותון על הדתות והדינים

וגם במקום שכתוב לידותון ג"כ פירושו על הדתות והדתים וא"כ סובר שידותון הנביא לא נזכר בתהלים וזהו שאמר שאסף והימן וידותון שנזכרו בדה"א כ"ה ו' אסף וידותון והימן בד"ה נחשבים לשלשה ובתהלים אינן נחשבים אלא לאחד ומ"ש רב אמר לידותון הנבא על הדתות והדינין שעברו עליו ועל ישראל וכן בדברי ר' יוחנן בדברי רב הוא טעות וצ"ל כמ"ש בקה"ר שם רב אמר לידותון ממש פי' כשמו הנ"ל וכן בתהלים ל"ט למנצח לידותון. לידותון הנבא כנ"ל ור' יוחנן דורש על הדתות והדינים ויתכן שגם רב סובר שבמקום שכתוב על ידותון פי' ג"כ על הדתות והדינים אך במקום שכתוב לידותון בזה פליגי ודוק מאד שבאלו הגהות והביאורים מבואר המאמר הסתום הזה באר היטב ומ"ש שהעשירי הוא עזרא אינו מבואר מנין לו ויתכן על מזמור קל"ג על נהרות בבל שם ישבנו וכמ"ש עזרא ח' ט"ו ואקבצם אל הנהר הבא אל אהוא ונחנה שם וזהו שם ישבנו כי בימי דוד וכל הנזכרים לא ישבו על נהרות בבל ולא חרב ציון בימיהם אלא הנביא עזרא שהיה אח"כ אמר כן ברוה"ק כך נראה לי. ומה שהסכימו על חשבון עשרה מבואר במדרש קהלת שם על פסוק החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים שהם יו"ד הנ"ל. וגם דוד בכלל עשרה אלא שהוא הנבחר מכולם לענין הזמירות:

אלף המגן. חוזר לדרשת פסוק כמגדל דויד לענין ביזת הים והשירה. אלף כמ"ש שש מאות אלף רגלי. המגן שהגנתי עליהם בים תלוי עליו על האלף אותו שכתוב בו דבר צוה לאלף דור היינו התורה על ידי משה וכמ"ש מדרש קהלת פסוק אדם אחד מאלף:

ר' יוחנן פתר קרייה. הנך יפה וגו' מבעד לצמתך שערך כעדר העזים:

לא היו עומרים באלירא. בשמחה ובריוח שתיבת מבעד פי' ריוח בלשון ערבי כדלעיל סוף פסוק הנך יפה ופי' במקום שהיה להם לעמוד בריוח עמדו בצמצום שהיו דוחקים עצמם להתקרב להר סיני ואח"כ וינועו ויעמדו מרחוק היו דוחקים עצמם לאחוריהם מגודל היראה האשות והקולות:

ר' אבא בר כהנא. המאמרים מחולפים תחלה מאמר ריב"ל הסמוך גל ועד לאהל מועד על זה מביא דברי ר' אבא בר כהנא:

דאתנהרתון מן גווייי'. לפרש מ"ש שגלשו מהר גלעד וכבר מבואר לעיל:

מילין קציבין. מנוים במנין וקצבה:

שעיר עזים אחד לחטאת. במוסף ר"ח. ושעיר חטאת אחד במוסף של יום ראשון של פסח ובכל מוסף בסדר פנחס כתוב בלשון אחר אצל השעיר של חטאת רק בעצרת הוא חג השבועות שבו נתנה התורה כתוב וביום הבכורים וגו' שעיר עזים אחד לכפר עליכם ולא נזכר חטאת בפירוש והוא ע"פ מדה ט"ז מיוחד במקומו שלא היה להם בעת מ"ת

חטא ועון וכמ"ש ויחן שם ישראל נגד ההר לשון יחיד שנעשו כולם כאיש אחד שעשו שלום ביניהם ובין אביהם שבשמים וכמ"ש במכילתא פסוק זה הובא ברש"י:

לכל אחד ואחד מישראל. וזהו שכולם מתאימות ס"ר מלה"ש עם ס"ר ישראל שנתאמו ונתיחדו יחד עי' שמ"ר פרשה מ"ה סי' ב' וש"נ ומבואר ועי' פתיחתא כ"ד דאיכה רבתי:

מוסר פתח. כמפורש בילקוט חבקוק פסוק ראה ויתר:

ויען העם קול אחד. סוף משפטים וכמ"ש רש"י שם שפרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות שאמר כל אשר דבר ה' נעשה ושם מפורש שאח"כ אמרו נעשה ונשמע:

וישמע ה' את קול דבריכם. שאמרו למשה דבר אתה עמנו ונשמעה קרב אתה ושמע וגו' וע"ז כתוב וישמע ה' את קול דבריכם פי' שקבל דבריהם וכתוב שם הטיבו כל אשר דברו:

הטבה כהטבת נרות. עי' לעיל פסוק יונתי באמצע ושם מבואר:

שאין ת"ל זה סיני. צ"ע שאינו דורש על זה כלום ויתכן שבא להעיר על מ"ש בתהלים ס"ח ארץ רעשה אף שמים נטפו מפני אלהים זה סיני וכי סיני אלהים הוא וזהו שאמר שאין ת"ל זה סיני כאן ועל זה הביא הפסוק משופטים ה' הרים נזלו מפני ה' זה סיני וכאן פי' הרים נזלו מפני ה' איזה הרים זה סיני דרך כלל ופרט וכמפורש בתורה ויחרד כל ההר מאד וכן כאן בתהלים ס"ח מדה ל"א ע"פ מדה י"ז כאלו כתוב ארץ רעשה זה סיני ובשופטים ע"כ ע"פ כלל ופרט הרים נזלו מפני ה' איזה הרים נזלו זה סיני מפני ה' אלהי ישראל על שהוא אלהי ישראל ביחוד ומזה למדתי שגם מ"ש בתהלים שם בצאתך לפני עמך בצעדך ע"פ מדה י"ז כמ"ש בשופטים שם ה' בצאתך משעיר בצעדך משדי אדום ושני הפסוקים למדים זה מזה מה שחסר כאן מילא כאן ודוק והיה נכון להגיה מ"ש שאין ת"ל זה סיני בשורה הקודמת בפסוק של תהלים:

בזכות משה ופנחס. כמ"ש וישלח אותם משה אלף למטה וגו' אותם ואת פנחס על שהתחיל בהריגת המדינית יגמור הריגת המדינים:

הה"ד ויקח משה ואלעזר את הזהב מאתם. שייך לסוף הדרשה באותה שעה התחיל משה משבחן וכו' ועל זה שייך הדרשה הה"ד ויקח משה ואלעזר את הזהב מאתם אחר שקבל דבריהם ונכון להגיה כן:

י"ב אלף בנדבה וכו'. ע"פ מדה יו"ד עי' במ"ר פרשה כ"ב סי' ג' מלשון שנים וכפולים וימסרו משמע שמסרום בעל כרחם ומה שאנו דורשים עוד י"ב אלף אינו במסורה אלא בנדבה:

בי"ב אלף הלכו למלחמה. וי"ב אלף השנים היו על הכלים במ"ר שם:

שלא הקדים אחד מהם. ורמוז כאן ראש ויד כמ"ש עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידנו ולא נפקד ממנו איש פי' שאיש ממנו לא חסר במה שבראש וביד היינו תפלין שעשו כדין. עי' לקמן פסוק שניך כעדר הרחלים:

נכנסים זוגות. וזהו מתאימות כתאומים:

שנטלו שלנו מתחת ידיכם. צ"ל שנטלנו שלנו ופי שנטלנו עונשים על ידיכם שתלו את החוטאים:

הזיעה של היצה"ר. שע"כ הקריבו אצעדה וצמיד טבעת עגיל וכומז הכל תכשיטי נשים שמביאים לידי הרהור:

לסיחון מלך האמורי. עיקר כוונתו לפסוק ונתן ארצם לנחלה שפסוק מיותר שכתוב אחריו נחלה לישראל עבדו אלא שבכלל פסוק ונתן ארצם לנחלה נכלל גם ארץ מדין שירשו ישראל:

על ידי סנדרנא. תיבת סנדרנא צ"ע מהו:

בג' מקומות. ב"ר פרשה ע"ו סי' ה':

שעלו מן הרחצה. הוא נהר הירדן שרוחצין בו:

בששים אלף נכבשה א"י. צ"ע מה דורש ויתכן שדורש פסוק הנה מטתו שלשלמה וכרבנן שדרשו שם על יוצאי מצרים ור"א דורש על אלו שעלו מן הרחצה מן הירדן וכמ"ש יהושע ד' י"א ויהי כאשר תם כל העם לעבור וגו' ויעברו בני ראובן וגו' כארבעים אלף חלוצי צבא שדורש בסמוך וזה ששים גבורים סביב לה וגו' על ששים אלף אלו וראיה לדבר דלקמן פסוק זה שדורש כ"ד משמרות כהונה וכ"ד משמרות לויה וי"ב מחלקות שהם ס' שכוונתו מפסוק זה ששים גבורים וכמ"ש מפורש בריש פסוק זה הנה מטתו וכן כאן ודוק היטב:

אמד או חסר או יתר. עי' מ"כ והדרשה מרומז ברות רבה פסוק וישאו להם נשים עי' ב"ר פרשה צ"ח סי' ט"ו חידוש נפלא בזה ע"ש ותבין כאן מ"ש תמן אתמר כארבעים אלף חלוצי צבא היינו ביהושע ד' י"ג והכא אתמר בדה"א ה' י"ח שהיה בימי שאול כמ"ש שם פסוק יו"ד שדורש שם שיהושע נקרא שאול שהכל אחד שמ"ש אצל יהושע כארבעים אלף ומ"ש כאן ארבעים וארבעה אלף ושבע מאות וששים יוצאי צבא זהו כארבעים שהיו יותר מארבעים אלף ועל שלא נשלמו לחמשים אלף אומר כארבעים:

אלף שלם היו. הז' מת וששים היו אלף שלם אלא שכלו בדרכים שהלכו במלחמות וחסרו רק ב' מאות וארבעים הרי שהיו מ"ה אלף וחסר עוד לתשלום ששים ט"ו אלף שהיו שומרי כלים ולא חשבם הכתוב ביהושע ובד"ה שם:

שכולם מתאימות. שהכהנים עם הארון והכהנים תוקעי השופרות היו בין החלוץ והמאסף כמ"ש והחלוץ הולך לפני הארון והמאסף הולך אחרי ארון ה':
שלא היה ניזוק. אע"פ שהיו קרובים לארון לא היו ניזוקים עי' במ"ר ריש פ"ד ותבין כאן:
שאמרו כו' כל איש. וכו' את פיך ולא ישמע את דבריך וזהו ומדברך:
למכה מלכים גדולים.גו' עד לכל ממלכות כנען:
להפרע ממחריביו. וזהו נורא אלהים על אוויביו ק"ו ממקדשיך:
דתנינן תמן. ויק"ר פ"י סי' ד' וש"נ ומבואר:
אבנט על מה היה מכפר. כצ"ל אית דאמר על הגנבים ואית דאמר על העקמנים טעמא וכו' וכ"ה שם וכאן חסר:
ב"ד לא היה להם כפרה. ה"ג בערכין ט"ז לא היה להם כפרה בקרבנות:
כדי שלא יצטער אותו צדיק מתוך ישובו. עי' מ"כ שהנכון דלא גרסינן ליה ואם איתא דגרסינן ליה נראה שמקומו למעלה אצל מ"ש מתחלה אתה דורש גבהו שש אמות וזרת שלא יצטער אותו צדיק מתוך ישובו ויהלך מלא קומתו וכל דרשה של נפילת גליות הוא דרך אגב שזכרו דרש בו:
מן הרחצה שמכפרים. שהמילין קצובים הן הבגדים הנ"ל רוחצים אותו מן העונות ומכפרים עליהם ע"ד שכתוב אם רחץ ה' את צואת בנות ציון:
כמין שתים נרתקות. שמרתקין ומתאימים ומחברים את החושן אל כתפות האפוד:
א"ל חמרי'. מוליך החמור של ר' יונתן:
כל כלי יוצר עליך לא יצלח. וס"ד וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי ובב"ר פל"ב סי' יו"ד לא גרסינן תיבת והדין וגם כאן הוא מיותר אצל פסוק זה כל כלי יוצר עליך לא יצלח רק אצל פסוק כפלח הרמון רקתך שכאן הוא מקומו ובשביל פסוק זה הובא כל הדרשה שייך לומר והדין:
כ"ד משמרות כו' וי"ב מחלקות. פירשתי לעיל ריש פסוק הנה מטתו ובמ"ר פרשה י"א סי' ג':
שמשמרין את ישראל. שומרין ומשמשין אותם ומקריבין קרבנותם ומתפללים עליהם ומכפרים עליהם וזהו מן הרחצה:
דתנינן הראשון בראש ורגל. ומונה שם כל האברים של התמיד אחד לא נעדר:
איל קרב באחד עשר ובחמשה עשר. יומא פ"ב משנה ו' איל קרב בי"א הבשר בחמשה וכן צ"ל כאן וכאן בטעות:
והם מעבירים זוגות. כצ"ל והם מזדווגים זוגות זוגות כ"ה במשנה בסנהדרין סוף פרק ה':

שלמדין דבר מתוך דבר. שהשכול הוא מי שבניו מתים כולם ר"ל ואין מתקיימין לו מה שמוליד וכן מי שאינו מבין ומוליד דבר מתוך דבר נקרא שכול ועקר וכאן אמר ושכולה אין בהם על שלמדין ומולידים דבר מתוך דבר:

לשון של זהורית. ביום הכפורים שמתלבן וכמ"ש אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו כמ"ש שבת במשנה פרק ט' משנה ג':

שעיר המשתלח. למדבר וזהו ומדברך נאוה ומ"ש מדברך יאי על מדבר של שעיר המשתלח ומ"ש מדברותייך יאאי על הדבור כמ"ש פרים שפתינו ועי' שמ"ר פ' ל"ח סי' ד':

אעפ"י שהוא מדבר. בהמ"ק כמ"ש ציון מדבר היתה אחר החורבן:

בחורבנה העמידה לי צדיקים. כשנעשית מדבר העמידה לי צדיקים וזהו ומדברך נאוה:

בני שוממה. ציון בחורבן בהמ"ק מבני בעולה ציון שבעת שהיה בהמ"ק קיים היתה דומה לבעולה כמ"ש כי יבעל בחור בתולה יבעלוך בניך:

הריקן שבסנהדרין. דברים אלו צ"ע שהקטן שבסנהדרין שבכל ערי ישראל היה גדול מכל הגדולים שבעירו הקטן של סנהדרי גדולה היה גדול מכל גדולי סנהדרין של עירות:

כך כהונה מביהמ"ק. כוונתו על כל הטובות שבעולם וכל הברכות שבעולם הכל מביהמ"ק וכמ"ש בתפלת שלמה:

מטרגונין. מרובע לארבע רוחות העולם.

ונעשה תל. וזהו לתלפיות נוטריקון תלפיות בהיפוך אותיות יפות שנעשה תל מי שהיה תחלה יפה:

עד כדון בבנינו. ברכות למ"ד ושם חסר זה וצריך להגיה שם מכאן ומירושלמי פ"ד דברכות:

הר המוריה. ב"ר פרשה נ"ה סי' ז' ושם נרשם:

שהיה תאות לבבכם. דורש תיבת תלוי היה תאות לבבכם:

ולבני אי אתה נעשה מגן. שאמר לו אנכי מגן לך ולא הזכיר זרעו כמ"ש אצל נתינת הארץ שאמר לו לזרעך נתתי את הארץ:

זו כהונה ומלכות. שני שליטות וממשלות הגדולות מכל שליטות מלכות במדינה וכהונה גדולה בבהמ"ק:

פרק ה

הודן והדרן וכו' נוין. צ"ע להבדיל מהו הוד והדר ומהו נויה ומהו שבחה שלפי הנראה הכל אחד ובמדרש שמואל פרשה ט"ו שם הגירסא מה השדים הודן של אשה כך משה

ואהרן שבחן של ישראל. ויתכן שהמדרש שדרכו להעתיק משאר המדרשים הביא כמה מיני נוסחאות כפי שמצא וכוונה אחת להם:

מלאים חלב. להניק את הולד ואינה מחזקת לעצמה:

שהאשה אוכלת התינוק אוכל. בא לרמוז אעפ"י שכל מה שהאשה אוכלת נעשה מהמאכל חלב וטעם החלב מעין טעם המאכל עכ"ז אינה דומה להמאכל עצמו כך משה אע"פ שמסר לאהרן כל מה ששמע מפי השי"ת עכ"ז לא היה באפשרי למסור לו כל השגתו וכמ"ש לא כן עבדי משה וגו' ומראה ולא בחידות ואהרן לא ידע זה עד שהודיעו השם יתברך בפסוק זה לא כן עבדי משה וגו' וכש"כ בני אהרן וכש"כ הזקנים וכש"כ כל ישראל ותפס אהרן לרבותא:

ויגד משה לאהרן את כל וגו'. ואף שכאן מדבר מהשליחות ולא מהתורה דורש תיבת כל שכל דבור ששמע משה מסר תמיד לאהרן:

הוא משה ואהרן. פעם מקדים משה לאהרן ופעם מקדים אהרן למשה להגיד ששניהם שקולין ואע"פ שאינם שווים ועיין ב"ר סוף פרשה א' מ"ש בפירושו שם ובכל מקום שכתוב שני פי' שניהם שווים שני המאורות שני שעירים שני כבשים כמ"ש בת"כ וכן כאן:

ונתנם בכף מאזנים. ועכ"ז יתכן שזו יקרה מזו באיכותה:

ושלחו הרופאים. כאשר שמעתי שהיה איש אחד חולה שהיה מימי רגליו מתוקים ורבים והיו הרופאים לוקחים אותם לרפואות וכן יתכן כאן:

ארוכה ומרפא רפאתים. דורש כופל ויתור לשון של רפואה והיה די שיאמר הנני מרפא אותם אלא ה"פ הנני מכין לה ארוכה ומרפא קודם המכה ואח"כ ורפאתי בעת הרפואה:

כרפאי לישראל. וס"ד ונגלה עון אפרים תחלה אני מכין רפואה ואח"כ ונגלה עון אפרים היא המכה:

נגוף ע"י אהרן. דרש אחרת שדרשה הא' שאצל מצרים הקדים תחלה המכה ואח"כ הרפואה והדרשה הב' נגוף ע"י אהרן כמ"ש אצל צפרדע הנני אנכי נוגף את כל גבולך בצפרדעים וכתיב שם ויט אהרן את ידו על מימי מצרים ותעל הצפרדע וגו' ומשה רפא המכה כמ"ש ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים וגו' וימותו הצפרדעים:

ה' אשר עשה את משה ואת אהרן. וס"ד ואשר העלה את אבותיכם מארץ מצרים שלצורך זה ברא אותם שהרי כתיב אחריו וישלח ה' את משה ואהרן ויוציאו וגו' ומהו אשר עשה אלא כנ"ל:

דדן נסתם. כיון שאחד פוסק מלינק פוסק גם השני וכשפוסקים מלינק אז גם החלב פוסק:

שלשת הרועים. שלשתם רעו ופרנסו את ישראל כמ"ש בסמוך וכמ"ש נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן וכן מרים וכמ"ש מיכה ו' ואשלח לפניך את נשה אהרן ומרים ומשה נקרא רועה כמ"ש ישעיה ס"ג י"א משה עמו איה המעלם מים את רועה צאנו:

נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם. הם הגדולים של ישראל שנאספו לעמים יחד:

ר' יוסי אמר. סדר עולם פרק יו"ד וסתם סדר עולם ר' יוסי ע"כ אומר ר' יוסי אומר וכ"ה בתענית ט' וילקוט זכריה י"א והוא פירוש אחר לבד מ"ש בירח אחד נגזר עליהם:

לא מקום זרע. שכתוב שם ותמת שם מרים ותקבר שם ולא היה מים לעדה וירב העם וגו' לא מקום זרע וגו' והלא היה זה בסוף ארבעים שהלכו במדבר ציה וערבה ולא זרעו ולא נטעו ולמה אמרו דווקא כאן אלא כ"ז שהיה הבאר של מרים כל מקום שבאו היה הבאר מעלה להם כל אלו זרע תאנה גפן ורמון וכמ"ש ביחזקאל מ"ז י"ב במים שלעתיד וכן כאן כמ"ש ואשר להיות כבר היה ועיין לקמן סוף פסוק גן נעול ושלחיך:

נסתלקו שלשתן. וזהו בירח אחד:

והיכן היה מרעיתן. של יוכבד ומרים נ"ל שטוב להגיה בשושנים וכלשון הפסוק הרועים בשושנים וכמ"ש תחת התפוח עוררתיך וכמ"ש כצמח השדה נתתיך שהיו יולדות בשדה מקום צמחים ושושנים במצרים ומ"ש עד ים סוף צ"ע ואולי מרומז בדרך גז"ש בתיבת שושנים וכמ"ש בתהלים ריש ס"ט למנצח על שושנים הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש שדרשו על נחשון שאמר כן בשעה שקפץ בים וכמ"ש בילקוט על שושנים נעשו על הים שושנים אימתי הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש:

פרק ו

בשעה שמל. ב"ר פ' מ"ז סי' ז' ועי' אגדת בראשית פרשה מ"ז סי' ז' דכאן חסר:

ערלותיו גבעה. עי' לעיל פסוק הנה מטתו אל גבעת הערלות ודורש ס"ד אל הר המור ואל גבעת הלבונה. המור מי"א סמני הקטורת ועי' קה"ר פסוק תן חלק:

וזרחה חמה. וזהו עד שיפוח היום החמה בחמימותה:

כתיב בעצם היום. ב"ר פ' מ"ז סי' ט':

שיכפיל לו הקב"ה שכרו. וכאן חסר דברי ר"ל עי' ב"ר שם השלמת המאמר:

יבא טמא בתמיה. אלא המל שמי שהוא מהול כבר ימול אחרים. וא"כ יקשה מי מל את אברהם שלא היה עדיין בעולם איש נימול קודם אברהם:

ד"א אלך לי אל הר המור. לעיל פסוק צרור המור:

פרק ז

אבינו יעקב. שייך לדרשה הקודמת שדרש על אברהם ויצחק:

חלוקי לב. מהשי"ת ומישראל ובין איש לרעהו:

על אותה שעה נאמר. עי' במ"ר פרשה ז' שדורש רק על מומים שבגוף ממש וא"כ הם שני דרשות כאן על הזיבות וצרעת שייך לדרוש כולך יפה את רעיתי. ושם על המומין שבגוף שייך לדרוש ומום אין בך ומאחר שהזכיר כאן גם חגרים וסומים ואם כן כל הפסוק נדרש כאן ועי' במ"ר פרשה י"ג סי' חי"ת:

יהודה טפלה. במ"ש אצל יהודה וקרבנו בוי"ו המוסיף ומאחר שהיה הראשון היל"ל קרבנו ואצל האחרים וקרבנו אלא ללמד כאלו אחרים הקריבו תחלה והוא נטפל להם אחריהם וזהו וקרבנו ועי' במ"ר פרשה י"ג סי' ט':

ביום המשח אותו. היינו ביום ראשון כמ"ש ברישׁ הענין שם ויהי ביום כלות משה וגו' וימשח אותו ויקדש אותו והלא לא הקריב אז אלא נחשון נשיא אחד כמו בכל י"ב ימים ואיך אמר קערות כסף שתים עשרה כפות זהב שתים עשרה אלא כאלו הקריבו כולם ביום ראשון ומאחר שכתוב זאת חנוכת המזבח בסוף י"ב ימים משמע שדומה כאלו הקריבו כולם בסוף:

כל אלה שבטי ישראל. וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם איש אשר כברכתו ברך אותם למה כפל הברכות ב"ר פ' צ"ט סי' ד':

חזר וקראו אריה. משה לברכותיו לשבטים עי' בפירושי שם וזהו מ"ש איש אשר כברכתו לשון יחיד מה שבירך לכל יחיד ויחיד ברך אותם לשון רבים לכולם:

ומה ראה הכתוב ליחסן. בשמות ו' י"ד אלה ראשי בית אבותם בני ראובן וגו' ובני שמעון וגו' ואלה שמות בני לוי וגו' עד ותלד לו את אהרן ואת משה במ"ר פרשה י"ג סי' חי"ת ושם עוד דרשות אחרות ע"ז תחלה קודם דרשות ר' חנינא ור' לוי וכאן הביא תחלה דרשות ר"ח ור"ל ואח"כ האחרים:

יפה רעיתי. אפילו אותם ג' שבטים שקנטרן:

מפני שיחסן אצל משה ואהרן. שהיה צריך ליחס את משה ואהרן לצורך שליחותם ואגב זה יחס את בני לוי ואגב זה יחס גם לראובן ושמעון שקודמים ללוי ומאחר שהגיע למשה ואהרן פסק שלמענם הזכיר הכל:

שלשה שמות נקראו לו. תמורה ט"ו עי' ב"ר פ' נ"ח סי' ב' וש"נ ומבואר ע"ש:

זה בועז. שהיה שופט ישראל מיהודה וממנו התחיל ממשלת יהודה:

זה עתניאל. כמ"ש שופטים ג' ט' ויושיעם עתניאל בן קנז וגו' וישפוט את ישראל וכמ"ש עוד שופטים א' י"ג וילכדה עתניאל א"כ מ"ש יהודה בתחלה היינו עתניאל ע"פ מדת דבר הלמד מסופו:

אמר זכריה. ויק"ר סוף פרשה ל"ב ושם מבואר:

פרק ח

אלא עד שאתם עסוקים בטיט. שמ"ר פרשה כ"ג סי' ה' ע"ש הלשון:

ותחת רגליו. כמעשה לבנת הספיר לבנה של ספיר לזכר טיט ולבנים שעשו ישראל במצרים עיין ויק"ר פרשה כ"ג סי' ג' וש"נ ומבואר:

במקום שדרכה של לבנה. ע"ד שכתב פתח ה' את אוצרו ויוציא כלי זעמו הרי שיש לו אוצר של כלי זעם:

עד שלא יצאו וכו' ומשיצאו. שתחלה אמר כמעשה לבנת הספיר שהיה רשומה ברקיע (שנתן השפע ביד צבאות השמים כוכבים ומזלות שיעבידו מצרים בחומר ובלבנים) ואח"כ כתוב וכעצם השמים לטוהר שהעביר הרושם לאוצרו כנ"ל כאן קודם שנגאלו וכאן לאחר שנגאלו:

כד אינון נקיים מן העננים. זהו לפי פשוטו וכמ"ש ויק"ר שם:

אתי מלבנון. שאין לבנון אלא בהמ"ק והיל"ל ללבנון תבואי ואמר מלבנון תבואי להיכן יבואו ודורש שיבא לפרע משונאי ציון:

כי נעור ממעון קדשו. כשם שהיה כ"י מתנערת מעפרה כך כ"י הוא משתתף בצערה. ועיין ב"ר ריש פע"ה:

תשורי מראש אמנה. שמ"ר פרשה כ"ג סי' ה':

ראויה היא. שאגב שהביא פסוק ותשורה אין להביא דורש בו שמ"ש אין להביא שאין פירושו שאין להביא כלל שהרי כשנתן לו נערו רבע שקל כסף ונתן לשמואל וקבל אלא שאמר שאול שאין לו תשורה לפי כבודו אלא שבהכרח נתן לו מה שנמצא בידם ואם היה לו יותר בוודאי היה נותן לפי כבודו:

לא כבר עשיתי לכם וכו'. ששלח מלך ארם תשורה לאיש אלהים משא ארבעים גמל וכן לעתיד. וזהו תשורי מראש אמנה שלעתיד תקבל מתנות כמו מלפנים ומראש מהיושבים על נהר אמנה כמ"ש מ"ב ה' י"ב הלא טוב אבנה ופרפר נהרות דמשק שהכתיב אבנה והקרי אמנה הרי שדברי המדרש לא כבר עשיתי רמוזים במקרא היטב:

וכי וכו' משא ארבעים נמל. ולא יותר ועוד איך לקח הכל בידו ע"כ דורש על אבן טובה שלקח בידו שהיה שוה כל טוב דמשק ומ"ש מלא ארבעים גמל ענין אחר הוא:

ואת אמרת ויקח. בניחותא ופי' שלפי זה יכול אתה לומר ויקח מנחה בידו:
אלא הן עצמן. פי' לא די שיביאו מתנות אלא שיביאו את ישראל עצמן למנחה:
בקלקריקה. עיין לקמן פסוק קמתי אני בגלקטיקה ועיין קה"ר פסוק שבתי מ"ש בשם מ"ע:
הה"ד הכו לה' משפחות. מדרש תהלים מזמור פ"ז הובא בילקוט תהלים פ"ז בביאור:
שירה על הים. וזהו תשורי מראש אמנה כמ"ש ויאמינו בה' ובמשה עבדו אז ישיר וכמ"ש בתהלים ע"ח ויאמינו בדבריו וישירו תהלתו ומ"ש מראש אמנה פירושו מראש ומקדם ומלפנים:
כתיב וירא ישראל ויאמינו בה' ובמשה עבדו ולפי מ"ש כאן הדברים חסרים ביאור אך כאן בשיבוש אכן בשמ"ר פכ"ג סוף סימן ה' איתא ד"א תשורי מראש אמנה א"ר נחמיה לא זכו ישראל לומר שירה על הים אלא בזכות אמנה שנאמר ויאמן העם וכתוב ויאמינו בה' וגו' א"ר יצחק היו רואים כל אותם הנסים שנעשה להם ולא היה להם להאמין אלא אמר ר' שמעון ב"ר אבא בשביל האמנה שהאמין אברהם בה' שנאמר והאמין בה' ממנו זכו ישראל לומר שירה על הים שנאמר אז ישיר משה הוי תשורי מראש אמנה:
מה זה השניר. מהו לשון שניר שלא מצאנו איזה מקום שנקרא שניר ע"כ דורש נוטריקון שונא ניר שונא ואינו רוצה שיחרשו בו משל על יצחק שונא ואינו מקבל את ממשלת היצר הרע עליו להביאו לידי נסיון ועי' מ"כ וכמ"ש ב"ר פרשה נ"ו סי' י"א ע"ש ותבין כאן:
כך כהונה מיעקב. שהוא זוטא ותחתיתו של האבות ואחרון שבהם:
הנמר הזה חצוף. כמ"ש עז כנמר:
ולא נשאר איש בעי. והיו מתי מספר מעט כנגד ישראל והחציפו פניהם לרדפם:
זמרו ה'. כי גאות עשה מודעת זאת בכל הארץ ומאחר שמודעת זאת בכל הארץ א"כ אינו צריך לזמר ולספר נפלאותיו שהכל יודעים ע"כ בהכרח לדרוש שמי שאמר זה לא אמר זה והענין מדבר שם באשור כמ"ש שם אשר ישאר מאשור ובריש הענין שורש ישי אשר עומד לנס עמים וגו' היינו חזקיה:
תורה שאני עוסק בה. אולי דורש תשורי מראש אמנה תשורי פי' אמור שירה והשיב מראש התורה שכתוב בה מראש מקדמי ארץ וכמ"ש לקמן פסוק ראשו כתם פז זו התורה:
עמד גלגל חמה. באמצע הרקיע כמ"ש מ"ב כ' י"א וישב את הצל. ישעיה ל"ח חי"ת ותשב השמש עשר מעלות וגו':

תרהקה מלך כוש. כמ"ש מ"ב י"ט ט' וישעיה ל"ז ט' וישמע על תרהקה מלך כוש לאמר יצא להלחם אתך היינו מ"ש בפסוק ז' שם הנני נותן בו רוח ושמע שמועה ושב אל ארצו והפלתיו בחרב בארצו ודעת חז"ל והוא עומק פשט המקרא ששמע שמועה של תרהקה מלך כוש והלך לו מירושלים להלחם אתו והיה מעט ריוח לחזקיה ועמו וכבש את תרהקה ושב לירושלים עם תרהקה שהביאו עמו ומ"ש וימצא את מלך אשור נלחם על לבנה וגו' בהכרח לומר שזה היה אחר ששב ממלחמת תרהקה. וא"כ מ"ש והפלתיו בחרב בארצו היינו מ"ש בסוף ל"ח בישעיה וישב בנינוה וגו' ואדרמלך ושראצר בניו הכוהו בחרב וגו' ולא היה זה במלחמת תרהקה ודוק מאד וע"כ היה דעת תרהקה לעזור לחזקיה ומ"ש פרעה מלך מצרים בהכרח לומר על שכתוב שם במ"ב ובישעיה הנה בטחת על משענת הקנה הרצוץ הזה על מצרים וגו' וכן פרעה מלך מצרים לכל הבוטחים עליו הרי שהיה עינו עליו לרעה ונלחם בו וכבשו ג"כ והביאו עמו וכמ"ש מפורש בישעיה כ' כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף וגו' וחתו ובושו מכוש מבטם וכן מצרים תפארתם וגו' הנה כה מבטינו אשר נסנו שם לעזרה להנצל מפני מלך אשור ואיך נמלט אנחנו היינו שישראל אמרו כן וזהו מ"ש בישעי' מ"ה י"ד יגיע מצרים וסחר כוש וגו' עליך יעבורו ולך יהיו אחריך ילכו בזיקים יעבורו ואליך ישתחוו וגו' והיכן מצינו שהיו מצרים וכוש ביחד בגולה כזה היינו מ"ש בישעי' כ' הנ"ל שבי מצרים וגלות כוש ואסרום וכפתם מלך אשור אחר שהביאם עמו על חזקיהו וכוון שהרגיש שדעתם נוטם אחר חזקיה כפתם וזהו בזיקים יעבורו. מה נפלאו דברי חז"ל ומה עמקו דרשותיהם והם מפורשים בכתוב ע"פ מדה י"ז ומדה ט':

בחצי הלילה יצא המלאך. שזה היה בליל פסח וכמ"ש השיר יהיה לכם כליל התקדש חג היינו שאמרו הלל על הפסח כמו במצרים וכמו שם עבר ה' לנגוף בחצי הלילה כך כאן המלאך בחצי הלילה:

בקרקומניקיא. הערוך לא הביאו רק המוסיף ערוך הביאו ופירושו בלשון יוני טבעות של כבלים:

יש בך דמנוס. הובא במוסף ערוך פי' בלשון יון כח ויכולת עכ"ל וא"כ למה תסתתר:

אלא אמר עתה ידעתי וגו'. במזמור יענך ה' ביום שכל המזמור שייך על צרת סנחריב ומפלתו ואמר חזקיה שעתיד ה' להושיע את משיחו כי אני איני המשיח:

פרק ט

לב אחד. פי' שהלב יש בו שני חללים חלל הימיני ליצר טוב וחלל השמאלי ליצה"ר וכשנכשלים באיזה חטא הרי הלב חלוק חלק ליצה"ט וחלק ליצה"ר וכשעושים תשובה

גם היצה"ר משלים עם היצ"ט ושני לבבות להשי"ת ובמצרים היה הרבה שהיו עובדים גם לעבודת כוכבים ובצאתם עשו תשובה ושני הלבבות להשי"ת וע"כ כתוב שתי פעמים לבבתני:

באחת מעיניך בדם פסח. פי' במעט מצות ומעט זכות ע"כ נתן להם מצות פסח ומילה שיהיה להם זכות להגאל. וכן אצל הים לב אחד כמ"ש וימרו על ים בים סוף ואח"כ עשו תשובה והאמינו ואמרו שירה:

שעמדת על הר סיני. בזכות דבר אחד של נעשה ונשמע:

לב אחד במדבר. כמ"ש כמה ימרוהו במדבר ועשו העגל ואח"כ בתפלת משה ובצווי עשיית המשכן נתקנו:

נשי דור המדבר כשרות. ועליהן נאמר באחד ענק מצורוניך ויק"ר פ"ב סי' א' לקמן פסוק יפה את רעיתי:

לאותו מעשה. של עגל שאהרן אמר את הנזמים אשר באזני נשיכם וכתיב ויתפרקו כל העם את הנזמים אשר באזניהם ולא מאזני נשיהם כי לארצו ליתן:

וכיון ששמע שהן אסורות. כשנצטוו על טומאת נדה ויולדות וזיבות ועל העריות מיד קבלו ואצל הזכרים כתיב וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו על עסקי משפחותם על העריות:

פרק י

בעשרה מקומות. עי' כל זה בדברים רבה סוף פרשה ב' ומה שכתבתי בפירושו:

פרק יא

ששים רבוא נביאים עמדו. שלשון הטפה שייך בנביאים כמ"ש מיכה ב' ו' אל תטיפו יטיפון לא יטיפון לאלה עוד שם פסוק י"א אטיף לך ליין ולשכר והיה מטיף העם הזה ריש רות רבה. ס' רבוא נביאים לס' רבוא עיירות נביא לכל עיר:

כבית אל ויריחו. יריחו שאררה יהושע בית אל ששם היה עומד עגל אחד משני עגלים שעשה ירבעם כמ"ש מ"א י"ב כ"ט וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן:

כתוב אחד אומר. צ"ל וכתיב ויצאו בני הנביאים וכ"ה ברות רבה שם וק"ו הוא ומה בעיירות מקולקלות ב' נביאים ק"ו בשאר העיירות שהיו לא פחות משני נביאים:

ובא ה' אלהי כל קדושים עמך. בעת תחיית המתים יבואו כל הצדיקים וכל הנביאים שמעולם:

יושבת בפוריא. יושבת בחופתה ומגלה פניה ואומרת וכו' וכ"ה בילקוט כאן בשם התנחומא וז"ל מה כלה ראשה פרוע לעיני כל ומגלה פניה לומר לא נחשדתי לדבר עבירה וכו':

ר"א בר"ש וריב"ח. תיבת בר"ש ט"ס כי ר"א זה חבירו של ריב"ח הוא ר"א בי פדת שהיה אמורא אך ר"א בר"ש היה תנא:

כסולת זו שצפה על פני נפה. כמ"ש חז"ל על פסוק ונופת צופים כסולת צפה ע"ג נפה וכאן שכתוב נופת דרשו גז"ש כסולת צפה ע"ג נפה נופת לשון נפה וצופים שצפה וכן מצאתי בילקוט בשם תנחומא פסוק זה:

כדבש וחלב. ס"ד דריש דבש וחלב תחת לשונך:

ככלה זו שעריבה. וזהו שפתותיך כלה. ומ"ש על בני אדם היינו על כל בני החופה ששמחים עמו בלא תקות הנאה וקרבות עמה היינו בדורש ושומע לשמה בלא תקות הנאת עצמו ודעת ר"ל שאמר שערבה על בעלה שהוא לתקות הנאה ממנה כך הדורש והשומע אפילו שלא לשמה:

קיהות תחת לשונך. שאין טעמם ברור לך שאינם מתוקים ודומים למשקה שתחת הלשון אך מחמת אמונת וחביבות התורה דומים לדבש וחלב ק"ו להלכות הברורות בטעמם:

בעינוגו. יתכן שהוא מלשון עונג שמתענג בקריאת הפסוק:

וריח שלמותיך וכו' כתיב ויגש וישק. ב"ר פרשה ס"ה סי' כ"ב שדורש וריח שלמותיך כריח לבנון על יעקב שכתוב בו ריח בני כריח שדה אשר ברכו תחלה אמר וירח את בגדיו ואח"כ אמר ראה ריח בני שריח בגדיו לא היה טוב ונעים אלא על שהיה צדיק נתן ריח ג"ע בו וזהו כריח שדה אשר ברכו ה' זהו ג"ע:

בא זדון. שכתוב בו עובדיה א' ג' זדון לבך השיאוך:

ר"א בר"ש את ר"ש בר"י. ד"ר פרשה ז' סי' ד' י"א וש"נ ומבואר:

ואלבישך רקמה. לקמן פסוק הסמוך:

פרק יב

סינמטירין. פירש המ"ע חותם בלשון יוני והביא ראיה מפורשת משמ"ר פרשה י"ט סי' ה' אם אין סימנטירי וכו' אם אין חותמו וכו':

בעשותן הם מפריכין. במעשיהם ועבודתם מעבידים אותם בפרך כש"כ בנשותיהם:

גנתי נעולה. כמ"ש בפר"א ריש פרק כ"א אין בתוך הגן אלא לשון נקיה וכו' בתוך האשה שנמשלה לגן שנאמר גן נעול אחותי כלה מה הגינה כ"ז שמזרעת היא צומחת ומוציאה כך האשה כל מה שנזרעת הרה ויולדת מבעלה:

לראובן משפחת הראובני. לא נמצא בלשון זה רק בסדר פנחס אלה משפחות הראובני וגו' אלה משפחות השמעוני וכן אלה משפחות הזבולוני רק אצל שלש אלה כתוב אצל רבי השבט כך רק אצל בני השבטים כתוב אצל כולם כן בה' ויו"ד עד ליצר משפחת היצרי לשילם משפחת השלמי:

ברוני סברוני סיבויי. שמות הנוהגים בזמניהם ובמקומם ברון סברון סיבוי היה המשפחה נקראת ברוני סברוני סיבוי וכן בתורה כלשון בני אדם:

יה מעיד עליהם. כמ"ש שבטי יה עדות לישראל תהלים קכ"ב וכמ"ש ילקוט תהלים שם בשם מכילתא אמר הקב"ה שמי מעיד על ישראל שלא נטמאו במצרים בזנות:

גל נעול. גל הוא פתוח בלשון חז"ל כמ"ש טרוקי גלי פסיקתא זוטרתי:

בזכות ד' דברים. ויק"ר פל"ב סי' ה' ד' דברים במ"ר פ"כ סי' כ"ב עי' שמ"ר פ"א סי' כ"ט ובתנד"א סוף פרק כ"ג וריש פ' כ"ד פדר"א פמ"ח ושם איתא ג' דברים ועיין תנחומא סוף בלק:

היה מופקד אצלם י"ב חודש. שם בויק"ר פרשתי:

לאחד נפלה לו ירושה. מכילתא ריש בשלח שמ"ר פרשה כ' סי' ב' ומכאן ואילך דורש פסוק שלחיך פרדס רמונים והיה נכון שיודפס באותיות גדולות ובריוח הכל הפסוקים:

דגלים חונים על הים. צ"ע שהדגלים לא נתחדשו עד בשנה השנית במדבר סיני אך בשמ"ר פרשה כ' סימן ה' איתא נעשו שורות שורות ראובן שמעון לוי ויהודה:

לארוסתיה רמונים. לכלתו המאורכת לו עי' שמ"ר ריש פרשה ל"ג מענין הקידושין וש"נ:

וזאת התרומה. שמות כ"ה ג' ואינו חושב מ"ש שם שמן למאור בשמים וגו' כי אינו חושב רק דברים של בנין שאינם כלים ואינם משתנים אך שמן למאור דבר הכלה בשמים לקטורת ג"כ כלים ושמן המשחה משתנים אחר הטיגון:

פורפירא. לעיל פסוק נופת תטופנה:

אפליקטא. בערוך ערך פלקט מביא הגירסא תרגם עקילס פורקטון פולקטון ופירש במ"ע בל' יוני ארוג מעשה חושב ומעשה רקמה:

ואכסך משי א"ר אייבו עשאן ממש. שלא נזכר משי בתורה ע"כ דורש משי ע"פ מדת ממעל ממש פי' חשוב ומעולה וריבר"ס דורש גז"ש ומדה י"ז משי וכתוב שם לא ימיש:

זה דין. כמ"ש חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך ועי' שמ"ר פרשה מ"ה סי' ב' וסי' ג' וש"נ:

שני לוחות. צמידים מלשון צמד בקר שמצמד שני בקר יחד שיהיו זוג וכן הלוחות זוג של שני אבנים כתובים באצבע אלהים והאצבע מרומז לעשר אצבעות יו"ד דברות ליו"ד

אצבעות כמ"ש במכות מצרים כמה לקו באצבע עשר וזהו מ"ש כאן צמידים על ידיך שני ידיך עשר אצבעות:

ורביד וכו' דברי תורה. ורביד אותיותיו דבור:

קשרם על לבך. בהכרח שכוונתו לפסוק של משלי ג' פסוק ג' קשרם על גרגרותיך וכמ"ש כאן על גרונך:

זה נזר הקודש. כמ"ש שמות ל"ט ל' ציץ נזר הקודש זהב טהור שהיה על המצח למעלה מן האף וזהו על אפך והיה חצי עגול מאוזן לאוזן:

ועטרת תפארת. היא העשירית ועוד שלש האחרים היינו ותעדי זהב וכסף ויצא לך שם עד בהדרי אשר שמתי עליך הרי עוד ג' דברים ואינו חושב מ"ש שם ומלבושך שש ומשי שהרי כבר חשב ואחבשך בשש ואכסך משי ובתנחומא תרומה סי' ה' מאמר זה ושם חושב הג' דברים סולת ושמן ודבש אכלת וכאן אינו חושב דברי מאכל. שכתוב שם ביחזקאל ט"ז:

ששה ועשרים. מונה ממ"ש ואפרוש כנפי עליך ואכסה ערותך עד ותבטחי ביפיך כ"ו דברים והדעה הא' סובר שאינו חושב אלא מיני תכשיטין ולא מאכל ולא בגדים כפולים וכנ"ל ומ"ש רב הונא אמר צ"ל וחד אמר שהרי התחיל המאמר ר' חיננא ור' סימון חד אמר היא הכניסה לו י"ג וכו' ובהכרח שיאמר וחד אמר וכו' ומ"ש כפרים עם נרדים היינו מ"ש כאן בפסוק שלחיך כפרים עם נרדים ומקומו אצל דברי ר' אחא כלים עם בשמים:

היא הכניסה לו כלים ובשמים. כלים במשכן ובשמים קטורת הסמים בשמים ראש:

כלים ע"י משה. וכמ"ש וכליהקדש שיצא עמהם במלחמת מדין ונצח:

כלים ובשמים במנין. כמפורש בתורה אצל המשכן והוא נתן לה שלא במנין היינו מ"ש בפסוק שלחיך פרדס רמונים וגו' ובפסוק הסמוך נרד וכרכום וגו' מור ואהלות וגו':

עתיד הקב"ה לעשותך כפרדס. דורש שלחייך על לעתיד כשישלח הקב"ה את אליהו הנביא לעתיד כמ"ש הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא אז פרדס רמונים וגו' וגירסת הילקוט שלחייך מקום שהוא משולח עכשיו צריך להיות לפרדס רמונים:

מאן וכו' מנסכים כל מ' שנה. עי' מ"כ ולפי גירסא מנסכין פי' מאין לקחו יין לנסכים וגי' זו היא המובחרת והאמתית שלכך הביא דעת ר"ל מן האשכול תני דבי ר"י עדיין לא נאסר יין של עובדי כוכבים הרי שמדבר מיין של נסכים ולא יתכן לומר נסכים של קרבנות שהרי לא נתחייבו בנסכים עד בואם לארץ נושבת. ובהכרח לומר שגם סתם שתיית יין לשמחה נקרא ניסוך כמ"ש בקהלת אנסכה בשמחה ואין שמחה אלא ביין כמ"ש ויין ישמח לבב אנוש. ור"י אומר מן הבאר פסוק הסמוך מעין גנים באר מים חיים

עד באתי לגני וגו' שתיתי ייני שמן הגן של באר הנ"ל שתה יין של נסכים שהיה מעלה גם גפנים ועשו יין וכמ"ש בסמוך זרע ותאנה וגפן וממנו רוב הנייתן כדרך שנהנים מהגנים הטובים וככל מה שמפורש בפסוקים אלו נרד וכרכום גו':

מיני דשאים. כמ"ש תהלים מזמור כ"ב בנאות דשא:

והיו אומרים לא מקום זרע. מבואר לעיל סוף פסוק שני שדיך:

מן האשכול. סחטו ועשו יין:

היו גסין באותה שעה. שהוצרך השעה לזה לצורך יין נסכים עשה הקב"ה נס והיו הענבים גסים ושלח בהם ברכה והיו מספיקים:

על הנחל יעלה. ד"ר ריש פ"א וש"נ ומבואר:

דתנינן תמן. משפחת עד סוף הדרשה הכל בסוף מסכתא עדיות במשנה:

פרק יד

אמר פילטא. אמר בשם החכם פילטא:

דרך אהלים. שזהו טובת גידולו שיכסו אותו מן השמש כמו החזרים כמ"ש מסכת עבודת כוכבים פרק ג' משנה חי"ת והחזרים לא בימות החמה ולא בימות הגשמים שהצל יפה להם לעולם:

פותח באהל. שבתחלת פריחתו פותח עליו לצאת באהל:

מעין גנים באר מים חיים. ובפסוק הקודם מור ואהלות קציעות עם כל ראשי בשמים מעין גנים בארץ וגו' בבשמים של באר:

מן המן מור ואהלות וגו'. כל בגדותיך וס"ד מן היכלי שן מני שמחוך וממה שאכלו בשן משם שמחוך היינו מהמן שאכלו וצ"ע איך דורש על המדבר והמן אולי דורש גז"ש ממ"ש כאן מור ואהלות עם כל ראשי בשמים אצל הבאר במדבר כך פסוק מור ואהלות ג"כ במדבר אצל הבאר והמן:

כי הנה ה' מצוה. ויק"ר פי"ט סי' ב' וש"נ. וצע"ג שייכות מאמר זה לכאן:

פרק טו

מ"ח פעמים. עיין במ"ר פ' י"ח סי' כ"א באר וכו' ועי' מ"כ:

מזיל מקצת דבר. נובע ומוציא מלבו מקצת טעם ההלכה וכן חבירו עד שההלכה מתבררת ומתלבנת כלבנון:

אר"ת זה מלחים. עי' לקמן פסוק עיניו כיונים בסופו דשם עיקר מקומו וכאן הובא דרך אגב:

פרק טז

ר"א וריב"ח. ב"ר פרשה כ"ח סי' ה' וש"נ ומבואר:

א"ר הונא בשם ר"י. אסתר רבה סוף פסוק והשתיה כדת:

פרשה ה

פרק א

א"ר מנחם וכו'. פסיקתא רבתי פ"הסי' ז' ב"ר פי"ט סי' ז' במ"ר פ' י"ב סוף סי' ו' בקיצור ושם פ' י"ג סוף סי' ב' באריכות ושם במ"ר מבואר הדרשה:

יעשה לי המלך דבר חדש. שם במ"ר פרשה י"ב סי' ו':

א"ר אידי. ויק"ר פרשה חי"ת סי' ג':

אין היחיד מביא קטורת. במ"ר פי"ד סוף סי' א':

דוחה טומאה. צ"ע איזה טומאה היה שם:

ונפל השרץ. אולי הכוונה על שהקריב בשבת ואעפ"כ קבל:

פרק ב

אמרה כ"י. שמ"ר פ"ב סי' ה' בקיצור ושם פרשה ל"ג סי' ג'. פסיקתא פרשה ט"ו כל הענין כמו כאן באיזה שנויים:

אני ישנה מן המצות. וכמ"ש אצל אחאב מ"א כ' ל"א כי מלכי בית ישראל כי מלכי חסד הם אע"פ שעבד עבודת כוכבים וזהו כי מלכי בית ישראל שידוע מרוע לבם לעבודת השי"ת אע"פ כן מלכי חסד הם וזהו מ"ש כי לבי ער לגמ"ח:

מבית המקדש. שכבר חרב וגלתה שכינה משם ועכ"ז מצויה במקדש מעט בבתי כנסיות ובבתי מדרשות:

כחודה של מחט. שם בפסיקתא הגי' כחרירה של מחט כחור שלה:

הרפו ודעו. הי"ל חזקו ודעו:

שנתממו עמי בסיני. כמ"ש חז"ל על פסוק אנן דסגינן בשלימותא כתוב בו תומת ישרים תנחם:

אף שמים נטפו. רסיסי טל:

פרק ג

אפילו תמה שבתמות. ששכלה פשוט וקטן עכ"ז יודע לפשוט ועל שכתוב תחלה תמתי אמר ג"כ בל' זה ואם כפשוטו איך כתוב איככה אלבשנה אלא לדרשה:

יודעת הייתי. צ"ל יודע היה ומ"ש שאבקה של אותו מקום פי' של א"י כמ"ש ארץ נדה היא בנדת עמי הארצות בתועבותיהם אשר מלאוה מפה אל פה עזרא ט' י"א וע"כ הגלה אותם משם:

מן החור כו'. מגד לשרצים שעל ידו לגאלנו ע"י כורש עבודת כוכבים:

מעי מעי אוחילה. קירות לבי הומה לי וגו'. על צרת ישראל:

א"ר יוחנן בשם ריש לקיש. זה לא יתכן שיאמר ר"י הרב בשם תלמידו ר"ל ולא גרסי' ליה וכמ"ש בריש הפסוק ר' יוחנן סתם:

ששינת עצרת עריבה. והיה מנהגם לפשוט כותנתה לפני השינה והיה קשה להם לקום וללבוש בגדיהם עי' לעיל פסוק עד שהמלך ומ"ש רחצתי את רגלי מטנופת עבודת כוכבים עד משיאני לעבודת כוכבים כל זה מיותר כאן ואינו לו ענין לדרשה זו שדורש הפסוק על שישנו אצל הר סיני קודם מ"ת וגם מ"ש רחצתי את רגלי ג"כ פי' על שקודם השינה היו רוחצים רגליהם:

ידו מן החור. להקיצני מן השינה וכמ"ש ביום השלישי בהיות הבוקר והנה קולות וברקים להקיצם כמ"ש לעיל פסוק עד שהמלך:

כעני שמבקש צדקה. שפושט ידו לבקש עי' ד"ר פרשה ח' סוף סי' ה'. ענין צדקה זו ותבין כאן:

ומעי המו עליו. ע"פ מדת ממעל ומנגד כאלו הפסוקים כתובים יחד:

פרק ה

ויקומו ראשי האבות. לפי דרשה הא' בפסוק הקודם פשטתי שלח ידו מן החור על ידי כורש אז קמתי כמ"ש ויקומו וגו' אחר דברי כורש כמפורש שם ומ"ש קמתי אני ולא עובדי כוכבים כוונתו למ"ש עזרא ריש ד' וישמעו צרי יהודה ובנימין כי בני הגולה בונים ההיכל וגו' ויאמרו להם נבנה עמכם וגו' והשיבו לא לכם ולנו לבנות וגו' ומ"ש ליהודה שהוא מלך פי' שבט שממנו היה מלכות בית דוד:

דגזר כורש דעבר פרת. וכ"ה לקמן פסוק הסמוך פתחתי אני ולקמן פסוק אם חומה אני ובקה"ר פסוק תחלת דברי פיהו תכלות ואין פסוק בזה בתנ"ך וצע"ג מנא ליה רק כתוב בעזרא ה' כען שומו טעם לבטלה גובריא אלך וגו':

חשך השמש בצאתו. וכל הפרשה מדבר שם במפלת בבל על ידי פרס היינו כורש מלך פרס ועל שאמר שם חשך השמש בצאתו ויקשה שהרי אמר בירמיה נ"א מ"ח ורננו על בבל שמים וארץ וכל אשר בהם והשמש בכלל והם שני כתובים מכחישים ועוד מאי

בצאתו הי"ל בצהרים ע"כ דורש בצאתו כמשמעו על אויבו של בבל היינו כורש מלך פרס שיותר טוב היה שיחשוך השמש בצאת כורש בשוקי העיר:

בגלקטיקא. בקהלת רבה פסוק שבתי לעיל פסוק אתי מלבנון בכלקדיקא:

היה לשטן לקטרג. כמ"ש זכריה ג' ויראני את יהושע הכהן הגדול וגו' והשטן עומד על ימינו לשטנו:

ד"א קמתי אני. לפי דרשה הב' של ר"י בפסוק פשטתי שדורש על מ"ת:

אעפ"כ מר עובר. דורש מר מלשון אדנות ורב בתלמוד מר שלי הוא השי"ת וגם מלשון מרירות וכמ"ש כי רע ומר עזבך את ה' אלהיך:

שלא יכנסו. שמ"ר פרשה למ"ד סי' ז' עי' מה שכחבתי שם ותבין כאן ודרשה זו לפי הדרשה הב' של ר"י בפסוק פשטתי על ענין מתן תורה:

פרק ו

דלא עבר פרת. עיין מ"ש לעיל פסוק קמתי אני ועיין עוד אסתר רבה פסוק ויהי בימי ובסוף פסוק בימים ההם וכאן דורש ג"כ בשני אופנים על כורש ועל מ"ת:

מקול דבורו וכו'. ולא עניני עי' לעיל פסוק ישקני כל הענין ותבין כאן:

פרק ז

מעלי שומרי החומות. נחמיה וסייעתו שהיו בונים החומה ושומרים אותה כמ"ש נחמיה ג' ושם ד':

אבן ה' אמות ואבן יו"ד אמות. זה כתוב אצל בית של בת פרעה ואולם המשפט וק"ו וכש"כ אצל ביהמ"ק שהיה אבנים גדולות מאד ועכשיו החיו את האבנים מערמת העפר והמה שרופות כך אמרו צרי יהודה כשבנה נחמיה חומת ירושלים:

שבטו של לוי. עי' לעיל פסוק מצאוני השומרים:

תני רשב"י.עי' שמ"ר פרשה מ"ה סי' ב' וש"נ:

פרק ט

צח לי במצרים. מלובן ומצוחצח יפה רומז לרחמים וחסדים כמ"ש ועברתי בארץ מצרים ועד ופסחתי עליכם ומ"ש ואדום למצרים וינער ה' את מצרים בתוך הים ט"ס וצ"ל וה' הכה כל בכור בארץ מצרים ופסוק וינער ה' מקומו בסמוך אצל הים:

צח לי בר"ה. שע"י תקיעת שופר עומד מכסא דין על כסא רחמים:

ואתא מרבבות וכו' ואות הוא. שהי"ל ובא מרבבות כי אתא הוא לשון תרגום וארמית. ע"כ דורש מלשון אות:

פרק יא

ראשו זה התורה. ויק"ר ריש פ' י"ט מדרש שמואל פ"ה שם כה"ע:

שני אלפים שנה. ב"ר פ"ח סי' ב' וש"נ ומבואר:

הן קוצי קוצים. כאן הגי' צ"ע וביק"ר שם בשינוי גדול:

משכים ומעריב. משכים בשחרית ומעריב בערב:

ר' יוחנן. ור"ל שמ"ר פרשה מ"ז סי' ה':

פתר קרייה בתלוליות. פסוק קוצותיו תלתלים ודורש קוצותיו מלשון קוצה לה חלתה ענין קציצה וחתיכה של הרי הרים ועפר כי כשמכניס ללב דבר של תורה יוצא מן הלב דבר של יצר הרע כמ"ש לעיל פסוק שמניך:

מן דלי"ת רי"ש. ואח"כ מביא מן רי"ש דלי"ת מן חי"ת ה' ומן ה' ח' מן ב' כ' ומן כ' ב' אין קדוש כה' ואם תעשה הכ' ב' תחריב את העולם כצ"ל וכמ"ש במ"כ ואגב שהביא הפסוק דורש אותו:

מראיהם כלפידים. עי' בויק"ר שם פרשתי:

עודה של אש לבנה. ד"ר פרשה ג' בסי' י"ב ושם מבואר:

פרק יב

אלו סנהדרין. לעיל פסוק הנך יפה ולקמן פסוק צוארך וכו' עיניך ברכות:

אפיקים על מימיה. כמ"ש אבות פרק ו' ונעשה כמעין המתגבר ואפיקים הם מעיינות היוצאים ממקומם ונמשכין ולשון ארמית הוא ויוצא אותו החוצה ת' ואפיק יחיה לברא. וזה מ"ש מגבירים כמעין המתגבר כנ"ל:

רוחצים אותם בשינים. סמוך על פסוק ולבן שנים מחלב שהשניים לבנים כחלב והוא משל על ליבון ההלכות שחוזרים תמיד בפיהם ושיניהם עד שנעשים ההלכות לבנים כחלב ודורש כאן יושבות על מלאת הם השינים כמ"ש שמות כ"ח י"ז ומלאת בו מלואת אבן על שהאבן ממלא הגומא שיושב בו וכי השן ממלא גומא שלו:

מלאת של תורה. כמ"ש אצל מפיבושת כְּלֹא דָּבָר ודרשו מָלֵא דָּבָר וכמ"ש ויהושע בן נון מלא רוח חכמה:

מלאתי משפט. ור"ד קריה נאמנה היא ירושלים וכן כתוב מ"א י"א י"ז שלמה בנה את המלוא:

זה ממלא. מן הלב שנעשה כמעין המתגבר כנ"ל על אפיקי מים:

כמן לבנון. כמ"ש לעיל פסוק מעין גנים ונוזלים מן לבנון ע"ש ותבין כאן שתיבת לבנון לוקח משם:

זה מלחים. כדרך מחלק הלוחות במעצד (הובל) ודורש מלאת בחילוף א' בחי"ת מלחת וכתוב אחריו לחייו וגו' ודורש מלאת לחייו מלחת לחייו:

פרק יג

כטעם שהיתה זו אומרת. וזהו כערוגת הבושם שיש בה כמה מיני בשמים ולכל בושם טעם וריח מיוחד:

כהונה ולויה מיעקב. עי' לעיל פסוק מי זאת עולה וגו' מכל אבקת רוכל דורש ר' תנחומא מה קופת הרוכלין יש בה מכל מיני בשמים כך כהונה ולויה מיעקב ע"ש וכן דורש ר"ת כאן מגדלות הרקח:

ששפתיו נוטפות מור. דורש שושנים ששונים שהשונה בהגיון הלב שההלכה חרות על לבו ובקי בהלכותן זה רגיל במשנתו אך מי שאינו בקי בהלכות המה כבדים על שפתיו והרוק שיוצא אז משפתיו מחמת דבורו בהם הרבה המה כמו מרים מחמת צערו ובסוף הצער הזה עובר ממנו שאחר יגיעתו זוכה שמברר תלמודו:

פרק יד

אלו לוחות הברית. שהיו פשוטות כמו ידים וכל אחד יש בו חמשה דברות כמו ה' אצבעות ביד: גלילי זהב שהיו נגללים:

של סמפירינון היו. כמ"ש בסוף פסוק מעולפת ספירים שהוא הדבר הקשה מכל אבן כמ"ש בסמוך בפסוק זה איכה רבתי פסוק זכו נזיריה וכו' ספיר גזרתם וע"פ מדה כ"ב נמשך תיבות מעולפת ספירים גם לר"ד ומ"ש וחצובים מגלגל חמה דורש גלילי זהב שמאחר שהם מספיר איך הם זהב ע"כ דורש זהב (כמו הזהב שבא מכח השמש והכסף מכח הירח) כך הלוחות:

חמש על לוח זה. וזהו ויכתבם על שני לוחות אבנים שחלק את העשרה דברים שכתובים תחלה דברים ה' י"ט:

ויגד לכם את בריתו. דברים ד' י"ג ומ"ש עשרת הדברים מיותר שכבר ידוע אלא שכל עשרת הדברים היו ביחד שלא חלקם וזהו עשרת ולא עשרה אלא כל היות על לוח זה וכו':

עשרים על לוח זה. סובר כרבנן עשרה על לוח זה וכתוב עוד כתובים משני עבריהם הרי עשרים על כל לוח ועיין שמ"ר פרשה מ"ז סי' ו' וש"נ:

מ' על כל לוח. לוחות כתובים משני עבריהם פנים ואחור הרי כ' על כל לוח וכתוב עוד מזה ומזה הם כתובים היינו עוד על עבים מעבר זה לימין לדרום וכן לעבר שמאל מצפון:

כים הגדול. כמו שתרגם יונתן בכמה מקומות בנביאים על תיבת תרשיש ימא:

כל הנחלים וכו'. כך המקרא והמשנה והתוספתות מכילתא ספרא וספרי וכל מימרות האמוראים הכל הולכים אל הים התלמוד:
והוא בתווך. כענין ותורתך בתוך מעי:
מה עשת שן. חתיכת ברזל כמ"ש ברזל עשת:
סוף שנעשה בהם ספיר. קשה כספיר כמ"ש לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה תחלה תושיה מתשת כח ואחר כך לי גבורה כמו דוד וגבוריו שהיה גבורתם מכח התורה:
קסם בדברי התורה. שהכל שואלים לו שאלות כמו הקוסם שהכל שואלים בו כמ"ש במ"ר פרשה כ' סי' ז' אצל בלעם הקוסם שהכל מריצים אליו אגרותיהם:
המונייא. נראה דצ"ל חמונייא פי' שראו אותו יושב אצל התנור שאמו רודה ומושכת הלחמים:
הנס האחרון. פי' הגבורה שעשה באחרונה היתה גדולה מהגבורה שעשה בראשונה אשר בעיני הרואים דומה לנס שאין שאר בני אדם יכולים לעשות כך והנה העולה עם משא יוכל לזהר שנושא מעט ונח מעט אך היורד עם משא אינה מנחת אותו לנוח כדמיון הסוסים היורדים מן ההר שרצים מאד ואינם יכולין לנוח והמכשול קרוב יותר בירידה מבעלייה:

פרק טו

שוקיו זה העולם. במ"ר ריש פרשה יו"ד שוקיו זה העולם שנשתוקק הקב"ה לבראתו כמד"ת ועלי תשוקתו ומנין שכן הוא אומר ויכולו השמים והארץ וכל צבאם ואין ויכולו אלא לשון תאוה שנאמר נכספה וגם כלתה נפשי ושם הדרשה באריכות גדול והדרשה כולה עד סוף הפסוק לוקחה מויק"ר פרשה כ"ה סי' ז' דגם שם בקיצור:
לא חטאת אני חייב. עיין מ"ש בויק"ר שם:
עמי חובוי אמר. ט"ס וכצ"ל כל עמא אמרין יזיל ההוא גברא בחובוי כן הוא בויק"ר שם:
לערלה אתה ממתין. ביצה דף כ"ה ע"ב ועי' ב"ר פרשה כ"א סי' ז':
שיתמצה דמה. וזהו לא תאכלו על הדם:

פרק טז

כתיב כה אמר ה'. עי' כל הענין במ"ר ר"פ י' ושם נתבאר:
הרי שהיה האדם צדיק. כאן נדפס בטעות וצ"ל בהיפך הרי שהיה האדם רשע כל ימיו ובסוף נעשה צדיק עליו הכתוב אומר וברשעתו וגו' וכ"ה במ"ר שם. אולם שני הנוסחאות מפורשים שם ביחזקאל ובשוב צדיק ושם פסוק כ"ז ובשוב רשע ודו"ק:
תני בן כמה שנים. עי' ב"ר פרשה ל' סי' חי"ת ומש"ש בפירושי:

בג' מקומות נתווכח. ויק"ר פרשה כ"ז סי' ה' ובמ"ר שם:
בבטן עקב את אחיו. וס"ד ובאונו שרה את אלהים והפסוק מדבר ביעקב שם וזהו הכבוד שחלק לו שכתב עליו שרה את אלהים וסמיך לו וישר אל מלאך ויוכל לו:
יוספים אנחנו לשמוע. וס"ד את קול ה' אלהים עוד ומתנו:
קול ה' בכח. תחלה בכח וגבורה יותר מכח שיסבול האדם ואח"כ בהדר בכח המקבל על האדם ונהנה ומתהדר בו:
בכח לבחורים. כמ"ש תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה ועי' שמ"ר פ"ה סי' ט':
תני רשב"י. מקום מאמר רשב"י אחר המשל והנמשל ותחלה צ"ל ד"א חכו ממתקים ואח"כ תני רשב"י ולא לחלק מאמר רשב"י שהתורה בקשה רחמים ע"י לשנים או להיפך להעמיד חצי השני של המאמר אצל תני רשב"י קודם ד"א הנ"ל:
דכתיב והיה לאות. ובמדרש אחר הגי' כי אות היא ומצויין בצדו שמות ל"א הכל ט"ס וצ"ל וכתוב והיה לאות ביני וביניכם לדעת כי אני ה' אלהיכם והוא סוף פסוק של יחזקאל הנ"ל כ' כ' ואת שבתותי ואף שבתורה ג"כ נמצאים פסוקים של קדושת שבת על שפסוק זה כתוב כי אני ה' אצל קדושת שבת שבכל מקום כתיב אני ה' אצל מעשה טוב נדרש אני ה' נאמן לשלם לו שכר:
אל תשקצו. ויקרא י"א מ"ד ושרט לנפש שם י"ט כ' ובשני הפסוקים כתוב אצלם אני ה':
מברר את הרע מן היפה. שצריך לדבר הרע והפסולת ונפשו קצה בדבר הרע ופוסק מלברר. אך הבורר דבר הטוב חפץ בו ומבררו עוד:
לשמי לעולם. הם שני פירושים. הא' לי להרחקת הגשמיות לשמי כמ"ש ברש"י שם ומששש לעולם כמ"ש ויק"ר פ"ב ס' א' כל מקום שכתוב לי אינו זז לא בעוה"ז ולא בעוה"ב:
שיעשו תשובה ויקרבם. כמו יתרו ורחב ונעמן ודומיהם בימי דוד ושלמה מאה וחמשים אלף:
ובקוצרכם וגו'. וס"ד לא תכלה פאת שדך:
ושכחת עומר. לא תשוב לקחתו. וכתבואת גורן כן תרימו אותה:
כי תשא את ראש. ונתנו איש כופר נפשו לה':
ישראל מונין ללבנה. עי' ב"ר פרשה ו' ס' ג' דרשה בטעמים:

פרשה ו

פרק א

הלך. היינו ברצון ושמחה ממצרים לים לסיני זה היה ברצון כשהיתה היפה בנשים אך כשחטאו אפנה מכם ומאז כולנו שוים וזה שהשיבו מה טיבכם וכו' כמ"ש עזרא ד' ב' נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם והשיבו לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו וגו' ובנחמיה ב' כ' ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלים. ומהתשובה אנו מבינים השאלה שרצו להיות שוים שיהיה להם חלק בבית המקדש וכנ"ל בעזרא ד' ב' עי' מכילתא בשלח פסוק עזי וזמרת יה דרשה זו באריכות:

כל הן דהוא. וזהו דודי ירד לגנו וגו' אני לדודי ודודי לי וכ"ה במכילתא שם:

פרק ב

לא ראשו סופו. התחיל בלשון יחיד לגנו וסיים בלשון רבים לרעות בגנים:

מה בין מיתת זקנים. עי' ב"ר פרשה ס"ב סי' ב' וש"נ ומבואר קה"ר פסוק מתוקה שנת העובד:

כר דמך ר' סימון. בראשית רבה פ' צ"א סי' ט' ושם נרשם ומבואר כל הענין:

אין מניחים אותו לישן. וכמ"ש פסוק הנ"ל מתוקה שנת העובד וגו' והשבע לעשיר איננו מניח לו לישן מי שהוא שבע ועשיר בתורה:

ועשיתי לך שם גדול. ראיה שזיכה את דוד עד מעלות האבות וכן לצדיקים אחרים והכל בזכות התורה:

פרק ד

אלו הקרבנות. קדשי המקדש קרבנות שבירושלים קדשים קלים שנאכלים בכל העיר:

נשי תרען. נשים הרצויות על שלא רצו להשתתף בעגל רצה בהם הקב"ה עי' ויק"ר פ"ב סי' א' וש"נ ומבואר:

ומבקש טיפוסן. צ"ע מה דורש:

לא מהם ובהם. היינו ע"י שבט ישששכר כמ"ש ב"ר פ' י"ב סי' ט"ז:

כנגד ששה רקיעים. עי' ויק"ר פרשה כ"ט סי' י"א ובמ"ר פי"ב סי' י"ז:

שש ארצות. ארץ ידוע ארקא ירמיה י' א' די שמיא וארקא לא עבדו אדמה ידוע ציה ושתיה כארץ ציה הושע ב' ה' נשיה וצדקתך בארץ נשיה תהלים פ"ח י"ג רק גיא צ"ע ועי' ויק"ר פכ"ט סי' י"א מש"ש לישב בזה ונמצא בפיוט גיא ואפסיה:

וכתוב והוא ישפוט תבל. עי' מ"כ ופי' על שהיא חביבה מכולם ע"כ אינה בחשבון שאר הארצות והלשון נמשך לכאן ממ"ש ויק"ר פרשה כ"ט סי' י"א שביעי חביב ותבין כאן:

לקוליינין וכו' קמריסטון. ופי' הערוך בשניהם מלשון קובה ואהל מכוסה שלא יהיו כלי שרת מתבקעין פי' שלא יתבקע מחום השמש העצי שטים:
וזה הביא עגלה. פי' שני נשיאים הביאו עגלה אחת כמפורש:
לסבול בו את עולמי. עי' במ"ר פי"ב סוף סי' י"א ותבין כאן:
ומבני יששכר. ב"ר פצ"ח וש"נ:
חיות וקיימות. כדעת ר"מ בסמוך:
שוורים זבחו. וכי לא זבחו רק שוורים אלא לדרוש על השוורים המפורשים בתורה ושור לאחד שהיו י"ב שוורים היינו בימי יהושע ומ"ש בשילה בנוב בגבעון צ"ע מה דורש ומנין לו:
ויזבח המלך שלמה. ד"ה ב' ז' ה' עי' לעיל פסוק יונתי:

פרק ה

לפשט ידי בעולמי. למשול בעולם להודיע ממשלתי וזהו הרהבוני:
היחידים מתענים. מאן יחידים ת"ח הרהבוני מלשון ממשלה כמ"ש בסמוך:
אף סוררים. שמ"ר פל"ג סי' י"ב ע"ש ותבין כאן ובפסוק הקודם סיני בקודש שאמר שם נעשה ונשמע.
מה עז בזויה. בית הבושת שלה גלויה בלא כסוי כך ישראל נתבזו בזנות:

פרק ו

מה רחל זו צנועה. שמכוסה בית הבושת שלה וכמ"ש בגמרא שבת הני מכסיין והני מגליין:
שלא הקדים אחר. עי' לעיל פסוק כמגדל דויד רמז לזה וכאן מרומז בתיבת מתאמות מצות זוג כתאומים והיינו זוג של תפילין:
שנטלו שלנו. צ"ל שנטלנו שלנו ופי' עונש שלקחנו על ידיכם שנהרגו הרבה מישראל בתליה והרבה במגפה כ"ד אלף:

פרק ח

שבעים מהם. במ"ר פרשה ט' סי' ד' ושם בשנוי:
ויתילדו על משפחותם. שחשבו וידעו מי שילדה אותם היינו אמותם למשפחותם היינו קרוביהם שבמדבר היו כל משפחה מיוחדת לעצמה בתוך בית אב של ראש המשפחה. לבית אבותם מי הוא אביהם:

פרק ט

זה אברהם. שהוא היה אחד בעולם שהודיע ופרסם אחדות אלהותו ית"ש עי' ב"ר ריש פרשה צ' וריש פרשה צ"ד ובילקוט שם ובילקוט כאן:

ברור ליולדתו. לרבקה אמו וכמ"ש ורבקה אוהבת את יעקב ויצחק אהב את עשו עד הברכה ואצל הברכה נודע לו מעלת יעקב:

והקול נשמע בית פרעה. לאמר באו אחי יוסף שידעו שבחם וגדולתם ושמחו בהם:

שנאמר אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת וגו'. כל זה מיותר כאן ובכל המקומות הנ"ל ליתא:

ששים מסכתות של הלכות. הכוונה על ששים מסכתות של ששה סדרי משנה זרעים י"ב מועד י"ב נשים ז' נזיקין יו"ד קדשים יו"ד טהרות י"ב הרי ששים ושלשה. ושלשה מסכתות בבא קמא בבא מציעא ובבא בתרא נחשבים למסכת אחת ושמעתי שגם שבת עירובין נחשבים ג"כ למסכת אחת הרי סמ"ך מסכתות בש"ס ומ"ש שמונים פרשיות של ת"כ איני יודע מה הוא כי הפרשיות של ויקרא עולים לצ"ח פרשיות פתוחות וסתומות ביחד:

שמונים רבוא. במ"ר פי"א סי' ג' וש"נ ועיין מ"כ:

יש להם מנין. שכתוב בתורה חשבון בנים של בני נח בני יפת גומר ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך ותירס וגו' אך לא כתב הסכום שהוא חשבון הכולל שהם ארבעה עשר וכן בני שם וחם לא כתב סכום הכולל שהם שבעים וכשמנה בני יעקב בסדר ויגש מנה בני לאה שלשים ושלשה בני זלפה החצי מזה ט"ז בני רחל כל נפש י"ד בני בלהה החצי מזה שבעה נפש ואחר כך כל סכום הכולל כל הנפש לבית יעקב שבעים נפש וכן כשמנה אותם בריש במדבר תחלה כל בית ואח"כ כל משפחה ואח"כ כל בית אב ואח"כ מנה כל שבט בפרט וכל דגל של ג' שבטים בפרט ובכלל ואח"כ סך הכולל שש מאות אלף:

פקודיהם במספר. במדבר ג' כ"ב. כוונת הדרשה פירשתי בלא ספק אע"פ שלא פירש והביא פסוק זה לדרוש בו כופל הלשון שאצל בני לוי גרשון ומררי כתיב פקודיהם במספר ואצל בני קהת כתוב במספר לבד ע"כ דורש על שני מספרים אלו בפרט ובכלל וכן פקודיהם בכלל במספר כל זכר בפרט וכן מספר מפקד מספר בפרט מפקד בכלל:

ומספר את רובע. היינו הארבע דגלים ביחד הוא הסכום הכולל וכאשר פרשתי שמפורש כן אצל הדגלים כלל השבט וכלל הדגלים וכלל הכללים של כל ישראל ומאמר זה הובא דרך אגב:

לאמי כתוב. לעיל פסוק צאינה וראינה וש"נ:

בר מיניה לית. עי' ב"ר פרשה נ"ו סי' ה' צעקו חוצה הוא בריה וכאן הכוונה כלשון בני אדם היום על דבר הפלגה שאין כמוהו דבר חוץ והפירוש בר מיניה לית:

פרק י

רבי חייא ור"ש בן חלפתא. עי' שמ"ר פרשה ט"ו סי' ו' ועי' במ"ר פ"ב סי' ד':

מרטבת. עי' לעיל ריש פסוק קורות בתינו מה הרטבה הרטיב ב"ר פ' פ"ח סי' י"א ובמ"כ שם:

יפה כלבנה. ע"פ מדה כ"א דבר שהוקש לשתי מדות וכאן הוקש לשחר וללבנה ולחמה:

מה יקר חסדך. וס"ד ובני אדם בצל כנפיך יחסיון כמו בצל לבנה ויקר רומז ללבנה ע"פ גז"ש וירח יקר הולך באיוב ל"א כ"ו:

דכתיב בה ולמשול בה ביום ובלילה. וכבר כתיב בראשית א' ט"ז את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ומהו עוד ולמשול ביום ובלילה ע"כ דורש שמלבד שעיקר ממשלת הכוכבים בלילה שעליו נאמר לממשלת הלילה כנ"ל אבל יתרון אחד יש ללבנה ולמשול ביום ובלילה יחד וזה אם אינו ענין לחמה שאינה מושלת בלילה כלל תנהו ענין ללבנה שמושלת ונראית ברקיע ביום ובלילה:

אין להם אומה. כי הם תמידים ורגילים וטבעיים ע"כ אין להם אימה:

ויראה להם. אצל החיות והאופנים כתיב:

דחילא ואמתני. דניאל ז' ז' אצל חיה רביעית כתיב שהשרים של מלכות רביעית יהיה לשרים שלה אימה עי' שמ"ר פרשה ט"ו סי' ו':

כנדגלות נוטריקון. כדור שנתנדנד לגלות:

יום צרה ותוכחה. וס"ד כי באו בנים עד משבר וכח אין ללידה:

וינשא לעיני כל הגוים. דברי הימים ב' ל"ב כ"ג וכך כתוב וינשא לעיני כל הגוים מאחרי כן:

והכה ארץ בשבט פיו. ישעיה י"א ובריש הענין ויצא חוטר מגזע ישי עד והכה ארץ בשבט פיו עי' בבמ"ר פ"ב סי' ה':

למרתף גדול של יין. לעיל פסוק הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה ושם שייך דרשה זו ע"ש בהדיא וכאן הובא דרך אגב תיבת כנגדלות:

פרק יא

נגזזים ונחלפים. כמ"ש מלח ממון חסר:

בשעת נטיעתן כו'. בשעת נטיעתו בפסיקתא שם הגי' בשעה שלוקים כו'. בשעה שלוקה ונאות לפי הנמשל כשמתייסר צריך להתוודות על עונותיו וכ"ה בילקוט:

גינת ירק. שהאגוז אילן הוא וגדל בפרדס ולא בגינה ע"כ דורש מדה כ"א שהוקש לשתי מדות ואתה נותן לכל אחד כח היפה שבשניהם לגינת ירק ולפרדס של אילנות אגוז ירק לענין הזיו ואילן לענין הכח:

עצו משמר פריו. איני יודע יתרון האגוז בזה משאר עצים. ועי' ויק"ר פרשה ל"ו סי' ב' אצל הגפן שהעלים מכסים על האשכולות ומן הסתם גם כאן כך אך בילקוט כאן מצאתי מי שלא ראה אגוז ואינו יודעו מה סבור שאין בו כלום אלא עצים פעפעו הרי הוא מוצא בתוכו מגורת של אוכלים וכו' ע"ש וכאן ג"כ הכוונה שהעץ והעלים רבים ועבים ומכסים הפירות ושומרים אותם יותר משאר אילנות:

שתי קליפות. קליפה ירוקה על הקליפה הקשה:

מילה ופריעה. שני עורות:

הייתי שחוק לכל עמי. ע"ש בויק"ר פרשה ל"ו סי' ב' ממש"ש בזה פסיקתא רבתי פרשה י"א סי' ב':

אגוזי פרך. ביצה דף ג'. אגוזי פרך ורימוני בדן. ופי' רש"י פרך ובדן שני מקומות הן:

תורה קרויה אבן. ויק"ר פ' ל"ה סי' ה' עי' מש"ש:

האיש אחד יחטא.וס"ד ועל כל העדה תקצוף:

והסירה באמצע. צ"ע מהו ובפסיקתא שם ליתא וכן בילקוט ליתא:

פרק יב

תני ר' חייא. שמ"ר פרשה ט"ו ס' יו"ד מדרש תהלים כ"ב:

ויוסף הוא השליט. כוונתו לפסוק וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו וזהו שמתני מרכבות וגם יתכן שכוונתו לדרוש תיבת שמתני מלשון ממשלה כמ"ש שום תשים עליך מלך וכן בסמוך על דוד ועל מרדכי ועל כ"י ועל יוסטא חייטא:

עמי הוה מהלך. שייך לדרשה הנ"ל הכתוב מדבר בכנסת ישראל אלא שהפסיק באמצע במעשה של יוסטא:

פרשה ז

פרק א

ד' פעמים כתוב כאן שובי. עי' ב"ר פרשה ס"ו סי' ב' כה"ע:

ר' הונא בר"א. לעיל סוף פסוק לסוסתי:

מתגמגם. מתמוטט ונמוג עד שכלה וזהו נמוגים ארץ:

ומשלמין לו. שאתם משלימין נפשותיכם לו ושלמים עמו:

מחזייתא דעלמא. מראות שמסתכלין בהם כך השרים הגדולים מסתכלין בהם:

ואתה תחזה מכל העם. עד ושמת עליהם שרי אלפים וגו':
ששים רבוא מלאכים. ב"ר סוף פרשה ע"ד וכצ"ל ר' לוי אמר ששים רבוא וכו' מבית לבן שנאמר ויאמר יעקב וגו' מחנה אלהים זה הרי ס' רבוא ורבנן אמרי ק"כ רבוא שנאמר ויקרא למקום ההוא מחנים כ"ה שם בב"ר ועיין עוד שם:
ויסע מלאך האלהים. וס"ד ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם:
לעשות ראש חולה. ויק"ר סוף פי"א וש"נ:
שיתו לבכם לחילה. וסמיך לו כי זה אלהים:
עלמות כעלמות. כנערות שחלים ומרקדים כך יהיה מחולות של צדיקים:

פרק ב

פעמים מגולים. לכך הוצרך לפרש בנעלים כשעולים לרגל בנעלים:
חטטין ופרניקין. דורש חמוקי נוטריקון חטטין ופרניקון עי' מ"כ חטטין מלשון מתחטא ועושה לו רצונו. וכמ"ש בערוך פרנקותא הרכה בך והענוגה תרגום ירושלמי דמחטיא בכון ודמפרנקיתא ע"ש עוד:
קטן והחולה. צ"ל קטן החולה וכן במשנה שבת פרק י"ט:
למה חלאים היה דומה. פי' לאיזה חלאים לחלי' של עמוד כך יריכיך עם העטרה:
שהנטיעות הללו מבכרות. לפי המשל שייך הנמשל על הביכורים ועל המילה כפי הענין שמדבר בו:
שלש פעמים בשנה. וס"ד יראה כל זכורך לפני ה' אלהיך וסמיך ליה ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך והמילה מרומז במ"ש כל זכורך:

פרק ג

שרך אלו סנהדרין. במ"ר פ"א סי' ד' וש"נ:
אלא מטיבורו. כמ"ש ויק"ר פ' י"ד סי' ח' טיבורו פתוח:
אדרא דאזהרא. אדרא הוא גורן כתבואת גורן ת"א כעללת אדרא כ"ה לפי פי' הערוך אך במ"ע פי' בל"י כסא ובית מושב של הסהר נקרא אגן. והגורן הוא חצי עגול כסהר ולבנה וז' וס' מתחלפין באותיות זשסר"ץ אותיות הלשון זהרא הוא סהרא:
ד"א אל יחסר המזג אל תחסר סנהדרין. כל זה מיותר וכפול:
זה שהוא ממזג. פירושו על מ"ש המזג שפי' מופלא הוא גדול מכולם שהוא הממזג ההלכה ומעמידו על מכונה:

כההיא דתנינן. זה שייך לדרשה ראשונה לא תחסר סנהדרין מעשרים ושלשה היינו השליש של שבעים. וכמ"ש במ"ר שם פ' א' סי' ד' הנ"ל וכאן הוחלפו סדר המאמרים ונלקה הדרשה ביתר וחילוף ודו"ק:

מזגא בעלמא. שכל גודל הברואים הוא עירוב היסודות וכחות הטבעיים זה בזה:

כשושנה אדומה ראיתי. ויק"ר ריש פרשה י"ב וסוף פרשה י"ט:

אסטרובולין. כמ"ש במסכת עבודת כוכבים פרק א' משנה ה' אלו דברים אסורים למכור לעובד כוכבים אצטרובולין ופי' בגמרא פירא דארגזא וכן מצאתי בערוך:

סרוקה מילתן. בקריעת עור הפריעה:

פסולת שלה נמדדת עמה. כמ"ש ביצה ל"ח ב' הבורר צרורות מגרנו של חבירו חייב לשלם לו דמי חיטין אלמא כי לא חסרו שהחסיר המדה כי נמדדת עמה:

מחוטב עציך. ור"ד ראשיכם שבטיכם זקניכם וגו' עד חוטב עציך שנמנו עם ראשי ישראל:

ונטעתם בארץ הזאת. לשון הפסוק בעמוס ט' ונטעתים על אדמתם:

התבן והמוץ והקש. ב"ר סוף פרשה פ"ג ע"ש:

נשקו בר. בר הוא תבואה ברורה שהוא עיקר עמל השדה שחביב על האדם שזוכה לזה:

כי הנה היום בא בוער כתנור. והיו כל זדים וגו' קש וגו':

תזרם ורוח תשאם. וס"ד ואתה תגיל בה':

פרק ה

צוארך. מפני מה לא הביא פסוק שני שדייך ולא דרש בו שכבר דרש לעיל ע"ש כל הדרשה:

וישקהו כולו נקוד.ב"ר פע"ח סי' ט' כל הענין:

כולו נקוד וישקהו עליו. מיותר ושם ליתא שכבר התחיל כן וישקהו כולו נקוד:

ונמסו כדונג כו'. צ"ע:

כתיב וישמע פרעה. שמ"ר פ' א' סי' ל"א ד"ר פ"ב סי' כ"ט:

מי שם פה לאדם. שלפי הענין שאמר משה להשי"ת כי כבד פה וכבד לשון אנכי היה די במה שהשיב לו מי שם פה לאדם הלא אנכי ה' למה האריך לכתוב או מי ישום אלם או חרש או פקח או עור שאינו שייך למשה כאן אלא שכולם היו כאן אצל משה וכן אעשה לך ועכשיו כשתלך אצל פרעה באופן שתצליח בשליחותך וע"כ כתוב אצלו ואתה לך וגו' והוריתיך אשר תדבר כמו שהייתי עם פיך בעמדך לפני פרעה עי' רש"י בחומש פסוק מי שם פה וז"ל מי למדך לדבר כשהיית נדון לפני פרעה על המצרי:

ל"ה מזכין ל"ה מחייבין. לזכות ע"פ אחד:

שכן לנטות. עי' מ"כ:

משא דבר ה' בארץ חדרך. כל מאמר זה בספרי ריש דברים ויש להגיהה מכאן לשם ומשם לכאן וביתר ביאור בריש ילקוט דברים בגירסא נכונה:

חד ורך. ע"פ מדת נוטריקון:

להדריך. בחילוף ח' בה' באותיות אהח"ע:

מה מקיים ר' יוחנן. צ"ע שאין ר' יוחנן נזכר כאן ושם הגירסא מה אתה מקיים וכאן בשיבוש:

כתאנה זו. שיושבת בתל עפר:

הרי לאורך. נ"ל שצ"ל בהיפך הרי לרוחב כי ימין ושמאל הוא צפון ודרום רוחב העולם ועי' ב"ר ריש פ' ח' בפירושו ואורך העולם הוא מזרח ומערב:

ת"ל ממגדל חננאל. ור"ד נגד ירושלים וראמה וישבה תחתיה:

עד שיחיה ריפע. מקום של ים אוקיינוס למערב.

ורחבה ונסבה למעלה. ואצל בית המקדש כתוב:

צר לי המקום. וס"ד גשה לי ואשבה שמבקשת לעלות יותר:

פרק ו

אמר הקב"ה. ויק"ר פרשה ל"א סי' ד' וש"נ ומבואר:

ודלת ראשך כארגמן. מלך וגו' כארגמן של מלך דוד גם דעת חז"ל שתיבת ארגמן בתנ"ך מורה על מלך כמ"ש מכילתא פסוק ויבואו בני ישראל:

שרי יהודה רגמתם. ואין רגמה אלא מלך שנאמר בהדין אמר בלשאצר והלבישו לדניאל ארגוונא וכו' עד תלתא במלכותא ישלט:

פרק ז

מה יפית ומה נעמת. לעיל פסוק הנך יפה א' וב':

מה יפית בנטיעה. כצ"ל מה יפית בנטיעה בערלה ומה נעמת בנטע רבעי מה יפית במילה ומה נעמת בפריעה מה יפית בק"ש ומה נעמת בתפלה מה יפית במזוזה ומה נעמת בתפילין מה יפית בסוכה ומה נעמת בלולב מה יפית בתשובה ומה נעמת במע"ט מה יפית בעוה"ז ומה נעמת בעוה"ב וימות המשיח:

אהבה בתענוגים. בשעה שהיו מתענגים בעוה"ז היו מבזים התענוגים בשביל אהבת ה' והביא מאברהם ודניאל גם מצאנו כן אצל אלישע הנביא שלא קבל מנעמן בשביל לקדש שמו יתברך:

לאיפרכא נבוזבותך. וניבא דניאל ע"י בלשאצר שבלילה זו תנתן ממשלתו למדי כמ"ש ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא ודריוש מדאה קביל מלכותיה ושארית הביאור עי' מ"כ:

פרק ח

שני יצרים. כמ"ש ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם אחרי לבבכם זו מינות ועבודת כוכבים ואחרי עיניכם זו זנות עי' יומא ס"ט ע"ב המעשה באריכות:

אלו מרדכי ואסתר. כמ"ש ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד מרדכי עליהם:

ע"י יחידי. היינו מרדכי לבדו כמ"ש נפל פחד מרדכי עליהם:

וכי מרדכי ואסתר יחידים. שהרי בימיו אנשי כנה"ג ק"כ אנשים ורובן של ישראל צדיקים היו:

שק ואפר יוצע לרבים. שתיבות אלו יוצע לרבים מיותרים שהרי מפורש כתוב אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר ודורש יוצע שהציע והכריע לכף זכות ע"פ רבים שהיו רובם צדיקים כמ"ש אחרי רבים להטות הרי שדברי ר' תנחומא ור' מישא מסייעים לר' בני שע"י מרדכי ואסתר נעקר יצה"ר של עבודת כוכבים:

ודא מסייע לרבנן. דרשת ר"פ ור"ח:

וזכרו פליטיכם. וס"ד אשר נשברתי את לבם הזונה אשר סר מעלי (היינו יצר של עבודת כוכבים) ואת עיניהם הזונות (זה יצר הזנות) ומ"ש אשר נשברתי את לבם הזונה היינו ששבר את יצר עבודת כוכבים בימי פליטיכם:

אשר שבו אין כתיב כאן. שבו משמע שהגוים שבו אותם נשבו משמע שהגוים נשבו ונתפסו בעונם כמ"ש בפסוק הסמוך אמרתי אעלה שכמה גוים אבדו שם:

אפרים מה לי עוד לעצבים. לעיל פסוק קורות בתינו ארזים:

אני עניתי. שהתפללו צדיקים על זה ועניתי אותם:

לא אשורנו לא אמרנו שירה. בתמיה כמ"ש ואשורנו שאמרנו שירה היינו שאמרו הלל שכתוב בו פה להם ולא ידברו וגו':

שכפפתי יצרה. כברוש רענן שנכפף כך נכפף אצל מעמד חנניה מישאל ועזריה יצרה של עבודת כוכבים:

א"כ למה. מאחר שנכפף היצה"ר של עבודת כוכבים ועשו תשובה מעבודת כוכבים למה נגזרה עליהם גזירת כליה:

על שעבדו עבודת כוכבים. בימי נ"נ שהכריחם אצל הצלם שישתחוו כולם קודם שנכפף היצה"ר וכמ"ש בסמוך:
ובמלאת הימים האלה. וס"ד עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה משתה שבעת ימים:
אם כרעתכם. מחמת חטא עבודת כוכבים היו מחויבים כליה ואיך נצולו:
כי לא ענה מלבו. הקב"ה לא עינה אותם מלבו רק לפנים כאשר חטאו רק לפנים:
ויגה בני איש. היל"ל ויגה אותנו ע"כ דורש כאלו כתוב בְּנֵי איש שאיש הגה בְּנֵי:
בשני מקומות. איכה רבתי פסוק כי לא יזנח לעולם ה':
פעלו בלבם. שלבם היה להקב"ה ובפיהם ומעשיהם הודו לנ"נ:
והגה את מכתם. עי' פירושו במ"כ שם באיכה רבתי:
עשרים ושלשה. מרומז במ"ש דניאל ג' באדין מתכנשין אחשדרפניא סיגניא ופחותא אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל שלטוני מדינתא הרי שבעה והכל בלשון רבים הרי י"ד ולקמן בפסוק הסמוך דורש בהדיא שמ"ש וכל שלטוני מדינתא שמרבה שלש דוכסין ואגדיקין ופגמונין הרי י"ז ובפסוק ד' כתיב עוד עממיא אומיא ולשניא כל אחד בלשון רבים שנים עוד ששה הרי כ"ג או בדרך זה בפסוק ב' ז' ובפסוק ג' ז' הרי י"ד וג' שמרבה במ"ש וכל שלטוני מדינתא כנ"ל וג' עממיא אומיא ולשניא ששה הרי כ"ג ומן הסתם שגם מישראל כ"ג:
ועשרים ושלשה מישראל. עשרים השתחוו והג' הם חנניה מישאל ועזריה לא השתחוו:
שלשה שלשה. שהרי מישראל מפורש שלשה חמו"ע ומסתמא כן מכל הגוים:
נסגוד לו או לא. כי הצלם שהקים לא היה עבודת כוכבים גמורה דניאל ג' י"ד לאלהי לא איתיכון פלחין ולצלם דהבא דאקמית לא סגדין הרי שהצלם אינו לאלוה ועכ"ז היה נראה כאלוה:
חבי כמעט רגע. שיחביאו עצמם:
שלא נשתייר מיהודה. שלא נשתיירו צדיקים גדולים אלא אלו:
לא חשחין. בפסוק י"ז משמע שבטחו בהש"י שיצילם בוודאי ובפסוק י"ח אמרו והן לא והם ב' כתובים מכחישים ע"כ דורש ומכריע כאן קודם שהשיב להם יחזקאל וכאן אחר שהשיב:
עוד זאת אדרש. ושם כ' אמר חי אני אם אדרש אלא בפניהם וקודם שנתנו נפשם לא רצה להבטיחם אך שלא בפניהם אחר שנתנו נפשם עוד זאת אדרש:
ופזרו עצמן. זה צ"ע מנין לו שלפי פשט הכתוב משמע שאמר כן בפני נ"נ אולי דעת חז"ל שעונש האתון נורא הוא על שלא יפלו ויסגדו אך על ההעזה לומר לו כן בפניו בוודאי

היה מייסר אותם תחלה ביסורים קשים ומכריחם שישתחוו ע"כ בהכרח לומר שאמרו שלא בפניו:

כמין טלנס כו' כמין אוקיי. לא מצאתי פירושם לא בערוך ולא במ"ע וצ"ע:

פרק ט

שאני מתעלה בכל האומה. עי' תנחומא פרשת נח סי' יו"ד ב"ר פל"ט סי' ג'. שמ"ר פרשה י"ח סי' ה' באריכות:

הוא אנא חזי. ואיך ראה בביתו הלא הכבשן עמוק וכמ"ש רמיו גו אתון נורא אלא שצף למעלה וראה:

ר' פנחס בשם ר' ראובן. עיין לעיל פסוק עד שהמלך במסבו:

ירד מיכאל. שמ"ר פרשה כ' סימן יו"ד הגי' מסרו למלאך השטן וכו':

פוקו ואתו. והרי הכבשן בעומק בארץ ואין בי פתח רק מלמעלה נותנים בתוכו והיל"ל עלו ואתו אף שצף הכבשן מלמטה ועלה הרי עלה עם הכותלים וכבשן אין לו פתחים ובהכרח שנפרץ כותלי הכבשן ועי' תנחומא נח סי' יו"ד בא"א והיו יכולים לצאת:

שלח למכנש לאחשדרפניא. וחושב כאן שבע מיני ממשלות כשצוה שיבואו בפסוק ב' וכן כשבאו חושב ג"כ הז' הנ"ל ואחר שעלו מן הכבשן בפסוק כ"ז אינו חושב מז' הנ"ל אלא ג' והיכן הם עוד ד' אלא שנשרפו:

אדרגזריא אפרכיא. הדבר נראה לעינים שמ"ש בסמוך אחשדרפניא ר' אחא ורבנן עד קאטליקו מקים מאמר זה הוא כאן קודם אדרגזריא ויבא המאמר כסדר שבא לפרש השבעה מיני שררות והתחיל בסדר הפסוק אחשדרפניא סגניא ופחותא אדרגזריא וכו' שדורש השמות לפי מעשיהם ע"פ מדת ממעל ולפי מה שידעו ביחוסם ושמותם שנקראו כן בעולם:

אין לי בירידתן בעליתן מנין. דעת המדרש להוכיח שאחר שהושלכו וירדו לכבשן האש נשרפו ד' מהז' ממשלות שחשב בפסוק ב' ג' ואח"כ כשחושבים בפסוק כ"ז בעלייתן מכבשן אינו חושב אלא ג' מהם וכצ"ל אלו בירידתן אבל בעלייתן מהו אומר ומתכנשין אחשדרפניא וסיגניא ופחוותא וחסר ד' מהמנויים בפסוק ב' ג' (ומ"ש בפסוק כ"ז והדברי מלכא יתכן דהיינו גדבריא שבפסוק ב' ג' לפי הפשט) וכ"ה בהדיא שמ"ר פרשה י"ח בסי' ד'. וי"א ד' אומות מתו שם בראשונה כשירדו כתיב באדין מתכנשין אחשדרפניא (וחושב שם ז' אומות) וכאן כשעלו באחרונה חסרו ד' ועי' מ"כ:

אתיא ותמהיא. דניאל סוף ג' בפרשה של הצלת חמו"ע מכבשן האש ועז"א די עבד עמי:

כרע בל. והיינו כמ"ש ר"פ זאת קומתך שבימי חמו"ע נכפף יצרה של עבודת כוכבים וע"ז אמר היו עצביהם לחיה ולבהמה וגו' ובפסוק הקודם בה' יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל היינו בנס של חמו"ע וכמ"ש בסוף דרשת הפסוק:

מארבע הרוחות בואי הרוח. ופחי בהרוגים האלו ויחיו. ודורש סמוכים שבפרשה הקודמת כתוב עוד זאת אדרש לבית ישראל שדרש בפסוק הקודם על הצלת חמו"ע מכבשן האש:

אותה הרוח שהפילה. לכאורה הי"ל בהיפך שהרי אצל תה"מ מפורש שהיה ע"י הרוח ואצל הצלם אינו מפורש והי"ל הרוח שהחיה המתים אותו הרוח שהפיל הצלם ותלה תניא בדלא תניא:

שבת ויוה"כ. צ"ע מנין לו ואולי סמך על פסוק בישעיה כ"ט כ"ב כ"ג לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו וידעו תועי רוח בינה שנדרשו פסוקים אלו על חמו"ע שמסרו עצמם על קדושת שמו יתברך והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו היינו קדושות כפולות קדושת שבת ויוה"כ וידעו תועי רוח בינה שמאסו בעבודת כוכבים כמ"ש בסוף הדרשה ורומז במ"ש לא עתה פניו יחורו אבל יחורו ויתלבנו העונות ביוה"כ:

והוציא בלעו מתוך פיו. כוונתו לפסוק ירמיה נ"א מ"ד והוצאתי בלעו מפיו וכמ"ש ב"ר פרשה ס"ח סי' י"ג וז"ל שעלה והוציא את בלעו מפיו היינו כמ"ש כאן וסלק מסלק והוציא בלעו הוא הציץ ע"ש עוד מעשה אחרת בזה:

שדיך כאשכולות הגפן. האשה שנמשלה לגפן כמ"ש אשתך כגפן פוריה והאשכולות הם הבנים היינו תמר ובניה כמו שכתוב לעיל סוף פסוק הקודם זאת קומתך דמתה לתמר:

לריח שדה של תפוחים. וכמ"ש כריח שדה אשר ברכו ה':

פרק י

שפתותיהם של אבותיהם. כמ"ש בס"ד דובב שפתי ישנים. ומ"ש של אלו היינו חמו"ע שכמו שפעלו אברהם באור כשדים ויצחק על גבי המזבח של אש:

לאלו שהם ישנים. דורש ע"פ מדה ל"א כאלו כתוב שפתי דובב ישנים תיבת שפתי דורש ע"פ מדה ט' מנשק שפתותיהם דובב ישנים בעלי דבב לישנים:

ככומר זה. בערוך ערך דבב ב' בשם גמרא יבמות וסנהדרין צ' בכורות ל' ירושלמי שקלים סוף פרק מצרפים שקלים מה כומר זה כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב

אף שפתותיהם של צדיקים כיון שאומרים הלכה מפיהם שפתותיהם מרחשות עמהם בקבר:

טעמא וריחא בפומיה. וזהו וחכך כיין הטוב וגו' שפתי ישנים:

פרק יא

שלשה שוקין. ב"ר פרשה כ' סי' י' ושם מבואר:

ואליך תשוקתו. ור"ד לפתח חטאת רובץ:

פקדת הארץ ותשוקקה. פקדת הארץ בגשמים ותשוקקיה שהגשמים משתוקקים לארץ:

פרק יד

אלו עולמי ישראל. עירובין כ"א:

זו הפסידה. ב"ר פרשה ע"ב סי' ג' כלומר התבונן בערך ההפסד והשכר של שניהם:

והפסידה בכורה. שנטלה הבכורה מראובן בן לאה ונתנה ליוסף בן רחל:

פרשה ח

פרק א

באיזה אח. שמ"ר ריש פ"ה וש"נ ומבואר:

וירא יוסף אתם את בנימין. הכוונה על פסוק כ"ט שם וישא עיניו וירא את בנימין וגו' וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו וגו':

פרק ב

מהעליונים לתחתונים. כמו שכתוב בפסוק הקודם כשני אחים הם משה ואהרן אשר הם ודורם הורידו השכינה משמים לארץ כמו שכתוב וירד ה' על הר סיני כמו שכתוב בראשית רבה פרשה י"ט סוף סי' ז':

אל בית אמי זה סיני. עיין לעיל פסוק כתפוח קרוב לסופו:

פרק ה

עילויה מן המדבר. שמ"ר פ"ב סי' י"ג:

מנחת פרקי תורה כו'.צ"ע מה דורש:

ואח"כ מוציא עליו. לעיל ריש פסוק כתפוח ושם איתא ניצו קודם לעליו:

וכי שמה חבלה. חבלה מל' חבלי יולדה ודורש שפי' שנדמה כאלו אז ילדה וכדלעיל פסוק אנהגך כתינוק בן יומו:

בשעה שאמרו נעשה ונשמע. כאלו אז נולדו כנ"ל וזהו חבלה ושמה חובלה מלשון חבלה ונזק בשעת העגל ודורש עוד מל' אם חבול תחבול שלמת רעך משכון:

מאליו היה נקלף. כמ"ש ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב משמע מאליו וכן מפסוק כי פרוע הוא שנמצא פרוע מעצמו:
שמקלקלת בתוך חופתה. וזהו שהפסוק מתמה שמה חיבלה אמך בתוך החופה:
איבדו עצה טובה. וזהו כי פרוע הוא פרוע מעצה שכתוב בו ותפרעו כל עצתי מדה ז' וי"ז:
עצה אלא תורה. וכמ"ש גם עדותיך שעשועי אנשי עצתי:
כתיב ובחורב הקצפתם את ה'. מקום פסוק זה למטה בדברי ר' לוי וכאן צ"ל ר"י דסכנין בשם ר"ל אמר הקב"ה וכו' ר' לוי אמר כתיב ובחורב הקצפתם את ה' עשיתם להקב"ה:
חככם נקוב. מלשון חז"ל דפרעי טבחא פרע לו בית השחיטה:

פרק ו

מה שחשבת בלבך. כחותם על לבך במחשבה שבלב כחותם על זרועך במעשה שהוא ביד וזרוע:
דאמר ר' יוחנן. בשם ר"א ויק"ר פרשה י"ח סי' ג':
שקרוי חושך. כמ"ש וחושך על פני תהום זה מלאך המות שמחשיך פני הבריות וזהו מתוך החושך כדי להציל מן החושך:
א"ת חרות אלא חירות. שמ"ר פ' מ"א פי' ז' וש"נ ומבואר:
כיהויכין. עי' ב"ר פרשה פ"ה סי' ט' חותמך ועי' ויק"ר פרשה י' סי' ג' ושם מבואר כל הענין:
כתבו את האיש הזה ערירי. ירמיה שם כ"ב פסוק ל' וביכניה מדבר שם:
אסיר שהיה חבוש. עי' ויק"ר שם פ"י סי' ג' מש"ש:
כמות אהבה. דרש כמה מיני דרשות ע"פ מדה ז' וי"ז:
ולא המים מכבין לאש. בפסוק הסמוך מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה שהיא כאש הנ"ל:

פרק ז

מים רבים אלו עובדי כוכבים. שמ"ר ריש פרשה מ"ט במ"ר פרשה י"ב בסי' ב' ושם מבואר יותר:
בעברי נהר.במלך אשור שנקרא נהר כמ"ש בפסוק השני שמביא את מי הנהר הרבים:
בדבר אחד מן התורה. שיתנו כל ממונם לקרבנות ולצדקה כדי לבטל את ישראל מפרט אחד מן התורה לא יכופר להם עונם:

ד"א וכו' בדבר אחד מן התורה. נראה מיותר ונראה שזה הדרשה הובא לכאן לדרוש על דמן של ר"ע וחבריו:

רבי יוחנן הוה מטייל. שמ"ר פ' מ"ז סי' ה':

ר' אושעיא איש טריה. עי' קה"ר פסוק סוף דבר והוזכר שמו בב"ר פרשה נ"ח סי' ב' ובקה"ר פסוק וזרח השמש:

פרק ח

עתידין כל שרי עובדי כוכבים. וזהו מ"ש כאן בס"ד ביום שידובר בה לעתיד:

בא יוה"כ ומכפר עליהם. ונעשים כקטן שנולד בריה חדשה וזהו קטנה:

פתר קרא באברהם. ב"ר פרשה ל"ט סי' ג':

אחד היה אברהם. וזהו אחות ועוד דרש אחות שאיחה ועי' שם בב"ר פרשה ל"ט בפירושי מש"ש:

עד שהוא קטן. הוא פירוש על תיבת קטנה וכצ"ל קטנה עד שהוא קטן וכו':

שעדיין לא בא. ובב"ר פרשה ל"ט שם איתא ושדים אין לה שלא היניקוהו למצות ומע"ט פי' שלא היה לו רב ממי ללמוד:

פרק ט

כשם שירדת לכבשן האש. בשלום כך וכו':

בסדום ובישראל. בעונש סדום ובעונש ישראל בגלות:

ואחותך הגדולה שומרון. וס"ד ואחותך הקטנה ממך היושבת בימינך סדום ובנותיה:

נבנה עליה אלו ישראל. שייכות ישראל אצל דרשת סדום כמ"ש באיכה ד' ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום וכמ"ש יחזקאל ט"ז שם פסוק מ"ו מ"ז ואחותך הקטנה ממך סדום וגו' ותשחיתו מהן בכל דרכיך וגו' אם עשתה סדום ובנותיה כאשר עשית את ובנותיך ועי' ב"ר פרשה כ"ח סי' ה' ושם מבואר ע"ש ותבין כאן שיקשה מאחר שישראל חטאו יותר מסדום למה מסדום לא נשאר פליטה ומישראל נשאר על זה אמר אם חומה וכו':

א"כ למה הגלה. אם לא ששונא אתכם לעולם ולא ישוב עוד אליכם:

רגל רדופים. הוא הרגל הראשון שהיא בבית בעלה וחמיה שהיא רדופה ללכת לבית אביה להגיד שבחה שבבית בעלה עי' מ"כ שלא הלכה אלא על מנת להחזיר:

די עבר פרת. לא נמצא פסוק כזה ומה שמצויין עזרא ה' הכוונה על פסוק כאן שימו טעם לבטלה גובריא אילך וקרית די לא תתבנא ועי' לעיל פסוק קמתי וכו' ופסוק פתחתי אני לדודי ומש"ש:

ר' זירא נפיק. עי' יומא ט' מעשה דרבה בר בר חנה ור"ל ואמר שם ר"פ שדי גברא ביניהו אי ר"ל וזעירי כמ"ש כאן:

פעמי רגלים שלהם. לעיל פסוק הנך יפה וש"נ:

סניגור בין אומות העולם. עי' יומא ט' הובא בערוך דשם איתא כמלוח ארז וכו' ססמגור זה בת קול ופי' הערוך ססמגור ארג נגזר מן הסס שאין שולט הרקב בכל עץ כמו מן הארז וא"כ צ"ל כאן ססמגור. שמעתי מהמופלג ר' חיים ב"ר יעקיל לאנדא וזהו מ"ש הותיר לנו שריד היינו הב"ק:

אינקונין שלא שם. וכמ"ש לעיל פ' נצור עליה:

רוגז ניתן ועלה עמהם. כשעלו מן הגולה מבבל עלו עמהם לב רגז שהשיגו שם בבבל ור"ש סובר שמה לב רגז בבבל ולא כשעלו:

אם ראית ספסלין. איכה רבתי סוף פסוק ממרום:

שבעה רועים. סוכה נ"ב ב' עי' במ"ר ריש פ' י"ד:

פרק י

אלו ישראל. צ"ל ארץ ישראל כמ"ש במ"כ ארץ הכרמל מלשון כרם:

וקנה ביריחו. והושיב שם קצין עי' במ"ר פרשה כ"ג סי' ז' וש"נ ומבואר ומ"ש קצין בא"י אולי צ"ל קנין בא"י:

הה"ד והחרש והמסגר. עי' סדר עולם רבה פרק כ"ה ומש"ש ואם הכוונה שהיו ביחד אלף היל"ל החרש והמסגר אלף ולכך אמר והחרש והמסגר להורות שהחרש אלף והמסגר אלף ודעת רבנן דא"כ היל"ל והחרש אלף והמסגר:

שהמו אחר הבעל. אין מקומו כאן אלא לעיל ריש הפסוק:

אלא מלכי הן מלכיהון דמלאכיא. במ"ר פ' י"א סי' ג' וש"נ ומבואר:

הנוה שבבית זה משה. ות נוטריקון נאמן בית:

לית שוקה נפיק מן גביכון. פי' אין תאוה ורצון יוצאות מכם אם תקבלו התורה:

היאך זה שילמוד הוי כו'. איך אפשר שילמוד ותיבת הוי מיותר וכצ"ל לית שוקא נפק מן גבי פי' מן בנך:

מדדין להם לישראל. כופל לשון ידודון ידודן מדדין לישראל ומרחקים אותם ומדדן עצמם להתקרב להקב"ה:

עלית למרום שבית שבי. וס"ד לקחת מתנות באדם מתנות ששייכים בבני אדם:

כסה שמים הודו. בעת שתהלתו מלאה הארץ בעת מ"ת עכ"ז אשר תנה הודך על השמים היא השכינה:

פרק יא

שלמה שלמה. שְׁלֹמה שהוא משלים ומוסר לאחרים:

למדים תורה שלא בצער.שהרי זבולון נותן לו פרנסתו:

שלא במקומן. שהרי עיקר התורה בישששכר כמ"ש וישששכר באהליך ושאר שבטים לומדים אצל ישששכר ונפתלי נקרא על שם התורה כמ"ש במ"ר פרשה י"ד סי' י"א נפתלי נופת לי והיה לומד תורה אצל ישששכר וכמ"ש בשירת דבורה שהיתה מנפתלי ושרי בישששכר ופי' ושרי היינו מ"ש ומנפתלי שרים אלף הם בישששכר שלא היו לומדים במקומם אלא באהלי ישששכר מקום התורה עיין בראשית רבה פרשה צ"ח:

פרק יב

קצרקטין. עי' פתיחתא כ"ה דאיכה קסרקטין ופי' המ"ע חיל וצבא ומחנה בלשון רומי:

ביום השבת. דורש היושבת בגנים הם בתי כנסיות ובתי מדרשות שיושבים בטלים במנוחה ממלאכה ועוסקים בתענוגים בגנים ויש להם פנאי להתאסף בב"כ וב"מ היינו בשבת ויתכן שדורש היושבת היום שבת:

ואתם מקיימים אותה. אלא שיאמרו המלאכים שאתם מקיימים אותה:

צווחת ואומרת ברח דודי. הכל בדרשה אחת והריוח שעשה המדפיס בין הפסוקים מיותר:

פרק יג

טהרנו כצבי. עיין מ"כ ואצ"ל מהרינו כצבי ברח לך מהרה והוציאנו מן הגלות:

בזכות אבותינו. וזהו על הרי בשמים שאין הרים אלא אבות:

בעריות שמזכירים. כמ"ש במדרש אסתר פסוק להביא את ושתי:

עיני ה' אל צדיקים. וכתוב אחד אומר הנה עין ה' אל יראיו בכ"מ ומכריע כאן כשעושין רצונו של מקום עיני ה' וכאין עושין רצונו של מקום הנה עין אחת:

הה"ד על הרי בשמים. הרים משל על השרים הגדולים שבשמים בשמים אותיות בַּשָּׁמַיִם:

חמשה לעשות בהם משפט כתוב. זהו הפסוק החמישי על שהקב"ה עושה תחלה בשרים של מעלה שבפסוק הקודם כתיב לאסור מלכיהם בזיקים הם של מעלה ואח"כ ונכבדיהם ועל זה אמר לעשות בהם משפט כתוב שמשפט זה כתוב כמה פעמים בתורה במצרים והנה מצרים נוסע זה שרה של מצרים וכתיב וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ואח"כ פרע מהמצריים וכמ"ש בד' כתובים שהביא תחלה וזהו משפט כתוב וזהו הפסוק החמישי ומ"ש ואח"כ הדר הוא תיבת ואח"כ מיותר וט"ס:

גאותן של ישראל. ויותר טוב לגרוס גאולתן של ישראל:
נמשלה בבציר. שמ"ר ריש פרשה ל' בביאור:
אפילו במימיה. הלחלוחית שבענבים:
עד עת יולדה ילדה. עד זמן הקץ שהוא בעתה כמו עת יולדה לילד בנה:
לא זכיתם בעתה. שאע"פ שבעתה יותר טוב כנ"ל זה כשאינם זוכים אך כשיזכו אע"פ שיעשה שלא בעתה יעשה נפלאות שיהיה יותר טוב מבעתה אמן כן יהי רצון: